

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2021

YEARBOOK

2021

ГОДИНА 12
БРОЈ 18

VOLUME XII
NO 18

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2021
YEARBOOK
2021

ГОДИНА 12
БР. 18

VOLUME XII
NO 18

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Благо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

проф. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нецати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

- проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луси Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик,
проф. д-р Јованка Денкова, проф. д-р Даринка Маролова, доц. д-р Весна Коцева,
виш лектор м-р Снежана Кирова, доц. д-р Наталија Поп-Зариева,
доц. д-р Надица Негривска, виш лектор д-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

Лилјана Јовановска

(македонски јазик)

виш лектор м-р Биљана Иванова, виш лектор м-р Крсте Илиев,

виш лектор м-р Драган Донеv

(англиски јазик)

Техничко уредување

Кире Зафиров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ -Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип

Република Северна Македонија

**YEARBOOK
FACULTY OF PHILOLOGY**

For the publisher:

Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strossmaier, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,

Prof. Darinka Marolova, PhD, Ass. Prof. Vesna Koceva, PhD,

lecturer Snezana Kirova, MA, Ass. Prof. Natalija Pop-Zarieva, PhD,

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD, lecturer Marija Krsteva, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska

(Macedonian language)

lecturer Biljana Ivanova, MA, lecturer Krste Iliev, MA, lecturer Dragan Donev, MA

(English language)

Technical editor

Kire Zafirov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Посвета

Професор д-р Снежана Веновска-Антеvsка (1959 – 2020) 9

Јазик

Лилјана Јовановска

ОБИДИТЕ ЗА КОДИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
ВО XIX ВЕК

Liljana Jovanovska

ATTEMPTS FOR CODIFICATION OF THE MACEDONIAN
LANGUAGE IN THE NINETEENTH CENTURY..... 15

Надица Негриевска, Весна Коцева

ПРЕДЛОШКИ КОНСТРУКЦИИ ЗА ОЗНАЧУВАЊЕ
СТАТИЧНА ПОЛОЖБА ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК И
НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Nadica Negrievska, Vesna Kocева

PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS WITH
STATIC SPATIAL MEANING IN THE ITALIAN LANGUAGE
AND THEIR EQUIVALENTS IN MACEDONIAN LANGUAGE 29

Марија Соколова

РАЗЛИКУВАЊЕ НА ПАРОНИМСКИТЕ ПАРОВИ
СОСЕДСКИ | СОСЕДНИ И КОМУНИКАТИВНО | КОМУНИКАЦИСКО

Marija Sokolova

DIFFERENCE BETWEEN PARONIMIC COUPLES
NEIGHBORLY | NEIGHBORING AND
COMMUNICATIVE | COMMUNICATION(S) 41

Весна Коцева, Надица Негриевска

СЕМАНТИЧКИТЕ ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ВО
ЖАРГОНСКИОТ ИЗРАЗ НА МЛАДИТЕ ВО ИТАЛИЈА

Vesna Kocева, Nadica Negrievska

SEMANTIC EXPRESSIONS IN THE YOUTH SPEECH IN ITALY..... 51

Ивана Котева, Махмут Челик

ВЕШНИЦИ И СПИСАНИЈА НА ТУРСКИ ЈАЗИК ОД
МАКЕДОНСКОТО ПОДНЕБЈЕ

Ivana Koteva, Mahmut Chelik

NEWSPAPERS AND MAGAZINES IN TURKISH LANGUAGE
FROM THE MACEDONIAN REGION 65

Весна Коцева

КАРАКТЕРИСТИКИ И ФУНКЦИИ НА ГОВОРОТ НА
МЛАДИТЕ ВО ИТАЛИЈА

Vesna Kocева

CHARACTERISTICS AND FUNCTIONS OF
THE YOUTH SPEECH IN ITALY..... 75

Марија Леонтиќ, Деспина Минова ГОВОРНИОТ ЧИН ОДБИВАЊЕ НА ПОКАНА КАЈ СТУДЕНТИТЕ ОД ГРУПАТА ЗА ТУРСКИ ЈАЗИК И КНИЖЕВНОСТ Marija Leontik, Despina Minova THE SPEECH ACT REFUSING AN INVITATION OF STUDENTS AT THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATUR.....	87
---	----

Јазикот во политиката

Викторија Саздова, Билјана Ивановска ЗБОРОВНАТА ГРУПА ИМЕНКИ СО ЕМОЦИОНАЛЕН ПРИЗНАК ВО ТЕКСТОВИ ОД ОБЛАСТА НА ПОЛИТИКАТА Viktorija Sazdova, Biljana Ivanovska WORD CLASS OF NOUNS WITH EMOTIONAL FEATURE IN POLITICAL TEXTS	99
--	----

Дејан Маролов, Страшко Стојановски ПРИДАВКАТА „МАКЕДОНСКИ“ ВО ДОГОВОРИТЕ СО БУГАРИЈА (2017 ГОД.) И СО ГРЦИЈА (2018 ГОД.) Dejan Marolov, Strashko Stojanovski THE ADJECTIVE “MACEDONIAN” IN THE AGREEMENTS WITH BULGARIA FROM (2017) AND GREECE (2018)	107
--	-----

Терминологија и преведување

Светлана Јакимовска ОСВРТ КОН МАКЕДОНСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА Svetlana Jakimovska MACEDONIAN TERMINOLOGY REVIEW.....	117
--	-----

Луција Видеска ЗА ПРЕВОДОТ НА АНТРОПОНИМИТЕ, ТОПОНИМИТЕ И ТИТУЛИТЕ ВО СЕРИЈАТА „ИГРА НА ТРОНОВИ“ Lucija Videska TRANSLATION OF ANTHROPONYMS, TOPONYMS AND TITLES IN THE TV SERIES “GAME OF THRONES”	129
--	-----

Книжевност и фолклор

Бојана Самарџиева, Ана Витанова-Рингачева ВЕРУВАЊАТА ВО БОЛЕСТИ И ОБРЕДНАТА ПРАКТИКА ЗА НИВНО ЛЕКУВАЊЕ ВО ТИКВЕШКИОТ РЕГИОН Bojana Samardzieva, Ana Vitanova-Ringacheva BELIEFS IN DISEASES AND RITUAL PRACTICE FOR THEIR TREATMENT IN THE TIKVESH REGION	143
--	-----

Ева Ѓорѓиевска, Јована Караниќиќ-Јосимовска ДАНТЕ ВО КОНТЕКСТ НА СВЕТСКАТА КЛАСИЧНА ЛИТЕРАТУРА Eva Gjorgjievska, Jovana Karanikikj-Josimovska DANTE IN CONTEXT OF WORLD CLASSIC(AL) LITERATURE.....	155
Marija Krsteva, Dragan Donev, Natalija Pop Zarieva LITERATURE REVIEW ON LIFE-WRITING GENRE BLENDING	163
Natalija Pop Zarieva, Kristina Kostova, Marija Krsteva BLOOD AND SEXUALITY IN STOKER’S DRACULA.....	171
 <i>Методика на наставата по странски јазик</i> 	
Natka Jankova Alagjovska, Saska Jovanovska INTERCULTURAL COMMUNICATION COGNITION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA AND BULGARIA.....	183
Vesna Prodanovska-Poposka LANGUAGE LEARNING STRATEGIES TO LEARNERS OF ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN HIGHER EDUCATION.....	195
Марија Тодорова, Весна Продановска-Попоска СТРАТЕГИИ ПРИ УСВОЈУВАЊЕ НА ШПАНСКИ ЈАЗИК (J3) КАЈ СТУДЕНТИ СО АНГЛИСКИ ЈАЗИК (J2) Marija Todorova, Vesna Prodanovska-Poposka LANGUAGE LEARNING STRATEGIES FOR ACQUISITION OF SPANISH AS L3 TO STUDENTS- LEARNERS OF ENGLISH AS L2.....	205

Посвета

UDC 929Веновска-Антевска, С.

In memoriam

**проф. д-р Снежана Веновска-Антевска
(1959 – 2020)**

Проф. д-р Снежана Веновска-Антевска е родена на 2 јули 1959 година во Скопје. По дипломирањето на Филолошкиот факултет во Скопје беше вработена во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ на Одделението за современ јазик, каде што по одбраната на докторската теза „Сврзникот *но* во македонскиот јазик (дијахронија, синхронија, перспективи)“, се стекнува со научно звање. Таа беше научен советник во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје и директор на оваа научна установа во периодот од 2002 до 2006 година. Во својата долгогодишна плодна научна работа д-р Снежана Веновска-Антевска беше раководител или соработник на повеќе национални и меѓународни научни проекти и има објавено повеќе од дваесет монографски трудови, самостојно или во коавторство, и над 200 научни прилози во домашни и во странски списанија. Нејзина потесна област на истражување беа: синтаксата, текстуалната лингвистика, комуникологијата, како и состојбите на современиот македонски јазик.

Беше учесник во следните проекти: Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, Современи промени во словенските јазици (Современи промени во македонскиот јазик) (меѓународен); Толковен речник на македонскиот јазик; Функционална реченична перспектива (врз примери

во македонскиот јазик); Структура и кохезија на текстот во македонскиот и во полскиот јазик (меѓународен); Критичка анализа на политичкиот дискурс во македонскиот јазик (меѓународен); Функционална реченична перспектива (врз примери во македонскиот јазик) и други. Како член на авторскиот тим на два капитални проекти на Институтот – Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, проект што ја доби наградата „13 Ноември“, и Толковниот речник на македонскиот јазик, проект добитник на наградата „Гоце Делчев“, таа вложи многу во издигнувањето на македонската лингвистика на повисоко ниво.

Веновска-Антевска е редактор, автор и коавтор на следните монографски изданија: Спротивната реченица кај македонските автори од 19 век, Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ кн. 27, Скопје 1998; Македонскиот јазик во јавното општење во Република Македонија, Скопје 1995 (група автори); Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том I, ред.: Б. Корубин, Скопје 1992 (група автори); Личното име кај Македонците (со С. Велева, С. Саздов), Скопје 1996; Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том II, ред.: Б. Корубин, С. Велковска, Скопје 1997 (група автори); Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том III, ред.: С. Велковска, Скопје 2000 (група автори); Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том IV, ред.: С. Велковска, Скопје 2001 (група автори); Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том V, ред.: С. Велковска, Скопје 2001 (група автори); Сврзникот *но* во македонскиот јазик (синхронија, дијахронија, перспективи), Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ кн. 39, Скопје 2003; Толковен речник на македонскиот јазик, том I (А–Ж), гл. редактор: К. Конески, ред.: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2003 (група автори); Толковен речник на македонскиот јазик, том II (З–К), гл. редактор: К. Конески, ред.: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2005 (група автори); Толковен речник на македонскиот јазик, том III (Л–О), гл. редактор: К. Конески, ред.: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2006 (група автори); Толковен речник на македонскиот јазик, том IV (П), гл. редактор: К. Конески, ред.: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2008 (група автори).

Беше дел од образовниот процес на Институтот за македонски јазик, на вториот и третиот циклус студии, каде што е ментор на повеќе од 10 магистерски трудови и еден докторски труд, а беше ангажирана и како професор на додипломски студии на Универзитетот ФОН, на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип и на Факултетот за ликовни уметности при УКИМ. Д-р Снежана Веновска-Антевска беше член на Советот за

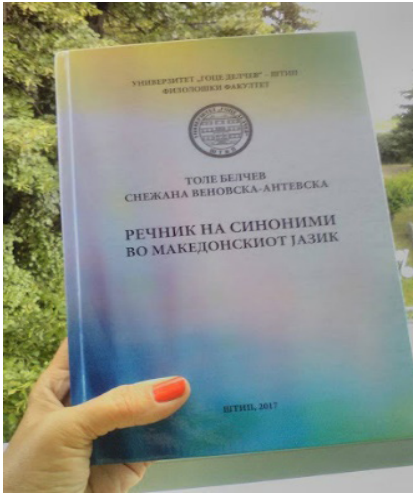
македонски јазик при Владата на РМ, член на комисијата за полагање лекторски испит, претседател или член на повеќе редакциски одбори и тела во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, но и во други одбори и тела на државно или на меѓународно ниво. Таа беше еден од главните организатори на 14. Меѓународен славистички конгрес, што се одржа во Охрид во 2008 година.

Проф. д-р Снежана Веновска-Антевска беше ангажирана на додипломските студии на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Голем број студенти од Филолошкиот факултет имаа можност непосредно да ја впираат длабоката научна мисла на трудољубивата професорка. Голем број студенти преку нејзините предавања и вежби се затврдија во својата македонистичка мисија, осознавајќи како треба да се сака и да се негува македонскиот јазик.

Со колегите од Филолошкиот факултет во Штип
Седат: Луси Караниколова-Чочоровска, Виолета Димова и Толе Белчев;
стојат: Ранко Младеноски и Снежана Веновска-Антевска

Заедно со проф. д-р Толе Белчев е авторка на „Речникот на синоними во македонскиот јазик“, Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, 2017, а коавторски, Снежана Веновска-Антевска, Толе Белчев и Елена Јованова-Грујовска се потпишуваат под лексикографското издание: „Мал речник на туѓите зборови во македонскиот јазик“, Бата Прес: Скопје, 2019.

Стручноста, стабилноста и посветеноста на проф. Снежана Веновска-Антевска, нејзината човечност и поддршката што им ја даваше на младите колеги, ќе бидат патоказ за тоа што значи да се биде Професор, а пред сè – Човек!

Последен поздрав до проф. д-р Снежана Веновска-Антевска од деканката проф. д-р Драгана Кузмановска, вработените, колегите и студентите од Филолошки факултет при УГД – Штип.

Јазик

* Посветено на проф. д-р Снежана Веновска-Антевска

ОБИДИТЕ ЗА КОДИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО XIX ВЕК

Лилјана Јовановска¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
lsjovanovska@yahoo.com

Апстракт: Многу значаен период во развојот на македонскиот јазик е XIX век кога започнува, како што е општопознато, новомакедонскиот период во развојот на нашиот јазик. Македонците во тој период немаат своја држава и единствено нешто свое што го имаат, е јазикот и духовноста – црквата.

Тогаш за првпат започнуваат првите обиди за издвојување на македонскиот јазик како посебен. Во тој XIX век народниот јазик е издигнат на ранг на јазик за широка употреба, станал „кључ што отвоерует срцето ваше, не кључ од злато и стрebro, но кључ од железо и чилик, што не се вие“. (Синаитски)¹ Потоа со текот на годините се јавуваат различните гледишта и сфаќања за каков треба да биде јазикот и не може, а да не се спомне дејноста на сите оние кои го натапкале трнливиот пат до конечната кодификација на македонскиот литературен јазик по Втората светска војна. Тој процес започнува уште со дејноста на Кирил Пејчиновиќ, Јоаким Крчовски, со нив зедно може да се приклучи Теодосија Синаитски, потоа со јасни ставови за идниот јазик се произнесуваат Јордан Хаџи Константинов – Џинот, Партениј Зографски, Ѓорѓија Пулевски, Григор Прличев, Кузман Шапкарев, лозарите и др. и секако, Крсте Петков Мисирков.

Клучни зборови: *Македонски јазик, народен јазик, XIX век, кодификација*

¹ Во Конески, Блаже, *Македонскиот XIX век – Јазични и книжевно-историски прилози*, Култура, Скопје, 1986, стр. 9.

ATTEMPTS FOR CODIFICATION OF THE MACEDONIAN LANGUAGE IN THE NINETEENTH CENTURY

Liljana Jovanovska¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip

lsjovanovska@yahoo.com

Abstract: A very important period in the development of the Macedonian language is the nineteenth century which, as it is generally known, is the new Macedonian period in the development of the Macedonian language. Macedonian people do not have their own country in that period so the only own thing that they possess is the language and spirituality, i.e. the church.

At that time the first attempts for separating the Macedonian language as a distinct language started to appear. In the nineteenth century the vernacular language was promoted to the rank of a language that is widely used, and it became *the key that opens your heart, not a key made of gold nor silver but of iron and steel, one that cannot be wrenched. (Sinaitski)*. After that many different points of view and opinions about what the language should look like start to appear and it is impossible not to mention the activities of all those people who went through the thorny path to the final codification of the Macedonian language after World War Two. That process starts with the activities of Kiril Pejcinovic and Joakim Krcovski where Teodosija Sinaitski may also be added. Afterwards the clear attitudes of Jordan Hadzi Konstantinov-Dzinot, Partenij Zografski, Georgija Pulevski, Grigor Prlicev, Kuzman Sapkarev, Lozari (literally “the wine growers”, as the members of the association were called) and of course Krste Petkov Misirkov’s about the future language follow.

Keywords: *Macedonian language, vernacular language, nineteenth century, codification*

Вовед

Во овој труд ќе се обрне внимание на обидите за кодификација на македонскиот јазик, почнувајќи со анализа од почетокот на XIX век, па сè до почетокот на XX век, заклучно со личноста и делото на Крсте П. Мисирков. Ќе се разгледаат гледиштата што ги имале претставниците на македонската Преродба во поглед на јазикот.

„Македонскиот деветнаесетти век историски се издвојува како период многу значаен во развитокот на македонскиот јазик, а и во развитокот на македонскиот народ. Културниот и националниот идентитет на Македонците, во услови на непостоење на сопствена држава во XIX век, наоѓа своја форма на опстојување преку јазикот и преку црквата како клучни заштитници на националната посебност. Тоа е така бидејќи македонскиот јазик и духовната традиција се составните елементи преку кои Македонците го наоѓале својот придонес во услови на континуиран и наметлив притисок од соседните земји и етникуми“ (Веновска-Антевска С, 2007, 55–56).

Процесот на употребата на народниот, македонскиот, јазик започнува со дејноста на Кирил Пејчиновиќ, Јоаким Крчовски, со нив заедно може да се приклучи Теодосија Синаитски, потоа со јасни ставови за идниот јазик се произнесуваат Јордан Хаџи Константинов – Џинот, Партениј Зографски, Ѓорѓија Пулевски, Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Кузман Шапкарев, лозарите и др. и секако, Крсте Петков Мисирков. Сите тие на свој начин и со свои аргументи ги изложуваат своите размислувања за јазикот и ги поткрепуваат со факти, но драгоцено е што се првите кои ја сфатиле потребата за употребување на мајчиниот јазик не само во усната, туку и во писмената комуникација и потребата да се сврти грб на туѓите пропаганди кои биле сè произразени и понаметливи во втората половина на XIX век.

Развој на современиот македонски јазик

Пред да се прејде на подетална анализа на македонскиот XIX век и неговите претставници во поглед на обидите за кодификација на македонскиот јазик, посебно е важно како прво да се разграничи како течел развојот на современиот македонски јазик сè до моментот на неговата кодификација. Според некои научни истражувања, тој „е условен од сложениот национално-културен и просветно-образовен развој на македонскиот народ. Притоа се izdelуваат три фази:

- **од почетокот на XIX век до балканските војни.** Во овој период македонскиот народ е во своите етнички граници во Турската империја, која не налага ни верска ни јазична доминација и која му дозволува на македонското население релативна слобода во употреба на својот јазик и религијата;
- **од крајот на балканските војни до крајот на Втората светска војна.** Тогаш македонскиот народ е разделен меѓу соседните држави (Грција, Србија, Бугарија, како и Албанија), а македонскиот јазик има статус на јазик забранет за официјална употреба;
- **од крајот на Втората светска војна до денес.** Во овој период со формирањето на македонската држава (прво во рамките на југословенската федерација), македонскиот јазик доживеа своја кодификација и непречено функционира како литературен (стандарден) јазик, задоволувајќи ги сите потреби за општење на македонските родени говорители. (Бојковска С. и сораб., 2001, 57)

Обидите за кодификација на македонскиот јазик во XIX век

Во првата половина на XIX век се појавуваат првите македонски писатели кои своите дела ги напишаа на македонски народен јазик. **Јоаким Крчовски** делата ги има напишано на североисточното македонско наречје, со не мал број јазични црти карактеристични за централните македонски говори. **Кирил**

Пејчиновиќ, чиј јазик е почист народен во споредба со јазикот на Крчовски, делата ги има напишано на тетовски говор, со доста елементи на централните говори. Меѓутоа, и Крчовски и Пејчиновиќ се далеку од сознанието дека треба да се пишува на македонски, како литературен јазик на македонскиот народ. Тие ги употребуваат народните говори во своите дела за да бидат подобро разбрани од неукниот македонски човек на кого веќе црковнословенскиот јазик, кој е во употреба во црквите и училиштата, му е неразбирлив. „Тоа разбирање е изразено сликовито во предговорот што **Теодосиј Синаитски** го напиша кон книгата на Кирил Пејчиновиќ „Утешение грешним“, и во кој црковнословенскиот јазик се споредува со клуч од злато и сребро, а народниот јазик со клуч од железо и челик што го отвора „срцето на простиот човек“. (Конески Б., 1986, 9)

„Во првата половина на XIX век се јавуваат и различни ракописни зборници од различни македонски дијалекти. Сепак, прашањето за единствен литературен македонски јазик ќе се постави како неодложно во втората половина на XIX век. Сите насоки воде кон определбата да се направи подбор на најсоодветна дијалектна основа. Во 60-тите години со преродбенското движење и со просветно-културните и црковни борби се искористила потребата од сопствена национална идентификација на македонскиот народ. Таа потреба ја интензивирала потрагата за најбрз и најсоодветен начин за решавањето и на прашањето за јазикот“. (Веновска-Антевска С, 2007, 55–62).

Во тој период се појавиле различни ставови и размислувања за прашањето на литературниот јазик, но може да се групираат во две гледишта:

- „од една страна постои гледиште дека треба да се создаде заеднички литературен јазик за Бугарите и Македонците, на тој начин што во него ќе бидат застапени подеднакво бугарски и македонски јазични црти;
- од друга страна се јавува гледиштето на т.н. македонисти, кои истакнуваат дека Македонците како посебен народ, треба да изградат и свој посебен литературен јазик“. (Конески Б., 1967, 15–16)

Првото гледиште, за заеднички јазик меѓу Македонците и Бугарите, произлегло од „размислувањата кои ги соединувале потребите на двата ентитета на Балканот (македонскиот и бугарскиот) и тие оделе со заедничката борба против Цариградската патријаршија од страна на македонското и бугарското граѓанство. Овие гледишта во основата биле аргументирани дека на тој начин е најлесно и најбрзо да се реши прашањето за еден заеднички литературен јазик, гледајќи ја силата во заедништвото“. (Веновска-Антевска С, 2007, 55–62).

Ова гледиште е аргументирано со размислувањето дека кога два народа се борат за заеднички интереси, подобро е и јазично да бидат поврзани, поткрепено со претходно споменатото дека „силата ќе биде во заедништвото“. (Веновска-Антевска С, 2007, 59).

Такви ставови застапувале повеќе преродбеници, еден од нив е **Јордан Хаџи Константинов – Џинот** кој сметал „дека треба да се зацврстува врската

со соседните словенски јазици (српскиот и бугарскиот) и доближувајќи го македонскиот јазик до северомакедонската и до западнобугарската дијалектна основа“ (Веновска-Антевска С, 2007, 59). Во јазикот на неговите дела може да се сретне најширока дијалектна основа.

- „Целта на Џинот била македонскиот писмен јазик да го достигне нивото на поразвиените словенски јазици. Затоа во својот јазик вклучувал зборови од словенско потекло, кои биле својствени за соседните словенски јазици, српскиот и бугарскиот. Тој свесно се оддалечувал од својот роден велешки говор и пишувал на јазик кој одговарал на северномакедонска и западнобугарска дијалектна основа“ (Бојковска С. и сораб., 2001, 60)
- „Во своите дописки до *Цареградски вестник* Џинот ги засега и јазичните прашања. Тој ја дава дури кратко и својата програма по предметот граматика како што го предавал во училиштето во Велес (ЦВ бр. 59, 1851). Во однос на писмениот јазик, којшто и тој го замислувал како заеднички за Словените во Турција“, како што споменавме погоре, „Џинот се искажува главно за правописот. Интересно е дека тој, иако во својата практика се стреми кон архаизација на формите на писмениот јазик, во однос на правописот бил за упростување против употребата на излишните „каравлашко-вретенарски“ букви како што тој ги наречува (ЦВ бр. 82–85, 1852). Посебна слабост на Џинот бил речникот и особено етимологијата“ (Конески Б., 1967, 102–103)
„Џинот така најмногу се приближил до идејата за оформување на заеднички „среден“ македонско-бугарски јазик кој доаѓа до израз кон крајот на педесеттите години на XIX век, преку заложбите на **Партениј Зографски**“ (Бојковска С. и сораб., 2001, 60) Зографски „е автор на повеќе учебници и со написи од јазичната проблематика се јавувал во тогашната периодика (1857–1859), со кои се вклучил активно во дискусијата околу изгледот на општиот литературен јазик заеднички со Бугарите – тенденција доста актуелна во тоа време на пошироките словенски простори“ (Бојковска С. и сораб., 2001, 60)

Ова свое стојалиште „Партениј го изнесе и образложи во две свои статии: првата излезена во 1857 г. во „*Цареградски вестник*“ во неколку наставки почнувајќи од бр. 315 (9 февруари), а втората во 1958 г. во списанието „*Български книжици*“ I, 1, наслов „*Мисли за Болгарский-отъ јазикъ*“. Ја напишал и книгата „*Кратка славенска граматика*“. На прво место би го истакнале неговиот обид направен во статијата од 1958 г., да ги систематизира разликите меѓу бугарските и македонските говори“. „Тој ги претставил основните диференцијални црти на македонскиот и бугарскиот јазик, со тоа во 12 точки се прикажани главните карактеристики и специфичностите на македонскиот јазик“ (Веновска-Антевска С., 2007, 55–62) и предложил тие црти да се земат како основа за заедничкиот јазик бидејќи: „*Македонското наречие (:јазик) не толку не требит и не может да бидет исклучено од општиот писмениј јазик, но добро ка беше оно са приимаше за главна негова основа; по таја причина*

што оно е пополнозвучно, поплавно и постројно и во многу одношенија полно и побогато. Претставители на тоа наречие се југозападните страни на Македонија“. (Веновска-Антевска С., 2007, 55–62)

Во овие статии „Партениј истапи како прв заштитник на онаа тенденција да се воведи кај нас јазик општ со Бугарите, но таков што ќе претставува компромис меѓу бугарските и македонските говори. Тезата што ја истакна Партениј му противречеше на тој природен развиток“ (Конески, Б., 1959, 30) на јазиците, бидејќи и соседниот бугарски јазик се изградува во тој период, ама врз основа на источнобугарските говори, најоддалечените од македонскиот јазик и нема допирни точки со југозападните македонски говори.

„Ваквите размислувања се во рамките на свесното отфрлање на несловенската лексика и спаѓаат во тој процес на реславизација и дебалканизација“.

 (Веновска-Антевска С., 2007, 55–62)

Партениј Зографски ја изнел и идејата за создавање на граматиката на македонското „наречје“, а пак кукушкиот учител **Венијамин Мачуковски**, за кого не постојат доволен број историски податоци за животот и делото, се зафатил да ја реализира оваа замисла. Во 1872 г. тој дал и оглас за претплата на граматиката што сакал да ја издаде, а кој ја употребувал во својата учителска работа (но таа, иако напишана, останала необјавена). Но, како огласот на Мачуковски, така и целата дејност на Зографски и **Шапкарев** за создавање заеднички литературен јазик биле остро нападнати од страна на бугарскиот цариградски печат, па во една прилика Партениј ќе го добие следниов „совет“: *„Отец Партениј, на којто с голяма почит целуваме десницата, нека дадат воља да забележим, че си няма местото да пише някој книги за цял народ на едно местно наречие, а по право треба да гледа по многото души как говорят, и така може да ползува и да ся ползува“.* (Конески, Б., 1959, 30)

Кузман Шапкарев пак, од 1868 до 1874 издава осум учебници, меѓутоа во поглед на неговите ставови за јазикот „не може, а да не се забележат битни противречности во неговото држење. Излегува како тој да стоел на не помалку од три стојалишта што можеме кратко вака да ги формулираме: 1) Шапкарев бил наполно на линијата од Партенија – за создавање на еден „общий българский“ јазик, како компромис меѓу бугарскиот и македонскиот; 2) Шапкарев во јазикот на своите учебници гледал само посреден степен, за полесно да можат да се доближат Македонците до бугарскиот јазик што го чувствувале далечен; 3) Шапкарев бил запален македонист – што значи дека ги сметал Македонците за одделен народ кој треба да има и одделен литературен јазик“.

 (Конески, Б., 1959, 44)

За да се разберат овие три гледишта од еден ист човек, може да се рече „дека се чини дека нема да бидеме далеку од вистината, ако кажеме дека тој пливал меѓу познатите две течења, изразени кај нас во 60-тите години – идејата бугаризам и идејата македонизам (како би се рекло тогаш), гледајќи да биде

арен и со едните и со другите, веќе според местото и моментот“. (Конески, Б., 1959, 45)

Залагањето за еден заеднички јазик посебно се забележува и во јазикот на **Рајко Жинзифов**, „кој во своето книжевно дело вклучувал јазични особености речиси од сите македонски и бугарски говори, како и црковнословенизми и русизми, па и србизми“. (Бојковска С. и сораб., 2001, 60) „Рајко Жинзифов – тој најдалеку отиде во компромисот спрема бугарскиот јазик, и сепак до крајот остана доследен во спроведувањето на ред македонски црти во својот јазик. Така тој создаде јазик исконструисан (по рецептот на Партенија) што денеска најмногу ни пречи да ја восприимаме неговата поезија“. (Конески, Б., 1959, 38)

Григор Прличев пак, оди во друг правец во своите сфаќања за јазикот. „Тој се занесе од фикс-идејата да создаде јазик општословенски. „Знам оти е фантазија – вели – но и нужда велика е“. Така овој високо надарен поет го закопа својот талент не можејќи да го најде правиот пат во тоа што е тело и душа на поезијата – јазикот“. (Конески, Б., 1959, 38) Може да се каже дека тој е најтрагичната личност во нашата литература. Додека од една страна поседувал силен талент, од друга страна – немал правилна ориентација по прашањето за создавање на литературен јазик. На тој „словенски есперанто“ го препеал Хомер и бил остро критикуван.

„Форсирањето на еден заеднички јазик кај македонските преродбеници било карактеристично, во поголема или помала мера, во еден краток период, кој му претходел на дефинитивното изградување на бугарскиот литературен јазик, врз источнобугарска дијалектна основа“. (Бојковска С. и сораб., 2001, 60)

Како што претходно се спомена, во тој период се развива и **второто гледиште** за македонскиот јазик, далеку попрогресивно од претходно анализираното. Тоа било гледиштето на *македонистите*, како што тогаш се нарекувале поборниците за македонската национална самобитност. Нивното гледиште, накратко резимирано, се состоело од следново: македонскиот народ е одделен словенски народ и тој треба да си има свој засебен литературен јазик. Ова сознание било од голема историска важност во борбата за македонски литературен јазик.

Во оваа група може да се спомене и **Никола Поп Филип**, обичен учител од Банско кај Неврокоп, кој е значаен по две негови обраќања и времето во кое се настанати во кои јасно може да се согледа неговиот промакедонски став. Првото обраќање е „во писмото пратено во 1848 година до бугарскиот филолог Најден Геров во кое протестира против сè поупорното наметнување на бугарскиот јазик во училиштата во Македонија“² и во него изнесува свои јасни ставови за азбуката и правописот за каков според него треба да биде македонскиот јазик: на пр., кои гласови да се исфрлат, кои да се заменат, ограничување на употребата на некои и сл.

² <http://www.mn.mk/kultura/1885>

„Второто обраќање на Никола Поп Филипов го носи датумот 21 март 1868 и адресатот в. Македонија на Петко Рачев Славејков. Во него тој пишува: „Мнозина од нашите соотечественици Македонците, исфрлајќи го елинскиот јазик од црквите во богослужбата и го заменува со црковнословенскиот, од кој малку се ползуваа или подобро да речеме ич не се ползуваа; зашто толку го разбираат и него, колку елинскиот“. И понатаму: „Учебните книги што се преведуваат на бугарски наречен (балкански) јазик досега малку нешто ни беа поразбирливи нам на Македонците од оние на црковнословенски јазик; затоа и полза сосема мала имаме придобиеено од нив“. Обраќањето го привлекува вниманието по јасната национална определба на авторот и по констатацијата дека за Македонците се неразбирливи како елинскиот и црковнословенскиот, така и бугарскиот јазик“. (Стаматовски, Т., 2005, 67–74)

Најсилен израз гледиштето на македонистите најде во личноста и дејноста на **Ѓорѓија Пулевски**, „меѓникот меѓу две пресудно значајни епохи од македонската историја“, како што ќе го нарече академик Блаже Ристовски. „Ѓ. М. Пулевски е еден од првите кај нас што и печатно ги дефинира националните задачи на својот народ и го посочи единствениот можен пат за ослободувањето на својата татковина: преку развивање на просветата и културата, засновани на македонскиот јазик и македонското минато и преку организирана и масовна оружана борба против многувековниот поробувач и тогаш пројавените претензии на малите балкански соседи“. (Ристовски, Б., 2013, 403)

Пулевски го застапува ставот дека Македонците се одделен народ и треба да изградат, поточно да се определат за одделен македонски литературен јазик. Тој „е категоричен застапник за самостојно решавање на македонските прашања со кристално јасно стојалиште во врска со јазичното прашање дека македонскиот јазик е одделен словенски јазик и дека се разликува од српскиот и од бугарскиот, сето тоа тој недвосмислено, директно го покажува во своите дела, поточно во неговата граматика „Слогница речовска“ (1880, Софија) и во неговите речници: *Речник од четири јазици* (1873, Белград) и *Речник од три јазици* (1875, Белград)“. (Веновска-Антевска С., 2007, 55–62)

Во *Речник од три јазици* Пулевски ја изразил најпрогресивната мисла што се јавила во нашето преродбеничко минато. Тој предлагал да се соберат од сите македонски краишта „људи учени, кои го познавајет јазикот мајчин чисто“ за да создадат граматика која „да остане као света таја книга за сиве шкоља, а и за други книги писање“. ³ Всушност неговата граматика „Слогница речовска“ покажува дека и самиот се нафатил да ја реализира оваа идеја. Но, бидејќи немал подлабоки познавања од науката, неговата граматика не можела да ја одрази прогресивната идеја на македонистите. Сепак, за историјата на македонскиот литературен јазик оваа граматика е од особена важност бидејќи претставува документ во борбата за оформување на писмениот македонски јазик.

³ Во Конески, Блаже, *Македонскиот XIX век – Јазични и книжевно-историски прилози*, Култура, Скопје, 1986, стр. 12.

„Песните на **Константин Миладинов**, се пишуваани на чист народен јазик од струшкиот крај, со сосема мали туѓи примеси. Миладинов тргаше од јазикот на народната поезија и во тој поглед со право треба во него да гледаме прв претходник на создателите на современата наша поезија“. (Конески, Б., 1967, 38)⁴ Тој својата компетентност за јазикот ја има искажано во *Предговорот* кон *Зборникот*.

„**Миладиновци** пишуваа на најчист македонски стандард на своето време, но целото дело го маркираа речиси исклучиво со туѓо национално обележје. Се работеше за степенот на развитокот на националната свест.“ (Ристовски, Б., 2011, 352–353)

„Кон крајот на XIX век се формирала и Младата македонска книжевна дружина (1891), а веќе во 1892 год. во Софија се печатело списанието „*Лоза*“. Членовите од оваа дружина, познати како „**лозари**“, јасно ја истакнувале сопствената македонска свест“. (Ристовски, Б., 2011, 353)

„Идеите на македонистите ќе бидат поддржани и продолжени од нивните следбеници, **лозарите**, кои во последната деценија на XIX век ќе ја истакнат својата македонска свест и во голема мера ќе придонесат за оформување на македонскиот литературен јазик. Таа свест може да се илустрира преку зборовите на еден од најистакнатите претставници на лозарите, Темко Попов: „*И сам Исус Христос ако слезит од небоно не можит да го уверит Македонецот оти тој е Бугарин и љи Србин*“. (Бојковска С. и сораб., 2001, 60) Покрај Темко Попов, тука се и Петар Попарсов – Вардарски, еден од главните соработници и редактори на списанието, Димитар Мирчев, Георги Беласчев, Димитар Матов и др.

„Насоките што ги даваат тие околу формата на македонскиот стандарден (литературен) јазик (значително упростување на правописот, отфрлање на старословенските букви што не покривале реален глас – еровите и носовките итн.) ќе претставуваат добра насока за Крсте П. Мисирков и Македонското научно-литературно другарство (1902)“. (Веновска-Антевска С., 2007, 55–62)

Мисирков во еден момент ќе напише за непријателското расположение на бугарската јавност кон „лозарите“: „*По нивна иницијатива првен се образува во зафатоко на деветдесетите години едно национално сепаратистично движејње цо цел’а да се оддел’ат интересите на македонците од бугарцките со возведујње на једно од македонците наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган за тоа сепаратистко движејње на македонците во Бугарија беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движејње не се ареса на бугарцкото стамболовицко праител’ство, које забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит македонците сепаратисти*“ (Петков Мисирков К., 1953, стр. 71)

„**Во јазичен поглед**“, можеме да заклучиме дека „**втората половина на XIX век се карактеризира со стремее за посебен македонски литературен јазик**“. (Бојковска С. и сораб., 2001, 62)

⁴ Во Конески Блаже, *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје, 1967.

„Во секоја историја има личности што и самите претставуваат цела епоха од народниот развоток. За Македонците несомнено **Крсте Мисирков** е еден од таквите дејци“. (Ристовски, Б., 2013, 403) „Далновидниот“⁵ Крсте Петков Мисирков е огромна фигура од нашето минато кој во поглед на неговите сфаќања за јазикот, остави длабока трага на преминот меѓу XIX и XX век.

„Настан од историско значење за остварување на идејата за посебен македонски литературен јазик е објавувањето на книгата „*За македонските работи*“ (Софија, 1903). Во оваа книга тој ја определува својата национална програма и го разгледува прашањето за македонскиот литературен јазик. Последната статија во оваа книга носи наслов „*Неколку зборои за македонскиот литературен јазик*“ и претставува прв научно аргументиран и солидно поставен и разработен проект за кодификација на македонскиот литературен јазик“. (Бојковска С. и сораб., 2001, 63)

Мисирков во книгата дава одговор на многу прашања, но предно место му дава на прашањето за нашиот литературен јазик и смета дека со негово оформување македонскиот народ на најдобар начин ќе се ослободи од оние „мрежи на очите“ што му ги клавваа хегемонистите: „*Создаајн 'ето литературен јазик јет дуовна потребност кај нас, со која се мислит да се клаит крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси...*“⁶

Во последната, петтата статија укажува на значењето на јазикот за еден народ и неопходноста од забрзан развој на македонскиот литературен јазик и на неговото посебно издигнување како посебен јазик меѓу јужнословенските јазици. Обрнува внимание и на потребата македонскиот народ побрзо да се одвои, неутрализира, подеднакво од соседните земји, Бугарија и Србија, и од нивното влијание, и ги оформува своите ставови за македонскиот литературен јазик, главно, во три точки:

- за основа на литературниот јазик ги зема централните говори (велешкиот, прилепскиот, битолскиот и охридскиот говор);
- го поставува правописот врз фонетска основа, со мали отстапки пред етимологијата;
- во лексиката вклучува елементи од сите македонски говори.

Тој става акцент на некои јазични карактеристики кои се специфични за овие говори и со кои македонскиот народ многу се разликува од соседните словенски јазици. Во поглед на правописот и изговорот инсистира на:

- испуштање на интервокалните **в** и **х** (*чоек, дуот*);
- антиципација на мекоста (**ќ** и **њ**: *браик 'а, стааин 'е*);
- групата **шч** (*нишчо, шчо*);
- наставката **-цки** место **-ски** (*прилепцки*);
- групите **стр**, **здр** (*стред, здрел*);

⁵ Ристовски Блаже, *Македонскиот фолклор и националната свест*, Матица македонска, Скопје, 2013, стр.453.

⁶ За тоа повеќе во: Петков Мисирков Крсте, *За македонските работи*, Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје, 1953, стр.141.

– наставката -т кај глаголите во сегашно време во 3 л. множина (*одит*). (Бојковска, С. и сораб., 2001, 63–64)

Во македонската кирилица Мисирков воведува неколку нови графеми: **і**, **к’**, **г’**, **н’**, **л’** со кои таа се разликува од другите кирилични писма.

Со овие ставови „Мисирков јасно ја определи дијалектната основа на македонскиот литературен јазик и теоретски ги изложи ставовите за негово оформување“. (Бојковска, С и сораб., 2001, 64)

Меѓутоа оваа книга многу подоцна ќе дојде пред очите на македонската јавност, бидејќи првото издание речиси целото е уништено и изгорено од страна на бугарската власт. Години подоцна, на рафтовите во Софиската народна библиотека ќе ја открие Коле Неделковски и тоа ќе претставува огромна радост за него и „со среќата на дете ќе ги чита страниците на оваа драгоценa книга“.⁷

Ставовите на Мисирков од оваа книга се прифатени и претставуваа темел при дефинитивната и официјална кодификација на македонскиот литературен јазик по Втората светска војна, веќе во слободната негова татковина.

Заклучок

Значењето на нашите преродбеници и учебникари од XIX век е големо. Тие први ги изнеле своите ставови за јазикот, се бореле за воведување на македонскиот јазик во училиштата, за пишување на македонски учебници, за оформување на македонска граматика. Како припадниците на првата, така и на втората група, биле најостро нападнати во бугарскиот печат и обвинети за сепаратизам. Тоа било и причината што некои дела на нашите преродбеници да не бидат објавени, или пак да бидат уништени.

Значи, за решавање на прашањето за македонскиот јазик дефинитивно не можело да се дојде во тој период бидејќи, „историските околности не дозволуваа да се дојде до дефинитивно решение во тој поглед“. (Конески, Б., 1986, 24)

Многу научници ги имаат проучувано македонскиот XIX век, а Блаже Конески, еден од кодификаторите на македонскиот јазик по Втората светска војна ќе истакне: „Сега е јасно, зошто Мисирков не беше задоволен од XIX век. Тој не беше задоволен, затоа што XIX век не ја изјасни доволно националната програма на нашето ослободително движење. Сега мислам дека е јасно и тоа, – зошто сме пак ние многу задоволни од успехите постигнати во XIX век денеска, кога дефинитивно нашето јазично прашање е решено. Ние сме задоволни затоа што тука гледаме еден континуитет и се свртуваме кон таа епоха од поширока културно-историска основа“. (Конески, Б., 1986, 24)

Според Блаже Ристовски (2011), „Македонскиот продолжителен културно-национален преродбенски процес е несомнено еден од најзначајните не само во културно-литературната, туку и во нашата национално-политичка историја“ и ова всушност е суштината на тој македонски 19 век.

⁷ Митрев Димитар, *Нов ден*, 1946 бр.7–8, стр. 52–53

Користена литература:

1. Синаитски, Т. *Предговор кон „Утешение грешним“ на К. Пејчиновиќ.*
2. Конески, Б. (1967) *Историја на македонскиот јазик*, Скопје: Култура.
3. Конески, Б. (1986) *Македонскиот XIX век – Јазични и книжевно-историски прилози*, Скопје: Култура.
4. Конески, Б. (1959) *Кон македонската преродба – Македонските учебници од 19 век*, Скопје: Институт за национална историја.
5. Конески, Б. (1967) *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Култура.
6. Петков Мисирков К. (1953) *За македонските работи*, Скопје: Книгоиздателство „Кочо Рацин“.
7. Ристовски, Б. (2013) *Македонскиот фолклор и националната свест*, Скопје: Матица македонска.
8. Ристовски, Б. (2011) *Македонскиот преродбенски XIX век*, I том, книга прва, Скопје: Издавачки центар Три.
9. Бојковска С., Пандев Д., Минова-Ѓуркова Л., Цветковски Ж. (2001) *Македонски јазик за средно образование*, Скопје: Просветно дело.
10. Веновска-Антевска, С. (2007) *Македонскиот јазик во XIX век*, Предавања на XI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
11. Веновска-Антевска, С. (2012) *Влогот на Блаже Ристовски во расветлувањето на животот и дејноста на Крсте П. Мисирков*, Предавања на XLIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје.
12. Стаматовски, Т. (2005) *Кодификација врз проверени основи*, Предавања на XXXVIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
13. Петковска, Б. (2012) *Прилогот на Блаже Конески за македонскиот писмен јазик во XIX век*, XXXVIII научна конференција на меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
14. Николовска, В. (2013) *Влогот на Мисирков и на Пулевски кон остварувањето на народниот идеал*, Меѓународна научна конференција „Македонистиката меѓу традицијата и современите предизвици“, 21–22 ноември, Скопје.

Веб-страници

1. <http://www.mn.mk/makedonski-legendi/3188-Partenija-Zografski>
2. <http://www.mn.mk/kultura/1885>
3. <http://www.mn.mk/makedonski-legendi/2090-Gorgija-Pulevski>

4. <http://loza.mk/2012/05/pulevski-prethodnik-i-sovremenik-na-lozarite/>
5. <http://loza.mk/2012/03/vardarski/>

ПРЕДЛОШКИ КОНСТРУКЦИИ ЗА ОЗНАЧУВАЊЕ СТАТИЧНА ПОЛОЖБА ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Надица Негриевска¹, Весна Коцева²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
nadica.markoska@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vesna.koceva@ugd.edu.mk

Апстракт: Хипотезата дека просторните значења во јазикот се основни значења од кои се развиваат останатите значења, е позната под името локалистичка хипотеза и според оваа хипотеза просторните значења се „темел на сите семантики“ (Bortone, 2010: 48). Како што забележува Бортоне, денес најголем дел од практичните граматички на одделни јазици се темелат на локалистичката хипотеза, па дури и во учебниците е истакнато дека основна улога на предлозите е да означуваат просторни значења. Токму оваа општоприфатена хипотеза за примарноста на просторните значења на предлозите беше мотив за изработка на овој труд. Предмет на нашето истражување се предлошките конструкции во италијанскиот јазик кои изразуваат статично просторно значење и нивните еквиваленти во македонскиот јазик.

Клучни зборови: *просторно значење, предлошки конструкции, статична положба, италијански јазик, македонски еквиваленти*

PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS WITH STATIC SPATIAL MEANING IN THE ITALIAN LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENTS IN MACEDONIAN LANGUAGE

Nadica Negrievska¹, Vesna Koceva²

¹Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Stip
nadica.markoska@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Stip
nadica.markoska@ugd.edu.mk

Abstract: The hypothesis that spatial meaning in language represents the basic meaning from which other meanings further develop is known as a localist hypothesis and according to this hypothesis spatial meanings are “the foundation of all semantics” (Bortone, 2010: 48).

As Bortone notes, today most practical grammars in individual languages are based on the localist hypothesis, and even in textbooks, it is emphasized that the basic role of propositions is to denote spatial meanings. This generally accepted hypothesis about the primacy of spatial meanings of propositions was the motive for this paper. The subject of our research is the prepositional constructions with static spatial meaning in the Italian language and their equivalents in the Macedonian language.

Keywords: *spatial meaning, prepositional constructions, static location, Italian language, Macedonian equivalents*

Вовед

Најголем број предлози примарно означуваат просторна релација меѓу два или повеќе ентитета. Во рамките на ова значење се izdelува разликата меѓу состојбата (статична позиција) и правецот, односно движење кон позиција, а многу често упатеноста е составен дел на одреден глагол на движење, а не на самиот предлог (Саздов, 2004: 194). Предлозите кои означуваат место во италијанскиот јазик, можеме да ги поделиме во две поголеми групи врз основа на тоа дали означуваат местоположба, каде се наоѓа некој или нешто, место каде што се случува или се одвива дејството, односно имаат статично значење (*stato in luogo*) или пак, означуваат некакво движење или насоченост. Кај предлозите кои означуваат некакво движење станува збор за движење кон некое место, личност, концепт или идеја (*moto a luogo*), движење од некое место (*moto da luogo*) и движење низ или преку некое место (*moto per luogo*).

Предлошки конструкции за означување мирување во место или статична положба

1. Предлошки конструкции со предлогот DI

Самото име ни кажува дека се работи за место во кое се наоѓа некој или нешто или место каде што се случува нешто. Предлогот *di* многу ретко се употребува со статично просторно значење. Најчесто го среќаваме во синтагми со прилозите за место *qui, qua* (овде) и *lì, là* (таму) по глаголи кои означуваат „наоѓање некаде“, како *rimanere, restare, essere, stare*:

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) <i>Rimango di qua.</i>	Останувам овде.
(2) <i>Sono di là.</i>	Таму сум.

Во македонскиот јазик како еквивалент на овие предлошки конструкции се јавува прилог за место.

2. Предлошки конструкции со предлогот А

Оваа семантичка релација обично се воспоставува меѓу глагол кој означува статичност (како, на пример: *essere, stare, restare, trovarsi, abitare* итн.¹) и именка. По правило именките во составот на предлошките конструкции можат да означуваат: имиња на градови (пример 1) и помали острови (пример 2), друг географски поим (пример 3), разни установи, извесни тела, збиралишта и сл. (примери 4, 5, 10 и 11), разни предмети и поими поврзани со домот (примери 6, 7 и 9), некој ситуациски контекст (пример 8):

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) <i>A Torino, la città più industriale d'Italia, si forma un piccolo gruppo neo-futurista.</i>	Во Торино, најиндустрискиот град во Италија, се формира мала неофутуристичка група.
(2) <i>Si rividero nel 1951 a Capri.</i>	Повторно се видоа во 1951 година на Капри.
(3) <i>Maria ha una casa al mare.</i>	Марија има куќа на море.
(4) <i>I bambini sono a scuola.</i>	Децата се во/на училиште.
(5) <i>Ho conosciuto quella bella ragazza all'ufficio postale.</i>	Ја запознав таа убава девојка во пошта.
(6) <i>Ho fatto colazione a letto perché non mi sentivo bene.</i>	Појадувал во кревет бидејќи не се чувствував добро.
(7) <i>Sono seduto a tavola.</i>	Седнал на маса.
(8) <i>Sono a cena con Nicola.</i>	На вечера сум со Никола.
(9) <i>...lo appoggiai ritto su una bassa poltrona di raso che avevo già collocato al centro della stanza.</i>	...го наместив да стои на една ниска сатенска фотелја што веќе ја бев поставил на средината на собата.
(10) <i>...un paese dell'Ungheria ai confini con la Slovenia e l'Austria.</i>	...село во Унгарија на граница со Словенија и Австрија.
(11) <i>Mio fratello lavora allo sportello di una banca.</i>	Мојот брат работи на шалтер во банка.

Македонски еквивалентни предлошки конструкции на горенаведените италијански примери се конструкциите во чиј состав влегуваат предлозите *во* и *на*. Предлогот *во* е стар индоевропски предлог, кој во старословенските текстови се среќава со формата *vq*, а води потекло од *yn < on* (Саздов, 2004: 200).

Овој предлог, заедно со предлогот *на*, е еден од најупотребуваните предлози во македонскиот литературен јазик. Во многу контексти често може да се замени со предлогот *на*. Се јавува со две форми: *в* и *во*. И двете форми подеднакво се употребуваат, но секоја од нив „внесува своја одредена нијанса во значењето на изразот“ (Димитровски, 1956: 6). Пред имиња на места можат да се употребат обете форми, но ако се работи за глагол што искажува покој,

¹ Превод на македонски: сум, се наоѓа, останува, престојува, живее.

состојба и сл. (како во горенаведените примери), тогаш редовно се употребува формата *во*. Конески истакнува дека овој предлог најчесто означува наоѓање внатре во некоја средина (Конески, 1967: 509).

Предлогот *на* е најчест предлог во македонскиот јазик. Чувајќи ја од старословенскиот јазик својата основна служба, да искажува пространствено значење како и ред други, овој предлог во современиот литературен јазик презел ред служби на некогашниот датив, па и некои служби на некогашниот генитив, и развил извонредно голем број преносни значења (Димитровски, 1956: 24). Конески, како основно пространствено значење на овој предлог го наведува значењето на „положба згора врз нешто“, а од ова основно пространствено значење се развиле други, повеќе или помалку оддалечени од него (како во примерите 7, 8 и 9). Авторот, исто така наведува дека овој предлог се употребува и со именки што значат установи (како во примерите 4, 10 и 11), а поретко со географски имиња, како во примерот (3) (Конески, 1967: 519–520).

Според Саздов, предлогот *во* е многу близок по значење со предлогот *на*, но за разлика од него го дефинира просторот на попрецизен начин – просторот или местоположбата е со изразени димензии (должина, ширина и висина), а предлогот *на* го означува просторот без изразени димензии. Саздов исто така истакнува дека предлогот *во* се употребувал со падежите локатив и акузатив, а разликата во значењето била означување местоположба, односно статичност, наспроти движење или насоченост (Саздов, 2004: 201).

3. Предлошки конструкции со предлогот *DA*

Просторната функција е една од најчестите функции кај предлогот *da* и таа се јавува со сите три значења карактеристични за неа: место, потекло и оддалечување или одвојување. Предлогот *da* со просторна функција за означување место се јавува и во предлошки конструкции со кои се означува статичност и во оние со кои се означува некакво движење. Италијанските предлошки конструкции за означување место на кое или во кое се реализира мирувањето, односно се означува статична положба, најчесто се воведени од следните глаголи: *abitare (dimorare)*, *stare (trovarsi)*, *mangiare*, *dormire* итн.²

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) <i>Stavo dal fornaio quando mi sono accorto di aver lasciato il portafoglio a casa.</i>	Бев <i>кај</i> пекарот кога забележав дека сум го оставил паричникот дома.
(2) <i>Abiti ancora da tuo fratello?</i>	Сè уште живееш <i>кај</i> твојот брат?
(3) <i>...a un'asta di strumenti musicali da Christie's, a Londra, riuscii ad aggiudicarmi per sole ventimila sterline un violino...</i>	...на една аукција на музички инструменти <i>во</i> лондонскиот „Кристи“ успеав да добијам за само дваесет илјади фунти една виолина...
(4) <i>Da noi non esiste la cultura civile.</i>	<i>Кај</i> нас не постои граѓанска култура.

² Превод на македонски: живее, се наоѓа, јаде, спие.

Во македонскиот јазик како еквивалентни предлози на предлогот *da* за означување статична положба се јавуваат предлозите *кај* и *во*. Предлогот *кај* во македонскиот јазик се јавува, пред сè, со просторно значење – наоѓање при некого или нешто, или пак упатеност да се дојде во таква положба (Конески, 1967: 517). Со исто значење се јавува и предлогот *во* – место или простор, воопшто средина во која нешто се врши, се наоѓа (Димитровски, 1956: 8). Во примерот (4) заменката исто така може да има значење на „*во* нашата земја, фирма и сл“.

4. Предлошки конструкции со предлогот *IN*

Предлогот *in* со просторна функција се јавува само во предлошките конструкции со кои се означува место на одвивање на глаголското дејство. Во рамките на просторното значење за означување местоположба или статичност предлогот *in* во италијанскиот јазик се употребува во предлошки конструкции во чиј состав стои именка или заменка, а овие конструкции означуваат место на кое или во кое се реализира мирување. Карактеристично за предлогот *in* е што се употребува секогаш пред имиња на држави во еднина (пример 1). Доколку името на државата има множинска форма, во тој случај се употребува членуваната форма на предлогот *in* (примери 2 и 3). Освен пред држави, се употребува пред имиња на континенти (пример 4 и 5), региони (пример 6) и големи острови (пример 7). Овој предлог исто така се употребува и со именките со просторно значење кои завршуваат на наставката *-eria* (примери 8 и 9). Покрај наведените именки се користи и со именки кои означуваат други географски поими (примери 10 и 11), делови од куќата (пример 12), некои установи (пример 13), превозни средства (пример 14), предмети (пример 15), со некои именки кои одредуваат некој ситуациски контекст (пример 16), но и со фигуративно значење како во примерите (17) и (18). Употребата на предлогот *in* со просторно значење е многу честа и во кулинарството (пример 19), како и за да значи некоја улица во одреден град (пример 20):

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) Anna vive <i>in</i> Italia.	Ана живее <i>во</i> Италија.
(2) Carlo ha studiato l'inglese <i>negli</i> Stati Uniti.	Карло учеше англиски јазик <i>во</i> Соединетите Американски Држави.
(3) Sorgeva infatti <i>nella</i> bassa Austria, lungo la valle del Danubio, sulla strada che da Stockerau porta verso Tulln.	Всушност се издигаше <i>во</i> долна Австрија, по должината на долината на Дунав, по патот што од Штокерау води до Тулн.
(4) L'Italia si trova <i>in</i> Europa.	Италија се наоѓа <i>во</i> Европа.
(5) Purtroppo, dopo aver vissuto per tanti anni <i>in</i> Sudamerica, il clima europeo non gli ha giovato.	За жал, по толку години поминати <i>во</i> Јужна Америка, европската клима не му годеше.

(6) Kuno era nato a Hofstain, <i>in</i> Tirolo, e aveva studiato al Conservatorio di Innsbruck...	Куно беше роден во Хофштајн, <i>во</i> Тирол, и студирал на конзерваториумот во Инсбрук...
(7) Ho una casa <i>in</i> Sardegna.	Имам куќа <i>на</i> Сардинија.
(8) ...fermai un taxi e mi feci portare a Grinzig, <i>nel</i> famoso quartiere degli <i>Heurigen</i>запрев едно такси и го замолив возачот да ме однесе до Гринцинг, <i>во</i> познатиот кварт на <i>Heurigen</i> ...
(9) Eppure quella sera, <i>in</i> quell'osteria, ero convinto di essere, se non l'unico, uno dei pochi forestieri presenti.	...па сепак таа вечер <i>во</i> крчмата бев убеден дека сум, ако не единствениот, еден од малобројните странци меѓу присутните.
(10) Vivo <i>in</i> campagna.	Живеам <i>на</i> село.
(11) Che tempo farà <i>in</i> montagna?	Какво ќе биде времето <i>на</i> планина?
(12) <i>In</i> bagno c'è la luce accesa, mentre <i>in</i> cucina la luce è spenta.	<i>Во</i> бањата светлото е запалено, додека <i>во</i> кујната е изгаснато.
(13) Mario è <i>in</i> Facoltà.	Марио е <i>на</i> факултет.
(14) Sono <i>in</i> aereo venti ore.	<i>Во</i> авион сум 20 часа.
(15) Che cos'ha <i>nella</i> borsa?	Што има <i>во</i> чантата?
(16) Marco è <i>in</i> viaggio d'affari.	Марко е <i>на</i> службен пат.
(17) ...e il volto, abbassata la guardia, restava esposto <i>in</i> tutta la sua devastazione.	...а лицето, откако го спушти гардот, остануваше изложено <i>во</i> сета своја упропастеност.
(18) Guarda com'è diverso quello che avviene <i>in</i> me e quello che avviene <i>in</i> te.	Погледни колку е различно она што се случува <i>во</i> мене од она што се случува <i>во</i> тебе.
(19) Il mio piatto preferito sono i tortellini <i>in</i> brodo.	Моето омилено јадење е тортелини <i>во</i> чорба.
(20) Poi, vedendomi indeciso, mi propose una comoda soffitta di sua proprietà, <i>nella</i> Schülestrasse...	...ми предложи едно удобно поткровје во негова сопственост <i>на</i> Шилерштрасе...

Македонски еквиваленти на горенаведените италијански предлошки конструкции се предлошките синтагми со предлозите *во* и *на*. Основното значење на овие два предлога во македонскиот јазик е просторственото значење – место или простор, воопшто средина во која или на која нешто се врши или се наоѓа. Предлогот *во* како еквивалент на италијанските предлошки конструкции се јавува за означување некој географски поим (освен островите кои најчесто одат со предлогот *на*, потоа именката „планина“ каде предлогот *на* упатува на горната површина на локацијата и именката „село“ бидејќи се изразува нејзиното општо значење. Доколку се изразува нејзиното конкретно значење, се користи предлогот *во*), за означување превозно средство, делови од куќата, за изразување фигуративно значење и со изрази од кулинарството. Предлогот *на* се јавува како еквивалент на италијанските предлошки конструкции за означување некој ситуациски контекст, некоја установа, улица и некој географски поим, како оние кои ги споменавме претходно. Што се однесува до примерите (8), (9) и (15) предлогот *во* се јавува како еквивалент на предлогот *in* и притоа означува непосредна просторна локализација во внатрешноста на локализаторот.

Предлогот *in* се јавува и во некои предлошки конструкции кои зависат од глаголи како: *credere, confidare, sperare*, итн.³:

Италијански јазик	Македонски јазик
(21) <i>Confidava largamente nella credulità degli ascoltatori.</i>	Имаше целосна доверба <i>vo</i> лековерноста на слушателите.
(22) <i>...incontravo dei suonatori, per lo più giovani, che si esibivano al loro strumento, confidando nella generosità dei passanti.</i>	...среќавав свирачи, најчесто млади, што ги свиреа своите инструменти, сметајќи <i>na</i> дарежливоста на минувачите...

Во овие предлошки синтагми предлогот *in* е употребен со фигуративно значење. Како еквиваленти во македонскиот јазик се јавуваат предлошките конструкции со предлозите *vo* и *na*, исто така со фигуративно значење.

Некои италијански граматичари (Sensini, 2003: 371) наведуваат одредени предлошки конструкции со предлогот *in* кои се на половина пат меѓу означување на статична положба со фигуративно значење и причина: *tormentarsi nel dubbio* (да се мачи *poradi* сомнеж); *soffrire nel ricordo di qualcosa* (да се страда *poradi* сеќавањето за нешто). Во македонскиот јазик како еквивалент се јавува предлогот „поради“ кој означува причина.

5. Предлошки конструкции со предлогот PER

Предлогот *per* воведува мал број предлошки конструкции за означување место каде што се реализира мирување затоа што основната негова функција е да го воведо „преминот“ низ кој или преку кој се одвива дејството најчесто во смисла на простор. Со значење на статичност го среќаваме во следните предлошки конструкции:

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) <i>Non sedetevi per terra perché è sporco.</i>	Не седете <i>na</i> земја бидејќи не е чисто.
(2) <i>...per strada non si sentiva altro che il rullare dei tamburi e lo squillo degli ottoni.</i>	... <i>no</i> улиците се слушаше само тропање на барабани и пискање на лимени инструменти.

Македонски еквиваленти на овие италијански предлошки конструкции се конструкциите со предлозите *na* или *no*. Предлогот *na* се јавува со своето основно просторно значење за да означи дека дејството се одвива одозгора, над некоја површина. Предлогот *no* означува простирање по некое пространство, зафаќање на целата негова површина. И двата предлога се употребени за означување мирување, статичност.

³ Превод на македонски: верува, има доверба, се надева.

6. Предлошки конструкции со предлогот SU

Просторната функција е една од основните функции со кои се јавува овој предлог. Предлошките конструкции кои го содржат предлогот *su*, можат да означат статична положба или движење кон некое место. Предлогот *su* се јавува во предлошки конструкции за место на кое или во кое се реализира мирување, а во чиј состав може да стојат именки кои означуваат разни предмети (примери 1, 2, 3, 4), делови од куќа (пример 5), некои географски поими (пример 7), телевизиски и радиоканали (пример 8), печатени медиуми (пример 9), превозни средства (пример 6) и др.:

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) La pentola è <i>sul</i> fornello.	Тенџерето е <i>на/врз</i> ринглата.
(2) Trovai mia madre distesa <i>sul</i> letto con la testa sorretta da due guanciali.	Ја најдов мајка ми испружена <i>на</i> креветот со главата потпрена на две перници.
(3) Così, da bambino sedevo per ore e ore <i>sui</i> gradini di casa...	Така, како дете седев со часови <i>на</i> куќните скали...
(4) <i>Sulla</i> pedana di legno, spostata anch'essa in un angolo, un solitario suonatore di chitarra acustica stava sistemando gli amplificatori...	<i>На</i> дрвениот подиум, и тој поместен во еден агол, еден осамен свирач на акустична гитара ги местеше засилувачите...
(5) <i>Sulla</i> parete della mia camera ci sono molti quadri.	<i>На/врз</i> ѕидот од мојата соба има многу слики.
(6) Ho lasciato l'ombrello <i>sull'</i> autobus e credo che non lo ritroverò.	Го оставив чадорот <i>во</i> автобус и мислам дека нема да го најдам.
(7) Londra è <i>sul</i> Tamigi.	Лондон е <i>на</i> Темза.
(8) Stasera c'è un bellissimo film <i>su</i> Rai 1.	Вечерва има прекрасен филм <i>на</i> Раи 1.
(9) È vero che il prezzo della benzina è diminuito? Sì, l'ho letto <i>sul</i> giornale.	Навистина ли цената на бензинот е намалена? Да, прочитав за тоа <i>во</i> весник.

Македонски еквиваленти на овие италијански предлошки конструкции можат да бидат предлошките конструкции со предлозите *на*, *врз* и *во*. Со предлозите *на* и *врз* се изразува непосредна просторна локализација на горната (примери од 1 до 4) или на вертикалната странична површина на локализаторот (пример 5). Покрај тоа, предлогот *на* се користи и со разни географски поими (пример 7) и со телевизиски канали (пример 8). Од друга страна, со именките кои означуваат некое превозно средство (пример 6) и печатен медиум (пример 9) соодветни македонски еквиваленти се предлошките конструкции со предлогот *во* со кој се изразува непосредна просторна локализација во внатрешноста на локализаторот.

Предлогот *su* со просторно значење многу често е синоним на италијанскиот предлог *sopra*:

Италијански јазик	Македонски јазик
(10) Non ci sono nuvole <i>su/sopra</i> (di) noi.	Нема облаци <i>над</i> нас.
(11) <i>Sul/sopra</i> il lago si addensavano nuvole nere.	<i>Над</i> езерото се собраа црни облаци.

Предлогот *sopra* при глаголи што искажуваат мирување означува место или положба повисока од дадениот предмет. Во македонскиот јазик како можни еквиваленти со ова значење се јавуваат предлошките конструкции со предлогот *над*.

7. Предлошки конструкции со предлозите TRA/FRA

Во италијанските предлошки конструкции со предлозите *tra/fra* за означување место на кое или во кое се реализира мирување, најчесто стојат именки. Притоа, може да се работи за две именки поврзани меѓу себе со сврзникот *e* (и), како во примерите (2) и (3), но исто така може да стои и една заедничка именка во множина (пример 1, 4 и 6) или збирна именка во еднина (пример 5):

Италијански јазик	Македонски јазик
(1) Il bosco si trova <i>tra</i> due ruscelli.	Шумата се наоѓа <i>меѓу/пomeѓу</i> два потока.
(2) Un grande centro industriale è stato creato <i>fra</i> Perugia ed Assisi.	Голем индустриски центар е изграден <i>меѓу/пomeѓу</i> Перуџа и Асизи.
(3) ...scopri quella bruciatura brunastra <i>tra</i> il collo e la mascella...	...ѝ го откри темното место како изгореница <i>меѓу</i> вратот и вилицата...
(4) Il Collegium Musicum, non lontano da Vienna, era, <i>tra</i> le tante strade che portano all'Olimpo, la più ardua,...	<i>Меѓу</i> многубројните патишта што водат на Олимп, „Колегиум Музикум“, недалеку од Виена, беше најтешкиот...
(5) Si è trovata <i>tra</i> gente sconosciuta.	Се најде <i>меѓу/пomeѓу</i> непознати луѓе.
(6) Viveva lontano, in una grande città, <i>fra</i> piaceri sconosciuti.	Живееше далеку, во еден голем град, <i>меѓу/пomeѓу</i> непознати задоволства.

За сите горенаведени примери како македонски еквиваленти се јавуваат предлошките конструкции со предлозите *меѓу* или *пomeѓу*.

Во македонскиот јазик предлозите *меѓу* и *пomeѓу* најчесто се употребуваат за изразување просторно значење, односно дека „нешто се наоѓа во пространството што разделува два или повеќе предмети“ (Димитровски, 1956: 23). Авторот Димитровски исто така наведува дека нема поголема разлика во однос на употребата на овие два предлога. Единствена разлика која ја наведува е дека предлогот *пomeѓу* се користи каде што има поголема изразитост. И Конески на сличен начин го дефинира основното значење на предлогот *меѓу*: „пространственото значење му е дека нешто се наоѓа во просторот што ги дели двата или повеќе предмети, или пак воопшто во средината на повеќе предмети“

(Конески, 1967: 518). Во однос на употребата на овие два предлога Конески истакнува дека имаат исто значење со тоа што предлогот *помеѓу* се користи поретко. Значењето може да биде и преносно како во примерот (6).

Заклучок

Во овој труд се обидовме да направиме една сеопфатна анализа на простите предлози во италијанскиот јазик за изразување статично просторно значење. Предлозите ги анализиравме во рамките на италијанската предлошка синтагма и се обидовме да ги пронајдеме сите еквиваленти конструкции во македонскиот јазик за изразување на истото значење. Од нашиот анализиран материјал заклучивме дека значењето на местоположба или статичност не се забележува само кај италијанскиот предлог *con*. Предлогот *di* многу ретко се употребува со статично просторно значење. Го најдовме само во два примера, а во македонскиот јазик како еквивалент на овие предлошки конструкции се јавува прилог за место. Италијанските предлози *a* и *in* се едни од најупотребуваните предлози за изразување статична положба и во македонскиот јазик како еквивалентни предлошки конструкции се јавуваат конструкциите во чиј состав влегуваат предлозите *на* и *во*. Исто така и предлогот *da* многу често се употребува со статично просторно значење. Во македонскиот јазик како еквивалентни предлози за означување статична положба се јавуваат предлозите *кај* и *во*. Предлогот *per* воведува мал број предлошки конструкции за означување место каде што се реализира мирување. И овој предлог го анализиравме само во два примера за кои како македонски еквиваленти се јавуваат предлозите *на* или *по*. Предлогот *su* со статично просторно значење е сининим на македонските предлози *на*, *врз* и *во*, додека италијанските синонимни предлози *tra* и *fra* во македонскиот јазик се еквиваленти на предлозите *меѓу* и *помеѓу*.

Сметаме дека овој наш труд може да го олесни усвојувањето на предлозите бидејќи тие им задаваат најмногу тешкотии на македонските слушатели при усвојувањето на италијанскиот јазик. Сознанијата до кои дојдовме можат да имаат практична примена првенствено при создавањето учебници и граматика по италијански јазик наменети за македонските слушатели на италијанскиот јазик како странски јазик.

Користена литература:

1. Димитровски, Т.И. (1956). *Значење и употреба на предлозите во македонскиот литературен јазик*. Скопје: Филозофски факултет.
2. Конески, Б. (1967). *Грамматика на македонскиот литературен јазик дел I и II*. Скопје: Култура.
3. Саздов, С. (2004). *Семантичко зборообразување во македонскиот стандарден јазик*. Докторска теза. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

4. Bortone, P. (2010). *Greek Prepositions: From Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
5. Chiuchiù, A. & Coletti, E. (2006). *Guida all'uso delle preposizioni*. Perugia: Guerra Edizioni.
6. Dardano, M. & Trifone, P. (1997). *La nuova grammatica della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli
7. Patota, G. (2003). *Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri*. Firenze: Le Monnier.
8. Radojević, D.M. (2014). *Kontrastivna analiza funkcija predloških konstrukcija u italijanskom i padeža u srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
9. Renzi, L. (1988). *Grande grammatica italiana di consultazione, Volume I*. Bologna: Il Mulino.
10. Sensini, M. (2003). *La grammatica della lingua italiana*. Milano: Mondadori.

РАЗЛИКУВАЊЕ НА ПАРОНИМСКИТЕ ПАРОВИ СОСЕДСКИ | СОСЕДНИ И КОМУНИКАТИВНО | КОМУНИКАЦИСКО

Марија Соколова¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija280280@yahoo.com

Апстракт: Во секојдневната комуникација (писмена или усна) многу често се забележуваат случаи кога се јавува погрешен изговор на некој збор и негова замена со друг од паронимскиот пар, а причината е или во недоволното владеење со јазикот или во невнимателниот однос при говорниот акт во поглед на формата и семантиката на зборовите.

Во овој труд преку анкета ќе се обидеме да дознаеме дали македонските говорители (студентите) ги разликуваат и знаат правилно да ги употребат паронимските парови: соседски | соседни и комуникативно | комуникациско.

Клучни зборови: *соседски, соседни, комуникативно, комуникациско, пароними, критериум*

DIFFERENCE BETWEEN PARONIMIC COUPLES NEIGHBORLY | NEIGHBORING AND COMMUNICATIVE | COMMUNICATION(S)

Marija Sokolova¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija280280@yahoo.com

Abstract: In our everyday communication (written or oral) one can spot a pronunciation mistake of some words or a replacement of those words with their paronymous pairs, the cause of which is either not having mastered the language or not being careful while using it in terms of their form and semantics of the words.

In this paper, through a survey, we will try to find out whether Macedonian speakers (students) distinguish and know how to use paronymous pairs correctly: neighborly | neighboring and communicative | communication(s).

Keywords: *neighborly, neighboring, communicative, communication(s), paronyms, criterion*

1. Вовед

Современиот македонски јазик, како и секој друг светски јазик, претставува комплексен систем од зборови кои меѓу себе се поврзани по најразлични основи. Многу од тие зборови можат да се групираат на најразлични начини: според сличноста, според различноста, според тоа што асоцираат на ист поим итн.

Неретки се случаите кога се јавува погрешна употреба на некој збор само затоа што има слична форма со вистинскиот, без притоа да се знае нивното вистинско значење, ниту пак да се прават разлики при употребата. Овој труд е наш обид да се дадат одговори на следниве прашања:

1. Зошто говорителите често ги заменуваат зборовите едни со други?
2. Дали често се случува да се користи еден збор, а да се мисли на друг?
3. Дали знаеме да направиме правилна поделба на паронимите по некој клучен критериум: *општо* или *посебно*, *активно* или *пасивно*, *живо* или *неживо* и др.

Секој човек во главата има свој речник на пароними, како што има речник на синоними, антоними, асоцијативи итн. Но, дали знае правилно да го употреби?

2. Предмет, цел и задачи на истражувањето

Паронимијата досега, главно, е проучувана од теоретски аспект, како вид парадигматски односи помеѓу лексичките единици. Истражувањето на паронимите е особено важно од лингвистички и од практичен аспект.

Предмет на ова истражување се паронимските парови: соседски || соседни, комуникативно || комуникациско и нивната правилна употреба.

Целта на истражувањето е да се откријат причините поради кои доаѓа до замена на паронимските парови.

Задачи на истражувањето се преку спроведена анкета:

- да се утврди дали правилно се употребуваат паронимските парови;
- дали им се знае точното значење на паронимите од паронимските парови;
- дали се разликуваат паронимите (кога се употребува едниот, а кога другиот пароним од паронимскиот пар).

3. Популација

Анкетата е спроведена во периодот од март до јули 2015 година. Со анкетирањето се опфатени 444 студенти од високообразовните институции во државата:

- Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје
- Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
- Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

• Државен универзитет – Тетово

Различната местоположба на факултетите овозможи рамномерна застапеност, па можеме слободно да кажеме дека резултатите од ова истражување подеднакво важат за целата територија на Република Македонија. Анкетираните се млади лица (студенти) на возраст од 18 до 25 години. Во испитувањето се опфатени 387 македонски студенти и 57 студенти од други националности (40 Албанци, 7 Турци, 3 Срби, 3 Власи, 2 Бошњаци, 1 Ром и 1 Американец). Од вкупниот број испитаници, 349 се од женски пол или 78,6 % од анкетираните, а 95 се од машки пол. Најбројни се студентите од факултетите за општествени науки, 393 или 88,5 % од вкупниот број анкетираните, а 51 студент се од техничките факултети. Бројната застапеност на анкетираните лица по пол, градови и факултети се дадени во табела 1 и табела 2.

Табела 1: Бројна застапеност на анкетираните лица по пол, градови и факултети во Анкета 1

Град	Факултети од технички науки			Факултети од општествени науки			Вкупно машки	Вкупно женски	Вкупно
	машки	женски	вкупно	машки	женски	вкупно			
Битола	3	4	7	3	36	39	6	40	46
Скопје	11	9	20	16	54	70	27	63	90
Тетово	0	0	0	8	18	26	8	18	26
Штип	0	0	0	6	48	54	6	48	54
Вкупно	14	13	27	33	156	189	47	169	216

Табела 2: Бројна застапеност на анкетираните лица по пол, градови и факултети во Анкета 2

Град	Факултети од технички науки			Факултети од општествени науки			Вкупно машки	Вкупно женски	Вкупно
	машки	женски	вкупно	машки	женски	вкупно			
Битола	1	0	1	3	28	31	4	28	32
Скопје	11	12	23	12	61	73	23	73	96
Тетово	0	0	0	10	30	40	10	30	40
Штип	0	0	0	11	49	60	11	49	60
Вкупно	12	12	24	36	168	204	48	180	228

За потребите на истражувањето беа направени две анкети: Анкета 1 и Анкета 2. Нив ги пополнуваа различни студенти. Анкета 1 ја пополнија 216 студенти, а Анкета 2 ја пополнија 228 студенти.

Третото прашање во Анкета 1 гласеше:

3. Секој од дадените зборови (во првата колона) поврзи го барем со еден или повеќе зборови од предложените (во втората колона) што му одговараат.

соседски соседни	броеви односи ниви народи куќи деца
---------------------	--

Третото прашање во Анкета 2 гласеше:

3. Секој од дадените зборови (во првата колона) поврзи го барем со еден или повеќе зборови од предложените (во втората колона) што му одговараат.

комуникативно комуникациско	средство дете инженерство решение друштво
--------------------------------	---

3. Методи, техники и инструменти на истражувањето

При анализата се користеше главно статистичкиот и дескриптивниот метод. Од техниките на испитување се употреби анкетирањето. Со употреба на две анкети се постигна тие да бидат кратки (да не доведат до замор кај анкетирањето), а сепак да се опфатат поголем број различни пароними. Сметаме дека заморот или долгото време на одговарање може битно да влијае на објективноста на одговорите.

Пред почетокот на анкетата, студентите беа запознаени со предметот, целите и задачите на анкетата. Им беше дадено појаснување како да се одговара и беа замолени за објективност при одговарањето. Бидејќи анкетирањето беше надгледувано од лица кои го спроведуваа анкетирањето: наставници, асистенти и професори, на анкетираните не им беше дозволено да користат каква било помош: интернет, книги, мобилен телефон или да се договараат.

Анкетата беше анонимна. Со ова се влијаеше на објективноста при одговарањето, а истовремено се намали притисокот врз испитаниците. Од испитаниците се бараа следниве податоци: име и место на факултетот, националност, место и година на раѓање, датум и пол. Овие податоци ни беа потребни за да можеме да направиме подетална статистичка анализа на истражувањето.

Двете анкети беа идентични и имаа по 5 слични прашања. На првото прашање требаше да се одговори со заокружување на точната синтагма. Заокружување со можност за дополнување беше начин на одговарање на второто прашање. Во третото прашање се одговараше со поврзување (зборови од една колона се поврзуваат со еден или повеќе зборови од втората колона). Во четвртото прашање се бараше од студентите да дадат асоцијации (со еден или

два збора) на даден збор (пароним). Во Анкета 1 едни студенти даваа асоцијација на првиот збор од паронимскиот пар, а во Анкета 2 други студенти даваа асоцијација на вториот збор од истиот паронимски пар. Во петтото прашање беа дадени пет паронимски парови и се бараше од студентите накратко да ги толкуваат.

За ова истражување ги користевме: ТРМЈ – Толковен речник на македонскиот јазик (I–VI том) во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, РМЈ – Речник на македонскиот јазик од Зозе Мургоски, РМЈС – Речник на македонски јазик со српскохрватски толкувања (I–III том), ПР – Правописен речник на македонскиот литературен јазик од Кирил Конески, СЛ – Современ лексикон на странски зборови и изрази од Љубо Микуновиќ и др.

4. Резултати од истражувањето на третото прашање

Во ова прашање од анкетата се бараше од анкетираниите да ги поврзат дадените зборови со некој од понудените зборови кои најмногу би им одговарал. Очекувавме дека поголем број од анкетираниите ќе знаат да направат поделба на паронимите по некој клучен критериум: *општо* или *посебно*, *активно* или *пасивно*, *живо* или *неживо* и др.

Да ги погледнеме добиените резултати:

Соседски | соседни

Табела 3: Добиени одговори за соседски

Одговори за соседски	Факултети од технички науки	Факултети од општествени науки	Машки	Женски	Вкупен број на одговори
броеви	2	28	9	21	30
односи	24	161	41	144	185
ниви	4	34	10	28	38
народи	11	60	11	60	71
куќи	4	38	15	27	42
деца	18	145	37	126	163

Резултатите од анкетата покажуваат дека студентите не воспоставиле некое правило кога ќе употребат *соседски*, а кога ќе употребат *соседни*. Како причина за ова ќе ги споменеме преголемата звучна и семантичка сличност кај овој пар зборови. Сигурно дека и непознавањето на лексичката споивост со одредени зборови како и нивната валентност придонеле кон ваквите неизедначени одговори. Веројатно гледано според зборообразувачката основа, *соседски* и *соседни* се синоними бидејќи потекнуваат од ист збор сосед. Но,

можеме да кажеме дека преку процес на десинонимизација¹ овие два збора повеќе не се синоними бидејќи потребата наметнала различно значење за обата збора. Процесот на десинонимизација настанува, главно, кај истокоренските синоними.

Табела 4: Добиени одговори за соседни

Одговори за соседни	Факултети од технички науки	Факултети од општествени науки	Машки	Женски	Вкупен број на одговори
броеви	24	139	34	129	163
односи	2	15	5	12	17
ниви	19	144	37	126	163
народи	10	113	27	96	123
куќи	22	136	30	128	158
деца	5	23	6	22	28

Табела 5: Добиени одговори за соседски и соседни

Понудени одговори	Соседски	Соседни
броеви	30	163
односи	185	17
ниви	38	163
народи	71	123
куќи	42	158
деца	163	28

Како резултат на овој процес, десинонимизација, сега *соседски* и *соседни* се пароними, бидејќи и значењата им се поделени. Разликата ја прави категоријата живост: *соседски* се поврзува со зборовите од жива природа, а *соседни* се поврзува со зборови од нежива природа. Според ова, би имале: *соседски* деца, *соседски* народи, *соседски* односи, но и *соседни* броеви, *соседни* ниви, *соседни* куќи.

¹ Давање на друго значење на еден член од синонимската низа. Види повеќе во: Tafra, B. (2005: 267–279). *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.

График 1: Бројниот однос на добиените одговори за соседски и соседни

Комуникативно | комуникациско

Табела 6: Добиели одговори за комуникативно

Одговори за комуникативно	Факултети од технички науки	Факултети од општествени науки	Машки	Женски	Вкупен број на одговори
средство	6	42	13	35	48
дете	24	190	47	167	214
инженерство	2	10	1	11	12
решение	3	20	6	17	23
друштво	20	162	35	147	182

Во анкетата кај ова прашање се забележува правилна употреба на паронимскиот пар *комуникативно* и *комуникациско*. И овде разграничувањето на употребата се врши врз основа на категоријата живост. *Комуникативно* се однесува за жива природа, а *комуникациско* за нежива природа. Судејќи според ова, во право се студентите кога избрале: *комуникативно* дете и *комуникативно* друштво, за разлика од *комуникациско* средство, *комуникациско* инженерство и *комуникациско* решение. Дополнително двоумење внесува ТРМЈ (2005) каде има голема сличност во некои од значењата на *комуникативно* и *комуникациско*.

Табела 7: Добиели одговори за комуникациско

Одговори за комуникациско	Факултети од технички науки	Факултети од општествени науки	Машки	Женски	Вкупен број на одговори
средство	18	151	33	136	169
дете	0	3	1	2	3
инженерство	22	163	39	146	185
решение	21	153	32	142	174
друштво	4	31	11	24	35

Табела 8: Добиени одговори за комуникациско и комуникативно

Понудени одговори	Комуникативно	Комуникациско
средство	48	169
дете	214	3
инженерство	12	185
решение	23	174
друштво	182	35

Во значењето на комуникациски (комуникациско) од комуникација, во ТРМЈ (2005) стои: **1.** Сообраќајна врска (пат, железница итн.). **2.** Размена на информации општење. *Писмена комуникација. Официјална комуникација.* **3.** Пренесување информации, комуницирање. † комуникациски, комуникацискиот прид.

Во ТРМЈ (2005) кај толкувањата за комуникативен (комуникативно) стои: **1.** Што служи за комуникација, што се однесува на комуникација. **2.** Што лесно воспоставува врски, контакти со другите; разговорлив, достапен.

За првото значење се дадени следниве примери: *Комуникативна функција на јазикот и Комуникативни средства.*

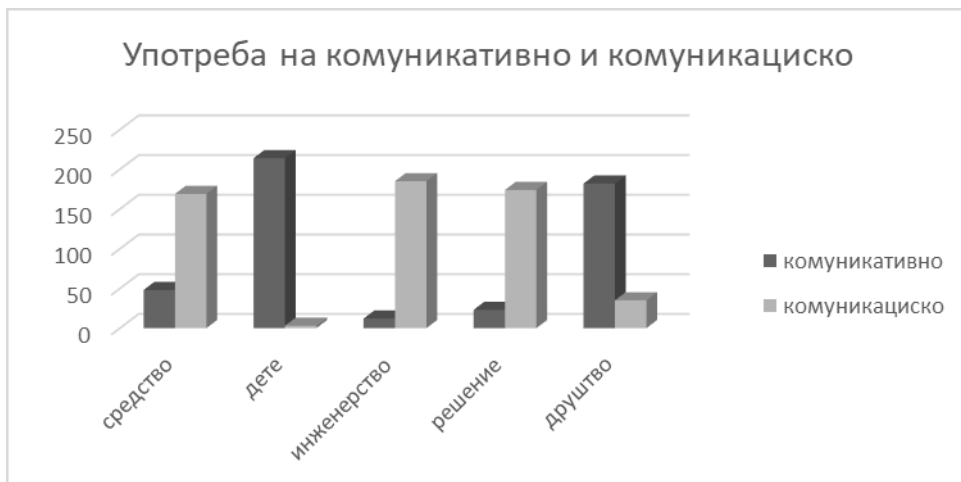

График 2: Бројниот однос на добиените одговори за комуникативно и комуникациско

Не се согласуваме со употребените примери од причини што погрешно е направена употребата на *комуникативни средства*. Сметаме дека би требало да стои *комуникациски средства*. Овде, всушност, не е направено разграничувањето според категоријата живост (на жива и нежива природа). Дури е дискутабилно дали е правилно *комуникативна функција на јазикот* или треба да стои

комуникациска функција на јазикот. Во самиот речник како пример за употреба на комуникациски стои: *Писмена комуникација*. Постои и усна комуникација, па дали може да се каже: Јазикот е средство за комуникација, т.е. јазикот има *комуникациска* функција, отколку јазикот има *комуникативна* функција. Сепак, во пракса, во одредени случаи, зборот *комуникативна* го потиснува од употреба зборот *комуникациска*.

Со примерите за *комуникативен човек* и *комуникативно девојче* се сложуваме во целост бидејќи овде е применето разграничувањето според категоријата живост.

6. Заклучок

Двете анкети се успешно спроведени бидејќи наидовме на одличен прием од страна на испитаниците. Генерален заклучок е дека анкетираниите (студентите) многу полесно ги одговорија прашањата што беа со заокружување, дополнување и поврзување отколку со пишување, односно толкување. Другите фактори како недостиг на време, немање желба за одговарање, мрзеливост и др. ги отфрливме како неосновани. Се забележува дека студентите ги разликуваат и правилно ги употребуваат паронимите во паронимскиот пар комуникативно || комуникациско. Потешкотии се јавуваат при разграничувањето и употребата на паронимите во паронимскиот пар соседски || соседни. Овие пароними студентите ги разгледуваат повеќе како синоними, па затоа им го поистоветуваат значењето не наоѓајќи разлика меѓу нив. Доколку се погледне во Толковниот речник, ќе се забележи различното значење кај соседски и соседни, што упатува на тоа дека станува збор за пароними.

Користена литература:

1. Вишнякова, О. В. (1990). *Русский язык – Практикум по паронимии*. Москва: Высшая школа.
2. Вишнякова, О. В. (1987). *Паронимы современного русского языка*, издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Русский язык.
3. Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
4. Мургоски, З. (2005). *Речник на македонскиот јазик (прво издание)*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
5. Шипка, Д. (1998). *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска.
6. Тафра, Б. (2005). *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.
7. ТРМЈ (2011) – Толковен речник на македонскиот јазик, том V, P – C. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
8. РМЈС (1994) – Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања, том I–III, (1994). Скопје: Детска радост.

СЕМАНТИЧКИТЕ ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ВО ЖАРГОНСКИОТ ИЗРАЗ НА МЛАДИТЕ ВО ИТАЛИЈА

Весна Коцева ¹, Надица Негриевска ²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vesna.koceva@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
nadica.markoska@ugd.edu.mk

Апстракт: Во овој труд се претставени резултати од експериментално истражување чијашто примарна цел беше да се анализираат начините кои овозможуваат збогатување на лексичкиот фонд на жаргонскиот израз на младите со зборови кои го изгубиле своето примарно значење преку семантички операции. Во трудот се анализира како писмен, така и устен корпус. Извори на корпусот за анализа се списанијата наменети за младите “Ragazza moderna” и “Cioè” како и филмови во кои се третираат теми од животот на младите и во кои токму младите се главни актери. Во воведот накратко се посветува внимание на карактеристиките на јазичните вариетети кои се дефинираат како „говор на младите“. Во продолжение на трудот се опишуваат изворите на корпусот, а потоа се преминува кон опишување и претставување на спроведеното истражување.

Клучни зборови: *жаргон, вариетети, стилски фигури, млади, семантика, метафора*

SEMANTIC EXPRESSIONS IN THE YOUTH SPEECH IN ITALY

Vesna Koceva¹, Nadica Negrievska²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
vesna.koceva@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
nadica.markoska@ugd.edu.mk

Abstract: This paper outlines the results from an experimental research whose primary goal was to determine the ways that enable the enrichment of the lexical fund of the jargon expression of young people with words that have lost their primary meaning through semantic operations. The paper analyzes both written and oral corpus. Sources of the corpus for analysis are the youth magazines “Ragazza moderna” and “Cioè” as well as films that deal with topics

from the life of young people and in which young people are the main actors. The introduction briefly pays attention to the characteristics of language variants that are defined as “youth speech”. The paper further describes the sources of the corpus as well as the description and the presentation of the conducted research

Keywords: *jargon, varieties, stylistic figures, youth, semantics, metaphor*

1. Вовед

Јазичните вариетети кои се дефинираат како „говор на младите“ се разликуваат од другите јазични вариетети по пет параметри од кои четири се од општествен тип: варијабилност, места на користење, намера, цел; и еден параметар е од јазичен тип: виталност (Sobrero, 1992).

Првиот параметар е варијабилноста, односно променливоста. Говорот на младите се карактеризира со брза јазична динамика во однос на стандардниот јазик. Може да се разликуваат четири типа јазични вариетети и тоа: јазикот варира дијахрониски, дијатописки, дијастратиски и дијафазично. Говорот на младите ги следи овие варијации со извесни карактеристики. Вториот параметар е интернационалната димензија на говорот на младите. Ова покажува дека карактеристиките не се однесуваат само на говорот на младите од една земја или индивидуална група, туку дека станува збор за поширок феномен. Параметрите како намера и цел ја карактеризираат психосоцијалната мотивација.

Денес не зборуваме за „жаргон на младите“, бидејќи криптичкиот карактер кој е својствен за жаргоните, во кои е неопходно туѓинците да не го сфатат значењето на зборот, во говорот на младите е само привиден и не одговара на објективните потреби. Неразбирливоста како карактеристика на говорот на младите е дел од играта и е подредена на доминантната функција, а тоа е шегувањето. Целта е истовремено социјална и лична. Во внатрешноста на групите, особено кај малите групи, социјалната цел има две спротивставени лица: кохезијата која е ориентирана кон внатрешноста на групата и која истовремено е контрапозиција, ориентирана кон надворешноста, т.е. во однос на другите групи и во однос на туѓинците. Последниот параметар, виталноста, ја покажува нестабилноста на говорот на младите. Меѓутоа, оваа нестабилност е површна, бидејќи брзо се менуваат термините кои се користат, но остануваат непроменети јазичните процеси кои се во основата на нивното формирање.

Повикувајќи се на шемата за структурата на современиот италијански јазик, предложена од Беруто, јазикот на младите се сместува на оската на дијафазична. Така, повеќе отколку вистински јазик, јазикот на младите се сфаќа како начин на комуникација „кој претставува пред сè стил кој навлегува во модалитетите на конверзација“ (Sobrero, 1992). Со други зборови, употребата на јазичниот вариетет зависи од личностите кои се вклучени во конверзацијата и од ситуациите во кои се смета соодветен таков тип јазик. На овој начин се

раѓа една вистинска традиција на говор која не се однесува само на усното изразување, туку карактеризира и различни пишани текстови меѓу кои, пред сè, списанијата наменети за младите, а пред сè списанијата за девојки. Според Лоренцо Ковери (Coveri, 1992), намерата за кохезија и шегување го определуваат говорот на младите како дијафазичен вариетет, односно функционално-ситуациски вариетет од италијанскиот јазичен репертоар. Самите млади го користат говорот зборувајќи само со соговорници кои припаѓаат на групата и зборувајќи за определени аргументи.

Лоренцо Ковери го дефинира говорот на младите како јазичен вариетет кој се користи на повеќе или помалку широк и константен начин, но исклучиво во контактите со врсниците, со адолесцентите и постадолесцентите (тинџерите). Од јазична гледна точка возрастната граница (околу 11–19 години) се карактеризира со премин од детски говор кон возрастна јазична компетенција, а од психолошка гледна точка со создавање на сопствениот идентитет, со промена на моделите на идентификување и на однесување од семејството кон групата на врсници (Coveri, 1992).¹

Јазикот на третиот милениум е мешавина од дијалекти, кратенки, измислени метафори, игри на зборови, странски изрази, зборови од стандардниот јазик употребени во сосема поинакво значење, вулгарни зборови, неологизми, видоизменети зборови кои им помагаат на младите да се чувствуваат во хармонија со своите пријатели и да се пронајдат себеси во светот кој ги опкружува

Лексиката во говорот на младите се збогатува по пат на семантички операции кои според Собреро (Sobrero, 1993), го доближуваат говорот на младите до жаргонот, бидејќи го отежнуваат неговото разбирање од страна на личности кои не припаѓаат на групата. Најчестите стилски фигури, односно семантички операции кои се користат се: метафора, хипербола, иронија итн.

Метафората, заедно со хиперболата, е најкористена стилска фигура во говорот на младите. „Метафората се однесува на употреба на некој збор што именува (означува) некоја класа од предмети, појави и сл., за карактеризирање или за именување на објект што припаѓа на друга класа, врз основа на каков било однос меѓу двете класи“ (Минова-Ѓуркова, 2003, стр. 96). Оваа стилска фигура во јазикот на младите има често шеговита функција, на пример, кога се вели *puffo* (штрумф) за *poliziac* или *camomillati* (од *camomilla* = камилица) за да се каже *смири се*.

Метонимијата се состои во означување на некој предмет со името на друг предмет, кој на некој начин е поврзан со првиот, на пример: *gettonare* наместо *telefonare*, *ferro* наместо *automobile* (Coveri, 1983).

¹ “La varietà di lingua utilizzata, in modo più o meno ampio e costante, ma quasi esclusivamente nelle relazioni di peer group, da adolescenti e postadolescenti (teenagers). La fascia d’età interessata (11-19 anni circa) è quella caratterizzata, dal punto di vista linguistico, dal passaggio dal linguaggio infantile alla competenza linguistica “adulta” e, dal punto di vista psicologico, dalla costruzione dell’identità di sé, con lo spostarsi dei modelli di riferimento e di comportamento dalla famiglia al gruppo di coetanei”.

Хиперболата е стилска фигура која се состои во претерување при опишувањето на реалноста со помош на изрази кои го зголемуваат квалитетот или квантитетот во позитивна или негативна смисла. На пример: *da urlò, da morire, da impazzire* се употребуваат за да се каже *многу*.

2. Презентирање на изворите на анализираниот корпус

Корпусот врз кој е заснована практичната анализа во трудот е составен од термини од италијанските списанија наменети за младите “Ragazza moderna” и “Cioè” консултирани во електронска верзија (<http://www.cioe.it/home>; <http://www.ragazzamoderna.it>).

Анализираните примери од списанието “Ragazza moderna” во трудот се обележани со ознаката (RM), а примерите од неделникот “Cioè” ги означивме со (CO).

Истовремено се користеше материјал и од неколку филмови кои третираат теми од животот на младите и во кои токму младите се протагонисти. Предмет на анализа беше лексиката во филмовите:

- “Una canzone per te” на режисерот Херберт Симоне Парањани од 2010 година. Примерите од овој филм ќе ги означиме со (1);
- “Sharm El Sheik – Un’Estate Indimenticabile” на режисерот Уго Фабрицио Џордани од 2010 година. Примерите од овој филм ќе ги означиме со (2);
- “Scusa Ma Ti Voglio Sposare” на режисерот Федерико Моча од 2010 година. Примерите од овој филм се обележани со (3);
- “Iago” на режисерот Волфанго Де Биаци од 2009 година. Анализираните зборови од овој филм се обележани со (4);
- “Scusa Ma Ti Chiamo Amore” на режисерот Федерико Моча од 2008 година. Примерите од овој филм ќе ги означиме со (5);
- “Come tu mi vuoi” на режисерот Волфанго Де Биаци од 2007 година. Анализираните зборови од овој филм се обележани со (6);
- “No Voglia di Te” на режисерот Луис Прието од 2007 година. Примерите од овој филм ќе ги означиме со (7);
- “Tre metri sopra il cielo” на режисерот Лука Лучини од 2004 година. Зборовите од овој филм се обележани со ознаката (8);
- “Che ne sarà di noi” на режисерот Џовани Веронези од 2003 година. Зборовите од овој филм ќе ги обележиме со (9).

Предмет на анализа беа и зборовите и изразите со кои младите во Италија го ажурираат порталот <http://temi.repubblica.it/esspresso-slangopedia>. Станува збор за онлајн речник кој се збогатува и надополнува со термини кои ги испраќаат младите од цела Италија. Овој речник беше консултиран во текот на 2010 година. Анализираните зборови кои се преземени од овој извор, се означени со (SL).

3. Збогатување на лексичкиот фонд преку стилски фигури

Во говорот на младите во голем процент се застапени тропите кои според дефиницијата на Минова-Ѓуркова (2003), се „изрази, односно конструкции базирани на преобразба на зборовите, односно функционални модификации на значењето на зборовите“ (стр. 93). Младите настојуваат намерно да прават отстапки од стандардната или неутрална употреба на јазикот со цел да привлечат внимание. Говорот на младите се смета за конвенционален, често енигматичен и загадочен јазик, којшто настојува да ги исклучи од конверзацијата оние кои не се дел од групата. Во говорот на младите од стилските фигури најчесто се среќаваат метафората и хиперболата.

3.1. Метафора

Кога зборуваме за метафорична употреба на зборовите во најширока смисла, се подразбира каква било употреба на зборовите надвор од нивното основно значење. „Метафората се однесува на употреба на некој збор што именува (означува) некоја класа од предмети, појави и сл., за карактеризирање или за именување на објект што припаѓа на друга класа, врз основа на каков било однос меѓу двете класи“ (Минова-Ѓуркова, 2003, стр. 96). Метафората се базира на однос по сличност помеѓу терминот кој нормално би стоел во реченицата и терминот кој го заменува и кој има метафоричко значење. Метафората е посилен доколку термините од кои е составена се оддалечени во семантичкото поле.

Во нашиот корпус ги забележавме следните метафорички употреби:

Во следниот пример основното значење на *raffica* е *силен, ненадеен, но краткотраен ветер*, во фигуративна смисла значи *нешто што се одвива брзо, без прекин*. Во вториот дел од реченицата се среќаваме со метафората *ti mangi le parole* што буквално значи *ги јадеш зборовите*, но со метафоричката употреба младите би сакале да кажат дека *кога зборуваш, испушташ некои зборови*. Во македонскиот јазик постои сличен израз *голташ букви*.

- ...tenti di parlare a *raffica*, ma *ti mangi le parole*. (CO)
(...се обидуваш да зборуваш како навиеен, но ги голташ зборовите).

Основното значење на глаголот *soffiare* е *дува*. Во нашиот пример глаголот е употребен со значење на *краде, однесува некој со измама*.

- Cosa succede quando scopri che la tua migliore amica ti *ha soffiato* il boy. (CO)
(Што се случува кога ќе откриеш дека твојата најдобра пријателка здувнала со твоето момче).

Во наредниот пример го среќаваме глаголот *farfalleggiare*, кој е изведен од именката *farfalla* (пеперутка) и е употребен со значење *лесно ги менува момчињата како што пеперутката лета со леснотија од цвет на цвет*.

- ...perché impegnarsi con un tipo solo, quando magari puoi *farfalleggiare* da uno all'altro? (CO)

(...зошто да се обврзуваш само со еден дечко кога можеш да леткаш од еден на друг).

Основното значење на глаголот *tempestare* е удира, тена безмилосно, во нашиот пример е употребен со значење на *investire qlcu. con battute o domande o azioni insistenti* (онседнува некој со постојани зборови или прашања или дејства).

- Vi telefonate tutti i giorni, vi *tempestate* di messaggi e vi scrivete su facebook. (CO) (Си телефонирате секој ден, се убивате со пораки и си пишувате на фејсбук).

Во наредниот пример се среќаваме со именката *capolinea* што буквално значи *последна станица*, но во нашиот пример е употребена со значење на *стигнува до крај*.

- Il mio amore è al *capolinea*. (CO)
(Мојата љубов дојде до последната станица).

Основното значење на глаголот *accendere* е пали. Во следниот пример се среќаваме со метафора, бидејќи *mozokot ne може да се запали*, целата е да се „вклучи мозокот“ за да работи, т.е. да се размислува по аналогија на *accendi il televisore* (запали/вклучи го телевизорот).

- Non perdere quest'occasione e ricorda: *accendi il cervello* e spegni la sigaretta! (CO)

(Не губи ја оваа прилика и запомни: запали го мозокот и изгасни ја цигарата!).

Во следната реченица наместо да се каже *растурена, несредена соба*, младите го користат изразот *campo di battaglia* што значи *бојно поле*.

- Non posso uscire perché devo mettere a posto la mia camera: sembra un *campo di battaglia*! (CO)

(Не можам да излезам бидејќи морам да ја средам мојата соба: изгледа како бојно поле).

Изразот *andare a caccia* значи *оди на лов, да се фатат и убијат диви животни*, исто така и глаголот *scovare* значи *да се извади дивечот од дувлото со цел да се фати*, но во нашиот пример „ловци“ се девојките, а „плен“ се момчињата. Оваа метафора значи *да се оди во потрага и да се фатат момчињата*.

- *A caccia di ragazzi*. Quando il passatempo preferito è quello di inseguire nuovi boy! (CO)

(Во лов на момчиња. Кога омиленото хоби е следење на нови момчиња.);

E proprio con le amiche ricomincerai a uscire e... ad andare a *scovare ragazzi*! (CO)

(И токму со другарките ќе започнеш да излегуваш и... да одиш да ловиш момчиња!).

Глаголот *incipriare* значи *става пудра, покрива некој дел од телото со пудра*. Во примерот кој го забележавме во филмот “Come tu mi vuoi” глагол *incipriare* го задржува значењето на *покрива некој дел од телото, во овој пример носот, но не со пудра, туку со кокаин*.

- Vi *incipriate* il naso senza di noi? (6)
(Си го пудрите носот без нас?).

Глаголот *zuccherare* значи *заблежува некој пијалак или храна додавајќи шеќер (zuccherero)*. Во филмот “Tre metri sopra il cielo” овој глагол е употребен со значење *го забавува денот, му дава вкус, односно значење на денот*.

- Qualcosa *zucchera* la nostra giornata. (8)
(Нешто го засладува нашиот ден).

Во наредниот пример ја забележуваме именката *rumba* чиешто основно значење е *кубански танц со жив ритам кој потекнува од западна Африка*, додека во филмот “Che ne sarà di noi” овој збор е синоним за животот.

- Se hai i soldi come cambia la *rumba*. (9)
(Ако имаш пари како ли се менува животот).

Зборот *frana* значи *одрон, свлечиште, пропаст*, а во метафоричка употреба го среќаваме во следниот пример со значење на *неспособна личност која запаѓа во незгодни ситуации*.

- ...al gioco sono una vera *frana*. (CO)
(...во коцкањето сум тапа).

Во следниот пример изразот *riscaldare la temperatura* буквално значи *ја затоплува температурата*, т.е. *ја зголемува температурата*, а метафоричкото значење е *подобрување на односот*.

- Ecco quello che dovete fare se avete voglia di *riscaldare la temperatura* tra di voi. (CO)

(Еве што треба да направите ако сакате да го затоплите односот помеѓу вас).

Во следниот пример го забележуваме глаголот *volare* чие основно значење е *лета*, но во овој случај е употребен за да се каже *доаѓам најбрзо што можам*.

- Come l’hanno anticipato? Va bene, *volo!* (1)
(Како тоа почна порано? Добро, летам!).

Во филмот “Sharm El Sheik – Un’Estate Indimenticabile” го забележуваме изразот *un caso clinico* што буквално значи *клинички случај*, додека неговото метафоричко значење е *некој кој има потешкотии во комуникацијата, некој кој се однесува чудно*.

- Sei proprio un *caso clinico*. (2)
(Баш си клинички случај).

На порталот <http://temi.repubblica.it/esspresso-slangopedia> ја забележавме императивната форма *scatmillati* креирана од именката *scatmilla* што значи *камилица*. Во шеговита конотација, повикувајќи се на смирувачкото дејство на камилицата, младите го креирале овој глагол со значење на *се смирува*.

На истиот портал ја нотиравме употребата на именката *bebé* како синоним за личност која е зависна од својата мајка.

3.2. Антономазија

Антономазија е стилска фигура кога се дава назив на некое лице според некоја негова особина што е содржана во тој назив и кога се употребува лично име со значење на општ поим. Во нашиот корпус ги забележавме следните антономазии:

- *Amedeo* се користи за да се именува момче кое со своето однесување наликува на девојка или за да се каже дека некој е хомосексуалец. Овој термин младите го преземаат од филмот «Amore a prima vista» на Винченцо Салеме. (SL);
- *Homer* е име за неинтелигентно и несмасно момче чиешто препознатливи особини се пијанството, бесрамното поддригнување, неспособноста и простачкото однесување. Ова име младите го преземале од ликот на Хомер Симпсон (лик од цртаниот филм „The Simpsons“). Во употреба е и фразата *fare l’Homer* (се прави Хомер) и се однесува на татковците кои не ги одржуваат ветувањата кон своите деца. (SL);
- *Guido* е име кое се користи за посочување на возач на автобус. На пример “*Hai saltato la fermata, Guido!*” (Мајсторе, ја пропушти станицата!) (SL);
- *Iveco* е сининим за терминост *camionista* кој се користи за да се именува лезбејка или девојка која премногу се шминка, бидејќи наликува на момче. Ова име доаѓа од марката на камиони Ивеко. (SL);
- *Lao* е име за глупаво момче или девојка. Младите го преземаат овој термин од видеоиграта *Mortal Kombat*, од ликот Кунг Лао (*Kung Lao*) кој не се покажува како многу силен во борбите. (SL);
- *Vincenzo* е име за личност која се прави наудрена. Го забележавме примерот
- *Non fare il Vincenzo!* (Не се прави на Тошо!) (SL);
- Глаголот *berlusconare* се користи за да се каже дека некој зборува или фантазира за невозможни работи. Овој глагол е изведен од презимето на италијаскиот премиер Силвио Берлускони, кој е познат по своите нереални изјави;
- *Kinder Cereali* е име за момче со многу мозолчиња. Името доаѓа од позната марка на чоколади Киндер. (SL);
- *Bobmarley* е синоним за цоинт со поголеми димензии од вообичаените. Овој назив доаѓа од името на познатиот музичар Боб Марли од Јамајка кој е познат како голем уживател на марихуана.(SL)

3.3. Иронија

Иронијата е стилско изразно средство кое се состои во употреба на еден збор со значење на неговиот антоним, односно кога зборовите имаат спротивно

значење од она што се искажува. Иронијата се препознава од конкретната ситуација, како и од тонот и интонацијата на говорењето, а понекогаш и со специфичната гестикација.

Во нашиот корпус ги забележавме следните термини употребени со иронична конотација:

- Зборот *camionista* (камионист) се користи за да се именува лезбијка или девојка која во своето однесување и изглед наликува повеќе на момче. (SL);
- *Dentiera* (вештачка вилица) е термин со кој се именува професорката или поопшто некоја стара личност. (SL);
- Зборот *mandarino* (мандарина) е назив за жителите на Јужна Италија. (SL);
- *Uomo* (маж) е термин со кој се посочува некоја грда девојка. (SL);
- *Canotto* (гумен чамец) во речникот на младите е синоним за девојка која има силиконски усни или гради. (SL).

3.4. Хипербола

Според Минова-Гуркова (2003), зборуваме за хипербола кога „место вистинскиот израз се употребува експресивен израз што го засилува, го зголемува впечатокот“ (стр. 95). Станува збор за реторичка фигура која се состои во претерување при опишувањето на реалноста со помош на изрази кои го зголемуваат квалитетот или квантитетот во позитивна или негативна смисла.

Во двата примери кои следуваат, го забележуваме изразот *da urlo* (*urlo* = вик, врескот) кој се користи за да се нагласи дека нешто е толку убаво и возбудливо што ти доаѓа да *врескаш силно*.

- ...è arrivato il turno della capitale che ospiterà il duo con un concerto *da urlo!* (CO)
(...на ред дојде и главниот град во кој ќе гостува дуото со еден страшен концерт);
- ...bello *da urlo* Troy Bolton. (CO)
(...страшно убав Трој Болтон).

Исто така и изразите: *da morire* (*morire* = умира) и *da paura* (*paura* = страв) се користат за да се каже дека нешто е премногу убаво.

- Ti piacciono? - *Da morire*. (5)
(Ти се допаѓаат? - Премногу.);
- Questo posto è *da paura*. (3)
(Ова место е фантастично).

Најчесто користени се дериватите од именката *pazzo* (луд), како *impazzire* (полудува), *impazzata* (лудост), *impazzito* (полуден), *pazzesco* (лудо), за да се каже дека некое чувство или нешто е толку силно и убаво што те полудува.

- Prima mi piaceva *da impazzire* un ragazzo che lo conosco da quando ero alle elementari. (CO)

(Прво ми се допаѓаше премногу едно момче кое го познавам од кога бев во основно);

- Questa casa è *pazzesca*. (3)
(Оваа куќа е лудница).

Во следните два примера изведените зборови од *pazzo* се употребени за да се стави акцент на брзината.

- ...guardandolo negli occhi e ascoltando il proprio cuore che batte *all'impazzata!* (CO)
(...гледајќи го во очи и слушајќи го сопственото срце кое чука како лудо.)
- ...moto *impazzite*. (8)
(...луди мотори).

Во нашиот корпус забележавме неколку термини кои младите ги користат кога сакаат да кажат *многу*, во големи количини, како на пример: *un mondo* (свет), *mille* (илјада), *a vagoni* (со вагони), *da vendere* (за продажба), *maledettamente* (проклето), *nera* (црна), *a bomba* (бомба).

- Ci divertiremo *un mondo*. (3)
(Ќе се забавуваме многу);
- Devo fare *mille* cose, ti richiamo dopo. (3)
(Морам да направам илјадници работи, ќе ти се јавам подоцна.);
- Al primo posto abbiamo un re: sua maestà Kanye West che, oltre ad avere venduto *a vagoni*, è riuscito a triplicare il numero dei video. (CO)
(На првото место имаме еден крал: неговото височество Кени кој, освен што продаде со вагони, успеа тројно да го зголеми бројот на видеата.);
- Hai coraggio *da vendere*. (3)
(Имаш голема храброст);
- È *maledettamente* figo. (3)
(Премногу е згоден);
- Devo essere strafuga perchè sono incazzata *nera*. (3)
(Мора да сум презгодна бидејќи сум премногу бесна.);
- Quella tira mi piace *a bomba*. (SL)
(Онаа типка ми се допаѓа премногу).

Изразот *a bomba* се користи и за да покаже согласување со нечие мислење или предлог. На пример:

- Andiamo a fighe stasera? - *A bomba*. (SL)
(Одиде ли по женски вечерва? – Се разбира).

Кога младите сакаат да кажат дека нешто се случило пред многу време наместо *tanto tempo fa* или *da tanto tempo* ги користат изразите *una vita fa* и *da una cifra*.

- ...*una vita fa*. (7)
(...пред 100 години);
- Non mi capitava *da una cifra*. (5)
(Ми се нема случено многу време).

Во следниот пример зборот *bomba* (бомба) е искористен за да се каже дека станува збор за *сензационална, изворедна* вест.

- *Notizia bomba! Bill Condon sarà il regista di Breaking Dawn!* (CO)
(Сензационална вест! Бил Кондон ќе биде режисер на Брејкинг Даун!).
Во филмот „Iago” ја забележавме хиперболичната употреба на придавките *intoccabile* (недопирлива), *inarrivabile* (недостижна), *divina* (божествена) со кои се опишува убавината на девојката.
- *Lei è intoccabile, inarrivabile. - Vi sbagliate, non è come sembra, se solo la conosceste meglio, lei è divina.* (4)
(Таа е недопирлива, недостижна. – Грешите, не е како што изгледа, ако ја познавате подобро, таа е божествена).
Во следниот пример успешноста на архитектот хиперболички е претставена како најголема во целата галаксија.
- *Il più grande architetto della galassia intera.* (4)
(Најголемиот архитект во целата галаксија).
Ја забележавме употребата на изразот *in delirio* (во делириум, т.е. психолошка состојба која се карактеризира со халуцинации, конфузија и губење на реалната перцепција) за да се опише состојбата на голема возбуда и ентузијазам.
- *Fan in delirio per l’anteprima di Eclipse.* (CO)
(Фанови во делириум за премиерата на Еклипс).
Англискиот збор *airbag* (воздушно перниче) се користи за именување на девојка со големи гради.
- *Ammazza che airbag c’ha quella là!* (SL)
(Леле какви лубеници има онаа таму).
Во филмот “Sharm El Sheik – Un’Estate Indimenticabile” ја забележавме употребата на именката *mostro* (монструм) за да се засили, во негативна конотација, впечатокот за непривлечна, одвратна личност.
- *Mi lasci sola col mostro.* (2)
(Ме оставаш сама со чудаков).

3.5. Компарација

Компарацијата е стилско изразно средство кога еден поим, предмет, појава или суштество се споредуваат врз основа на некои нивни заеднички особини, слични или различни, кои често го изненадуваат и возбужуваат читателот и го предизвикуваат неговиот интерес. Минова-Ѓуркова (2003) ја дефинира споредбата како „конфронтирање на два или повеќе предмети или појави за да се објасни едниот/едната од нив со средствата на другиот/другата“ (стр. 94). Во италијанскиот јазик споредбата се воведува најчесто со прилогот *come* (како), а во македонскиот јазик споредбените поими се поврзуваат со зборчињатаа: *како (ко), е слично, налик*.

Зборот *pedalino* е деминутив од *pedalo* (педала) чијашто основна функција е да се врти и во овој пример се однесува на момче кое се врти околу девојката.

- *Ti si rigira come un pedalino. (9)*

(Се вртка околу тебе како педало).

Во следниот пример се среќаваме со две компарации. Буквалното значење на *voce di papera* е *глас како на гуска*, но во овој случај значи *прави грешки во зборувањето*, додека во вториот дел од реченицата *rigida come un surgelato* буквално значи *тврда како замрзната храна*, односно *неподвижна, неспособна да преземе било какво дејство*.

- *Mi viene la voce di papera e divento rigida come un surgelato. (9)*

(Ми се врзува јазик и се здрувам како коцка лед).

Значењето на неподвижен, неспособен да преземе нешто го забележуваме и во следниот пример, во кој истото се изразува преку споредбата со *torso* (труп, статуа, торзо).

- *Stare lì fermo come un torso. (9)*

(Стои таму неподвижен како труп).

Во филмот “*Scusa, ma ti voglio sposare*” тажниот израз на лицето се споредува со изразот на лицето што го има некој кога е на погреб.

- *Nai una faccia da funerale. (3)*

(Имаш фаца како да си на погреб).

Во следниот пример непостојаноста во расположението се споредува со променливоста на временската прогноза.

- *Il tuo stato d’animo cambia come le previsioni del tempo. (RM)*

Твоето расположение се менува како временската прогноза.

Во филмот “*Iago*” го забележавме следниот пример на компарација со кој сиромашното момче се споредува со глушец во библиотека.

- *Chi è lui? – È topo di biblioteca, morto di fame. (4)*

Кој е тој? – Бедно глувче, мртво гладно.

Во филмот „*Una canzone per te*” ги забележавме следните компарации. Љубовта се споредува со рингишпил, т.е. нешто што те прави среќен и од што ти се врти во умот, а личност која е уморна од она што го прави со цел другите да се чувствуваат пријатно и да се забавуваат се споредува со луна парк.

- *Tu sei come un luna park, ti sforzi a far divertire gli altri, però non vedi l’ora che la gente che ha pagato il biglietto se ne vada a casa. (1)*

(Ти си како луна парк, се обидуваш да ги забавуваш другите, но едвај чекаш луѓето кои платиле билет, да си заминат.);

- *L’amore è una giostra, forse perché non c’è niente che ti può rendere più felice e al tempo stesso farti girare la testa. (1)*

(Љубовта е како рингишпил, можеби бидејќи нема ништо друго што може да те направи среќен и во исто време да ти го сврти умот).

Личност која јаде премногу нездрава храна се споредува со возач на камион.

- *Mangi come un camionista, tutti quei grassi. (2)*
(Јадеш како камионџија, сите тие масти).
Во следниот пример девојка која блеска со својата убавина, се споредува со недостижна ѕвезда.
- *Dall'8 splendi come una stella, la tua bellezza è irraggiungibile! (RM)*
(Од осми ќе блескаш како ѕвезда, твојата убавина ќе биде недостижна).

3.6. Персонификација

Според Минова-Ѓуркова (2003), персонификацијата се состои во „претставување на апстрактен поим или идеја во лик на човек: препишување човечки особини на поими, идеи, предмети“ (стр. 94).

Во нашата анализа персонификацијата ја забележавме кај хороскопот, кога на планетите им се припишуваат човечки особини. Ова се поврзува и со фактот дека имињата на планетите се дадени според античките божества.

- *Venere ti ama, ma dal 20 ti ama anche il Sole che offre un mese delizioso e pieno di emozioni. (RM)*
(Венера те сака, но од 20-ти те сака и Сонцето кое ти носи прекрасен месец исполнет со емоции);
- *Venere vuole che ti innamori. (RM)*
(Венера сака да се вљубиш);
- *...con l'arrivo di Mercurio che ti spinge a correre ... (RM)*
(...со доаѓањето на Меркур кој те поттикнува да трчаш...);
- *Astri dolci e amichevoli ti permettono incontri con amici che ti vogliono bene e ti stanno vicini. (RM)*
(Мили и пријателски ѕвезди ти овозможуваат средби со пријатели кои те сакаат и кои ти се блиски.);
- *Le stelle ti sono alleate e puoi decider anche di aggiungere nuovi amici al giro che già frequenti. (RM)*
(Ѕвездите ти се наредени и можеш да одлучиш да додадеш нови пријатели кон твоето друштво.);
- *La Luna potrebbe portarti novità. (RM)*
(Месечината би можела да ти донесе новости).

Во следниот пример на чантата ѝ се припишува способноста за комуникација. Всушност, станува збор за чанта на која се испишани текстови.

- *... le sue borse sono disegnate e realizzate artigianalmente. Questa per esempio... comunica! (RM)*
(...нејзините чанти се дизајнирани и рачно изработени. Оваа на пример... зборува!)

4. Заклучок

Имајќи ја предвид брзината со која се трансформира говорот на младите и хетерогеноста на групите од гледна точка на времето, просторот и јазичните регистри, зборовите кои ги забележавме во овој труд, многу брзо ќе бидат напуштени од младите генерации и заменети со нови термини. Поради овие причини предмет на нашето истражување беа единствените механизми на креирање на зборовите, т.е. начините преку кои младите ја збогатуваат лексиката, во овој случај семантичките изразни средства.

Во овој труд посветен на стилските фигури, од многубројните пронајдени примери, се отстапи место на околу 70 примери во кои се забележува употребата на метафора, хипербола, иронија, антономазија, персонификација и компарација.

Анализата на модификациите на значењето на зборовите нè донесе до заклучок дека младите настојуваат намерно да прават отстапки од стандардната или неутралната форма со цел да привлечат внимание. Претставувањето на употребата на семантичките изразни средства, како еден од начините за креирање на лексичкиот фонд на жаргонскиот израз на младите, ќе даде свој придонес во совладувањето на заедничките правила на присвојување, формирање и трансформација на зборовите со цел учениците полесно да ги идентификуваат и да го откриваат значењето на непознатите зборови кои ги среќаваат во комуникацијата со нивните врстници од Италија, при читањето на списанија наменети за млади или гледање филмови кои третираат теми од животот на младите и во кои главните личности употребуваат термини со кои се карактеризира жаргонскиот израз на младите.

Користена литература:

1. Минова-Ѓуркова, Ј. (2003). *Стилистика на современиот македонски јазик*, Скопје: Магор
2. Coveri, L. (1983). *Prospettive per una definizione del linguaggio giovanile in Italia. Varietätenlinguistik des Italienischen*, a cura di Günter Holtus ed Edgar Radtke. Tübingen: Narr, 134-141.
3. Coveri, L. (1992). *Gli studi in Italia. Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*, a cura di Emanuele Banfi e Alberto A. Sobrero. Bari: Laterza.
4. Sobrero, A. (1992). *Varietà giovanili: come sono, come cambiano. Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*, a cura di Emanuele Banfi e Alberto A. Sobrero. Bari: Laterza, 45-58.
5. Sobrero, A. (1993). *Costanza e innovazione nelle varietà linguistiche giovanili. La lingua dei giovani*, Edgar Radtke, Tübinger Beiträge zur Linguistik. Tübingen: Narr.

ВЕСНИЦИ И СПИСАНИЈА НА ТУРСКИ ЈАЗИК ОД МАКЕДОНСКОТО ПОДНЕБЈЕ

Ивана Котева¹, Махмут Челик²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
ivana.koteva@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Апстракт: Предмет на нашиот интерес при истражувањето кое му претходеше на овој научен труд, беа списанијата издадени на турски јазик во Р Македонија. Паралелно со македонската и другите балкански книжевности, на овие простори се развивала и турската книжевност. За развојот на секоја книжевност од големо значење се и весниците при што во ова истражување беше согледана и нивната улога. За таа цел се консултираме со литературни дела кои нудат многу податоци, односно зборуваат за нив како во периодот по распаѓањето на Османлиската Империја така и во периодот потоа. Овие весници се извор на богати информации кои сведочат за животот и творештвото на Турците, односно го претставуваат нивниот глас на македонскиот простор.

Клучни зборови: *списанија, весници, турски јазик, турска книжевност*

NEWSPAPERS AND MAGAZINES IN TURKISH LANGUAGE FROM THE MACEDONIAN REGION

Ivana Koteva¹, Mahmut Celik²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
ivana.koteva@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Abstract: The subject of our interest in the research that preceded this scientific paper were the journals published in Turkish in R. of Macedonia. In parallel with the Macedonian and other Balkan literatures, the Turkish literature also developed in this area. Newspapers are also of great importance for the development of any literature, and their role was seen in this research. For that purpose, we consulted literary works that offer a lot of data, ie talk about them both in the period after the collapse of the Ottoman Empire and in the period after. These

newspapers are a source of rich information that testifies to the life and work of the Turks, ie they represent their voice in the Macedonian space.

Keywords: *magazines, newspapers, Turkish language, Turkish literature*

1. Вовед

Турската книжевност во Македонија во османлискиот период е неразделив дел од целокупната турска книжевност. Меѓутоа, според видувањето и мислењето на Хајбер дека првите книжевни дела се објавени во весникот „Јилдиз“ (“Yıldız”) којшто почнал да излегува од 1909 год. во Скопје, можеби најточно би било да кажеме дека оваа книжевност започнува со делата на Шејх Садетин Ибрахим и Сабри Џемил.

Одреден период по распаѓањето на Османлиската Империја, турскиот јазик и книжевноста на нашиве простори биле фрлени во сенка. Нивното повторно оживување следува во периодот по 1944 год. Затоа би рекле дека со завршувањето на Балканските војни завршуваат и проблемите на турската детска книжевност во Р Македонија.

Употребата на латинската азбука, блиската врска, контакт со турската книжевност во Р Турција, излегувањето во печат на периодичните изданија на турски јазк, носат големо освежување во турската книжевност на нашиве простори и истата бележи тенденција во развојот.

Турската книжевност во Р Македонија исто како и македонската книжевност, своите први плодови почнала да ги дава во периодот по Втората светска војна, односно во времето на Титова Југославија. Посебно оживување се чувствува со излегувањето на весникот „Бирлик“ (“Birlik”) како и детските списанија „Пионер“ (“Piyoner”) и „Севинч“ (“Sevinç”) кои настанале како резултат на потреба од литературен извор во училиштата.

Напоредно се развивала и детската книжевност. Македонската детска книжевност како и книжевностите на другите народности за време на Југославија не треба да се разгледуваат како одделни, т.е. различни. Исто така и Неџати Зекерија кој 18 год. бил главен и одговорен уредник на списанието „Севинч“ (“Sevinç”), за оваа врска вели дека како македонската детска книжевност, така и турската и книжевностите на другите националности во Југославија кои настанале во ослободителниот период, се родиле и се развивале во ист период, под исти услови и поднебје. (Çelebi, 2014: 71)

Неџати Зекерија исто така истакнува и дека турската детска книжевност на овие простори на самиот почеток се развивала под влијание на Тевфик Фикрет и славниот југословенски писател за деца Јован Јовановиќ Змај. (Gürel, 2005: 383)

Весникот „Бирлик“ (“Birlik”) (1944) кој почнал да се печати уште пред да заврши Втората светска војна, веднаш по него и весникот „Пионер“ (“Piyoner”),

па и детското списание „Севинч“ (“Sevinç”) од 1950 год. кое цели 54 години дејствуваше на ова поле и од 1957 год. списанието „Томурцук“ (“Tomurcuk”) твораа и ја создаваа турската детска книжевност додека книжевноста за возрасни сè уште не се забележуваше во толкава мера.

Влијанието на списанијата врз развојот на турската книжевност е повеќестрано. Овие списанија како извор на богат литературен материјал биле извор за многу напишани книги. Понатаму, многу ученици своите умотворби ги објавувале во овие списанија, а некои од нив и станале славни поети и писатели.

Од списанијата може да се забележи дека Ниметуллах Хафиз, Нусрет Дишо Улќу, Салих Лика, Наим Шабан, Хасан Мерџан, Авни Енѓулу, Азиз Буш, Лејла Шериф, Сабит Јусуф, Лејла Хусејин, Октај Ахмед, Јусуф Едип се познати автори кои своите творештва ги испраќале во списанијата уште од училишните денови, т.е. оттогаш датираат нивните творечки почетоци.

2. Животот на турското издаваштво по Балканските војни

Во периодот на новоформираната држава Југославија, Турците кои живееле на овој простор, иако мали, сепак почнале да добиваат свои права. (Каџа, 1999: 252) Се создале поволни услови за појава на нови поети и писатели, како и за издаваштвото. Но, во периодот од 1929 до 1941 год. весниците кои излегувале, биле политички. Иако биле на турски, сепак овие весници не излегувале со чувство на народност.

Во новоформираната држава Муслиманите (Бошњаци, Албанци, Турци) формирале свои здруженија. Но, истите станале активни дури по Балканските војни. (Öztürk, 2012:44)

Фахри Каја истражувајќи го турското издаваштво на територијата на Југославија истакнува дека според Исмаил Ерен, на територијата на денешна Р Македонија од распадот на Османлиската Империја, па сè до почетокот на Втората светска војна, од печат излегле 11 весници. (Каџа, 2010: 334)

„Првиот турски весник кој излегол во 1919 год. е весникот „Рехбер“ (“Rehber”) и тоа во периодот додека Турците биле под српски суверенитет. Овој весник излегувал два пати седмично и тоа во деновите вторник и петок и истиот траел до 1920 година. Казим Емин се запишува како сопственик, а одговорни уредници се А. Кемал и А. Басри.

Истата година Турците во Македонија го издаваат вториот весник под име „Ухвет“ (“Uhvet”) кој излегува еднаш седмично како независен весник на самостојните Муслимани.

Во 1920 год. излегува весникот „Хак“ (“Hak”), а неколку години подоцна весникот „Хак Јолу“ (“Hak Yolu”). По една година траење, поради политички причини весникот беше забранет. Во 1925 год. започнува да се издава весникот „Муцахеде“ (“Mücahede”) кој исто така од политички причини ја доживува истата судбина како и претходните весници. (Каџа, 2010: 335, 336)

Во 1920 год. заедно со српскиот весник „Социјалистичка зора“ излегува и турскиот „Сосјалист Феџри“ (“Sosyalist Fecri”), но поради недоволен интерес од страна на граѓаните како и поради материјални причини, по краток временски период истиот беше затворен. (Каџа, 2010: 336)

Зија Јусуф Смаилагич во 1925 год. го издал весникот „Јени Вакит“ (“Yeni Vakit”), а веднаш по него и „Бирлик“ (“Birlik”).

„Во почетокот на Втората светска војна во Скопје, различни партиски органи издадоа три весници. Најпрвин со помош на Радикалната партија почна да се издава весникот „Седа-ји Милијет“ (“Seda-уј Milliyet”), на 21 јули 1927 год. пак, орган на Демократската заедница го издаде весникот „Ишик“ (“Işık”). (Каџа, 2010: 337, 338)

Александар Поповиќ вака ги набројува весниците:

„Ухувет“ (“Uhuvvet”) — Nezavisni sedmicni list koji služi interesima müslimana, Скопје, 1919, седмичен, турски јазик, вкупно 12 броја),

„Хак“ (“Hak”) — Propagandi list udruženja za zastitu islamskih prava u Jugoslaviji; потоа — Glasilo organizacije Južnih muslimana Kraljevine Srba, Hrvata, Slovenaca, Скопје, 1920 – 1924, три пати седмично, потоа дневен, турски и српско-хрватски, Dzemijet, вкупно 959 броја),

„Рехбер“ (“Rehber”) — Samostalni turski list koji služi koristima muslimana, Скопје, 1920, во 2 седмици, турски јазик, вкупно 14 броја),

„Сосјалист Феџри“ (“Sosyalist Fecri”) — Organ jugoslavenske Socijalisticke radničke partije, Скопје, 1920, турски),

„Бирлик“ (“Birlik”) — Nezavisni turski list, Скопје, 1925, турски)

„Хак Јолу“ (“Hak Yolu”) — Politicki i drustveni list na turskom jeziku ..., Скопје, 1925, дневен, турски, — издавач партија Dzemijet, вкупно 3 броја),

„Муцахеде“ (“Mühacede”) — Politicki i društveni list, na turskom jeziku... , Скопје, 1925, дневен, турски, — издавач партија Dzemijet, продолжение на весниците Хак и Хак Јолу)

„Јени Вакит“ (“Yeni Vakit”) — Nezavisni naučni, društveni i književni list..., Скопје, 1925, во 2 недели, турски)

„Ишик“ (“Işık”) (Zrak) — Demokratska zajednica politicki, društveni i ekonomski list specijalna za müslimana Južne Srbije Скопје, 1927 – 1929, во 3 недели, турски и српско-хрватски, издава Демократска партија на Кралството Југославија, вкупно 186 броја, од 21.7.1927 до 1.1.1929)

„Седа-ји Миллет“ (“Seda-уј Milliyet”) — Glas Naroda, — Nezavisni politicki, društveni i ekonomski list koji služi islamskim koristima, Скопје, 1927 – 1929, во 2 недели, турски јазик, вкупно 110 броја, од 25.6.1927 до 11.1.1929)

„Дору Јол“ (“Doğru Yol”) — Pravi Put, — Idejni, vjerski, naučni i društveni list udruženja imama matiçara, Скопје, 1937, седмичен, турски, српско-хрватски јазик) (Pоровиќ, 1995: 282, 283, 284, 285)

Сите овие весници биле печатени со старото турско писмо.

2.1 Турското издаваштво по 1944 година

„Со повторното формирање на Титовата Југославија од 1945 год. и Турците се свртеа кон своите побарувања и очекувања. Меѓутоа голем дел од нив заминаа во Турција, а со нив и многубројни творци, писатели, а друг дел пак, загинаа.

Овде Абдулкадир Хајбер 1944 година ја истакнува како значајна. Оваа година е значајна и за државата. Се променил режимот и држвата излегла како победник од Втората светска војна. Ова секако влијаело и врз турското издаваштво на овие простори. Ако пред 1944 год. во прв план бил статусот да се биде Муслиман сега во прв план е да се биде Турчин. Не е изненадувачка ваквата промена во една држава со социјалистички режим. Според новиот режим се употребувале термините - Весникот на македонскиот народ или - Весникот на муслиманскиот народ во Македонија. Термините - Весникот на македонските Турци или пак - Турски весник ги среќаваме кон крајот на 1990-те години.

2.2 Весникот „Бирлик“ (“BİRLİK” GAZETESİ)

„На 23 декември додека на северот од Југославија се водеше борба против Нацистичките Германци, во Скопје почна да излегува весникот „Бирлик“ (“Birlik”). Ова е првиот весник во Македонија кој се печатеше со латински букви. Под името „Бирлик“ (“Birlik”) стоеше слоганот „Неделен весник на народноослободителниот фронт на македонските муслимани.“ (Каџа, 2010: 340, 341)

Шерафетин Јуџел, пишува дека весникот се издавал од страна на членовите на организацијата „Јуџел“ (“Yücel”) за да се истакнат правата на Турците. Членовите на овој комитет биле Шерафетин Ферид (од Јуџел), Рефик Шериф и Хусаметин Мехмет (Вардар), а првиот потписник на списанието уште од првиот број бил Хусаметин Вардар. Нуредин Давут пак, во специјалниот 50-ти број на списанието изјавува дека уште од самиот почеток тој бил главниот и одговорен уредник на списанието, но според тогашните податоци, неговата теза не е потврдена како точна. (Каџа, 2010: 341)

По четвртиот број на списанието одговорните луѓе за подготвување и издавање се оддалечиле или пак, биле оддалечени. (Каџа, 2010: 341)

Првата година весникот „Бирлик“ (“Birlik”) излегувал еднаш месечно. Потоа еднаш во 15 дена, па еднаш во 10 дена, 1 седмично и од 1 февруари 1971 год. излегувал секој вторник, четврток и сабота.

Откако весникот почнал да се издава и на албански јазик, тој повеќе не бил весник на „Муслиманскиот народ во Македонија“, туку станал весник на народноослободителниот фронт на македонскиот народ. Така весникот ја реализирал програмата на политиката на народниот фронт. Весникот „Бирлик“ (“Birlik”) станува – весник на македонските Турци од 1995 год. (Каџа, 2010: 343)

Весникот „Бирлик“ (“Birlik”) се издаваше од страна на издавачката куќа „Нова Македонија“. Во 2003 год. по приватизацијата на оваа издавачка куќа, весникот продолжи да се издава од страна на друга издавачка куќа, но не траеше долго.

Во овој важен период беше единствениот весник кој го читаа Турците во Југославија, а во 1969 год. во Приштина започна да се издава весникот „Тан“ (“Tan”).

Весникот не информираше само за политиката. Една од најзначајните содржини беа културно-уметничките здруженија. Овде се објавуваа поезиите и расказите на младите поети и писатели од Македонија и Косово. Не само на турските поети и писатели од Македонија и Косово, овде им се отстапуваше место и на другите творци од Балканот. Особено често се среќаваат поезиите на поетите од Бугарија. Покрај овие, се објавуваа и преводи на песни од поетите од Турција и Србија.

2.3 Списанијата „Севинч“ (“SEVİNÇ”), „Томурџук“ (“TOMURCUK”) и „Сеслер“ (“SESLEK”) DERGİLERİ

Весникот „Пионер“ (“Piyoner”) е детски весник кој излегол на 15-ти септември 1950 год., пет години по весникот „Бирлик“ (“Birlik”) и бил вториот турски весник во Р Македонија. Како орган на здруженито на пионерите во Македонија овој весник излегувал еднаш месечно, на четири страници. Во првите броеви на весникот се пишувало за активностите на пионерите, за природните убавини на Македонија, а покрај тоа застапени биле и други теми. Понатаму се објавувале како поезии, така и други литературни видови за децата. Во првите броеви на весникот се среќаваат имињата на повеќе творци кои ги направиле имињата во турската книжевност во Р Македонија. Во десетте броја на весникот кои излегле за една година, не се среќава името на ниту еден турски поет или писател, а денес е тешко да се анализира причината за тоа. Исто така е тешко да се сфати и објавуваната политичка содржина во еден детски весник.

Во месец септември, 1951 година, весникот „Пионер“ (“Piyoner”) своето место му го отстапува на списанието „Севинч“ (“Sevinç”). Ова списание кое на почетокот излегувало во 16 страни, подоцна во 24 и денес во 36 страни, во однос на содржината им дало предност на убавите и естетски поезии, раскази, приказни и други литературни видови.“ (Каџа, 2010: 345, 346)

Во месец септември 1957 год. почнало да излегува списанието „Томурџук“ (“Tomurcuk”). Додека списанието „Севинч“ (“Sevinç”) им се обраќаше на децата од 7 до 14-годишна возраст, „Томурџук“ (“Tomurcuk”) беше наменето за помалите деца, односно од 3 до 6 години. Овие списанија се издаваа од страна на издавачката куќа „Детска радост“.

Под имињата на овие списанија се издаваа и серија книги. Овие книги главно беа поезија и раскази за деца напишани од старана на домашните писатели и поети.

Списанието „Томурџук“ (“Tomurcuk”) има важна улога во развојот на турската детска книжевност во Р Македонија. Неговиот придонес во образованието на децата и поттикот за раѓање на нови поети и писатели заслужува аплауз. (www.salihokumus.com, 11.12.2019)

Списанието „Сеслер“ (“Sesler”) е месечно списание за култура, издавано од страна на „Бирлик“ (“Birlik”) во Скопје. Списанието направило посебни броеви со познати турски поети и писатели. Посебно значајно е што во неговата содржина се среќаваат фолклорните мотиви од регионот. Исто така се среќава и критиката. Многубројни критики направени од страна југословенските критичари во врска со турската култура и историја, биле преведувани и објавувани во списанието. Може да се каже дека тоа претставува еден извор за истражувањата во врска со турската култура.

2.4 „Ел-Хилал“ (“EL-HİLAL”) и „Заман“ (“ZAMAN”)

„Додека Р Македонија беше во составот на Југославија, на нејзината територија излегуваа само овие три списанија и весници. Од 1991 год. овие весници и списанија продолжија да се издаваат, но се појавија и два нови весника. Едниот, „Ел-Хилал“ (“El-Hilal”), го издаваше Исламската заедница во Р Македонија, а другиот пак е весникот „Заман“ (“Zaman”) од Турција кој од 1994 год. почна да се издава и во Македонија.

Првиот број на весникот „Ел-Хилал“ (“El-Hilal”) излезе на 1 мај 1987 година и истиот излегуваше еднаш во два месеци и тоа на македонски, турски и албански јазик. Од 1992 год. весникот се подели во две изданија и тоа едниот излегуваше само на албански јазик, а другиот на турско-македонски јазик.“ (Каџа, 2010: 354)

2.5 „Хикмет“ (“HİKMET”), „Копру“ (“KÖPRÜ”), „Карделен“ (“KARDELEN”) и „Јени Балкан“ (“YENİ BALKAN”)

Со излегувањето на Македонија од составот на Југославија и по излегувањето на весникот „Бирлик“ (“Birlik”) и списанијата „Севинџ“ (“Sevinç”), „Томурџук“ (“Tomurcuk”) и „Сеслер“ (“Sesler”) настанал период на затишје. Но, со посредство на задруженијата на Турците во Р Македонија продолжил и животот на турското издаваштво. Едно од овие здруженија кое со своите културно-уметнички активности е од големо значење за Турците во Македонија, е Културно-уметничкиот центар „Абдулхак Хикмет Доган“ (АКДЕСАМ). Основано е на 17 октомври 1997 год. во Гостивар.

Од 2002 година пак, се издава и истражувачкото списание „Хикмет“ (“Hikmet”). Повеќето од содржините се од полето на општествената наука, а покрај тоа застапени се и содржини, односно се прават истражувања за турската култура, книжевност како и политичкиот и социјалниот живот на Турците во Македонија.

Истата година во Скопје е формирано и Здружението за култура, уметност и образование – „Ќопру“ (“Köprü”). Во негов склоп се издаваат две списанија, од кои едното е наречено „Ќоргү“ (“Körgü”) списание за култура, уметност и книжевност и детското списание „Карделен“ (“Kardelen”). Списанието „Ќопру“ (“Köprü”) излегува од самото основање на здружението, а детското списание „Карделен“ (“Kardelen”) пак, излегува од 1 октомври 2009 година. Тоа е списание кое им се обраќа на децата од 9 до 14-годишна возраст.

Весникот „Јени Балкан“ (“Yeni Balkan”) почнува да се печати од 2004 година, а за него карактеристично е и тоа што истото активно работи и преку интернет-страницата www.yenibalkan.com. (Öztürk, 2012)

2.6 „Бахче“ (“BAHÇE”), „Калемери“ (“KALEMERİ”), „Дилмач“ (“DİLMAC”) и „Кардаш“ (“KARDAŞ”)

Првото граѓанско списание за деца во Р Македонија, по нејзиното осамостојување во 1991 год. е списанието „Бахче“ (“Bahçe”). Списанието почнало да се печати во почеток на 90-те години од страна на издавачката куќа „Јени Балкан“ (“Yeni Balkan”). Истото излегува еднаш во два месеци на 32 страници.

Еден од најзначајните претставници на турската детска книжевност во Р Македонија, Нусрет Дишо Улќу, во склопот на својата трговска фирма „Дишо Компани“ имал и издавачки активности. Овде најпрво се издавале детски книги, а потоа почнале да се издаваат и периодични изданија – списанија како што се списанието „Калемери“ (“Kalemeri”) (2002), „Дилмач“ (“Dilmaç”) (2002), списанието на турско-кипарското пријателство „ККТС“ (2002), како и списанието „Кардаш“ (“Kardaş”). (Gürel-Çelik, 2019: 68)

Заклучок

Едно од најважните средства на книжевноста се списанијата кои преку повеќенасочен материјал (содржина) му се приближуваат на читателот.

Во периодот на Титова Југославија на детето му било придадено посебно внимание и значење при што ова значење се почувствувало, односно придонело за напореден развој на турската детска книжевност како склоп од целокупната турска книжевност во Р Македонија. На почетокот најразвиен вид од оваа книжевност била поезијата.

Почетоците на турската книжевност во Македонија се протегаат до османлискиот период, но од тој период, па сè до 1944 год. оваа книжевност имала многу малку производи. Почнувајќи од 1944 год. заедно со списанието „Бирлик“ (“Birlik”) како еден систем, во оваа книжевност се забележува посебен развој.

Во овој труд ги приложивме резултатите кои ги добивме од истражувањето за местото и значењето на списанието во турската книжевност на овие простори. Имено, го утврдивме нивното долгогодишно влијание.

Користена литература:

1. Ago, A. (2009). Makedonca Kelimelerde Türkçe Eklerin Fonksiyonu, Uluslararası Türkçe'nin Balkan Dilleri Üzerine Etkisi Sempozyumu Bildirileri. – Üsküp.
2. Ahmed, O. (2009). 1875'te Türkçe'nin Makedonca'ya Olan Etkisi: G. Pulevski'nin 'Üç Dilli Sözlük'ü, Uluslararası Türkçe'nin Balkan Dilleri Üzerine Etkisi Sempozyumu Bildirileri. – Üsküp
3. Alil, S. (2006). Çocuk Edebiyatı ve Eğitim, Hikmet İlmi Araştırma Dergisi. – Gostivar
4. Baki, S. Beytullah M., Gönül, B. Osman, E. (2009). Makedonya'da İlkokul ve Lise Türkçe Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Matüsiteb. – Üsküp
5. Çayırılı, N. (2007). Makedonya Türkleri, Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar, KaraM&Vadi Yay. – Ankara.
6. Çelebi, T. (2014). "Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında Sevinç dergisi ve bu dergideki şiirler üzerine tematik bir inceleme", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü TDA-Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim- Doktora tezi. – İzmir.
7. Çelik, M. ve Gürel, Z. (2017). Makedonya'da Çocukların Türkçe Sevinci "Bahçe" Dergisi, Uluslararası Türk Kültür Sempozyumu.
8. Emin, İ. (1966). Sevinç'ten Sevince, Sesler.
9. Engüllü, A. (1988). Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Atatürk Konusuna Bir Bakış, Sesler
10. Gürel, Nazlı R. (2005). "Balkanlar'da Türk Çocuk Edebiyatı", Hece Aylık Edebiyat Dergisi.
11. Gürel, Nazlı R. ve GÜREL,Z. (2010). Hayatı-Sanatı-Eserleri Fahri Kaya, Berikan Yay. – Ankara
12. Gürel, Z. ve Çelik, M. (2019). Nusret Dişo Ülkü'nün Kuzey Makedonya'daki Süreli Yayın Faaliyetleri, 24. Uluslararası Türk Kültür Sempozyumu. – Gostivar.
13. Hasan, H. (1998). Makedonya'da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan, Birlik Yay. – Üsküp.
14. Hayber, A.(2001). Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı, MilliEğitim Bakanlığı Yayınları.-Istanbul.
15. Kaya, F. (1994). Çağdaş Makedon Şiiri, Seçme Yazılar, Birlik Yay. - Üsküp.
16. Kaya, F. (2008). Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar, Köprü Derneği DivanYay. - Üsküp
17. Zekeriya, N. (1995). Ablama Sevda Şiirleri, Birlik yay. - Üsküp.
18. Zekeriya, N. (1967). "Türk Halkının Çocuk Yazını", Sesler.

КАРАКТЕРИСТИКИ И ФУНКЦИИ НА ГОВОРОТ НА МЛАДИТЕ ВО ИТАЛИЈА

Весна Коцева¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vesna.koceva@ugd.edu.mk

Апстракт: Во овој труд се претставени типичните одлики на јазичниот вариетет кој се дефинира како „говор на младите“. Во воведот накратко се посветува внимание на разликите меѓу говорот на младите и другите јазични вариетети. Потоа се презентираат дефиниции за жаргонот и се прави термилошко прецизирање помеѓу термините функционален стил, сленг, жаргон и арго. Во продолжение се претставуваат посебните карактеристики на жаргоните, се дефинира говорот на младите и се определуваат разликите меѓу говор на младите и жаргон. Понатаму во трудот се дава краток осврт на почетоците на интерес на лингвистите за говорот на младите и прецизно се утврдуваат функциите на говорот на младите.

Клучни зборови: *жаргон, млади, говор, вариетет, сленг, функционален стил*

CHARACTERISTICS AND FUNCTIONS OF THE YOUTH SPEECH IN ITALY

Vesna Koceva¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
vesna.koceva@ugd.edu.mk

Abstract: This paper presents the typical features of the language variety that is defined as “youth speech”. The introduction briefly delves into explaining the differences between youth speech and other language variants. Then definitions of jargon are presented and terminological specification is made between the terms functional style, slang, jargon and argo. In addition, the special characteristics of the jargon are presented, the speech of the youth is defined and the differences between the speech of the youth and the jargon are determined. Furthermore, the paper gives a brief overview of the beginnings of linguists’ interest in youth speech and precisely defines the functions of youth speech.

Keywords: *jargon, youth, speech, variety, slang, functional style*

1. Вовед

За да се интерпретира феноменот на говорот на младите важна е социолингвистичката основа, бидејќи ги објаснува психосоцијалните причини кои влијаат врз неговото формирање. Социологијата и психологијата се неопходни за да се сфати феноменот на говорот на младите, во смисла на тоа дека лингвистичките особености треба да бидат конципирани како резултат на влијанието на надворешни феномени. Психосоцијалниот контекст го условува начинот на зборување, а јазичното однесување го рефлектира општественото однесување и поради тоа социологијата може да понуди корисни параметри кои би се аплицирале во јазичната анализа и би го објасниле јазичниот избор, а тоа се: поврзаноста помеѓу реалноста и идентитетот, територијата како категорија на младешката култура, бунтот или приврзаноста кон традицијата, потрагата по сопствен статус во општеството итн.

Во овој труд ќе се обидеме да објасниме по што се специфични јазичните вариетети кои се дефинираат како „говор на младите“.

Според Алберто Соберо (Sobrero, 1992), говорот на младите се разликува од другите јазични вариетети по пет параметри од кои четири се од општествен тип: варијабилност, места на користење, намера, цел; и еден параметар е од јазичен тип: виталност. Првиот параметар е варијабилноста, односно променливоста. Говорот на младите се карактеризира со брза јазична динамика во однос на стандардниот јазик. Јазичните елементи на говорот на младите се карактеризираат со силна варијабилност, истите имаат краток живот и брзо се заменуваат со други. Сите јазици постојано се менуваат и не постојат стабилни јазици. Може да се разликуваат четири типа јазични вариетети и тоа: јазикот варира дијакрониски (според времето), дијатописки (според местото), дијастратиски (според општествените класи) и дијафазично (според комуникациските ситуации). Говорот на младите ги следи овие варијации со извесни карактеристики. Последните три типа вариетети се општествени вариетети во смисла дека ги рефлектираат навиките и структурата на општеството и сите заедно може да се наречат синхрониски вариетети на јазикот. Вториот параметар е интернационалната димензија на говорот на младите. Ова покажува дека карактеристиките не се однесуваат само на говорот на младите од една земја или индивидуална група, туку дека станува збор за поширок феномен. Параметрите како намера и цел ја карактеризираат психосоцијалната мотивација. Денес не зборуваме за „жаргон на младите“, бидејќи криптичкиот карактер кој е својствен за жаргоните, во кои е неопходно туѓинците да не го сфатат значењето на зборот, во говорот на младите е само привиден и не одговара на објективните потреби. Неразбирливоста како карактеристика на говорот на младите е дел од играта и е подредена на доминантната функција, а тоа е шегувањето. Целта е истовремено социјална и лична. Во внатрешноста

на групите, особено кај малите групи, социјалната цел има две спротивставени лица: кохезијата која е ориентирана кон внатрешноста на групата и која истовремено е контрапозиција, ориентирана кон надворешноста, т.е. во однос на другите групи и во однос на туѓинците. Последниот параметар, виталноста, ја покажува нестабилноста на говорот на младите. Меѓутоа, оваа нестабилност е површна, бидејќи брзо се менуваат термините кои се користат, но остануваат непроменети јазичните процеси кои се во основата на нивното формирање.

2. Дефинирање и карактеристики на жаргонот

Во Италија во деведесеттите години од минатиот век лингвистите Банфи, Собреро, Кортелацо, Радтке и многу други, спроведуваат бројни емпириски истражувања на терен и вршат споредба помеѓу различни европски ситуации со цел да најдат одговор на прашањата: како зборуваат младите, дали постои „јазик на младите“ и, ако постои, за каков тип вариетет станува збор. Со овие истражувања се дојде до идентификување на извесен број карактеристики присутни во јазичното однесување на младите. Најевидентниот резултат е признавањето на постоењето на „лексика на младите“ која се дефинира како збир на експресивни и метафорични лексеми и случајно искковани неологизми. Во голем дел оваа лексика е иста во различните региони во Италија, но постои извесен, поголем број типични термини за овој или оној регион или град. Ваквата младешка лексика, која повеќе се користи во вербалната комуникација во внатрешноста на групата, може да го определи т.н. јазик на младите како еден тип жаргон.

Жаргонот е јазичен вариетет усвоен од една група лица кои комуницираат меѓусебно, на таен начин, исклучувајќи ги другите лица од комуникацијата. Тоа е јазик на определена социјална група која е изолирана и е со посебни правила на живот, група која има посебен код на комуникација што е различен од другите. Терминот „жаргон“ се употребува за да се дефинираат јазичните вариетети кои се користат од страна на специфични групи лица кои се оддалечиле од јазикот или од дијалектот кој се зборува во областа. Жаргоните се раѓаат со прецизна цел, а тоа е да се гарантира тајноста на комуникацијата. Најпознати жаргони се: жаргонот на војската, на затворениците, на криминалците итн.

Во современите речници по италијански јазик се среќаваат следните дефиниции за жаргон:

а. Јазик кој го користат членовите на една група или заедница со цел да не бидат разбрани од другите или да се разликуваат од нив; видеоизменет, загадочен и малку разбирлив говор. (Sabatini, 2007).

б. Говор кој се разликува од стандардниот, пред сè, на лексички план и кој се користи од членови на одредени групи со цел да не бидат разбрани од туѓинците. (Gabrielli, 2008).

в. Специјален јазик кој го користи една заедница, пред сè маргинална, која сака да не биде разбрана и да се разликува од другите; карактеристичен говор на некоја категорија лица: војнички жаргон. (Zingarelli, 2008).

Социолингвистите во Италија ги даваат следните дефиниции за жаргонот.

Според Санга, (Sanga, 1993), еден од најголемите италијански истражувачи на историјата на дијалектите, како жаргон се дефинира јазичниот вариетет кој истовремено е маркиран во дијафазија (користен само во одредени ситуации) и во дијастратија (се формира во внатрешноста на една социјална група и станува нејзин знак за препознавање) и се карактеризира со сопствена лексика формирана преку различни, но повторливи морфолошки и семантички механизми и често тешко се декодифицира од оние кои не припаѓаат на групата. Жаргонот нема свои граматички структури, но секогаш е „на гости“ на друг јазик (во традиционалните италијански жаргони, многу често јазикот кој прима гости е дијалектот) и има улога на важен знак за препознавање за идентитетот на групата. Жаргонот е јазик кој го зборуваат социјалните маргинализирани групи: бездомници, улични продавачи, криминалци, питачи.

Според Дардано, јазикот служи за комуницирање, но понекогаш постојат јазици кои изгледа дека сакаат да ја избегнат оваа цел, такви мистериозни јазици, во извесна смисла, се жаргоните (Dardano, 1997). Според Дардано, жаргонот е конвенционален, таен јазик, врска која ги соединува лицата кои имаат заеднички услови на живот, на пример, затвореници, војници, млади, занаетчи од некој сектор итн. Жаргонот може да се дефинира како таков во услови на присуство на извесен тип корисници, и е социопсихолошки знак за препознавање на истата група, но и израз на едно алтернативно општество кое се формирало во внатрешноста на друго општество.

Често се прави широка, но во исто време и погрешна употреба на терминот „жаргон“ вклучувајќи ги во него и функционалните стилови, па токму затоа е важно да се изврши термилошко прецизирање. Има некои категории на лица кои користат типичен функционален стил, неразбирлив за другите, но сепак не зборуваат на жаргон. На пример: говорот на новинарите, на лекарите, на спортистите или, пак, бирократскиот јазик. Оваа неправилна употреба, според Санга (Sanga, 1993), се раѓа поради погрешното убедување дека историските жаргони биле различни меѓу себе и дека биле директно поврзани со занаетот кој се вршел.

Лилјана Минова-Ѓуркова (2004, стр. 29) зборува за социолекти, како јазични изрази на одделни социјални групи и прави разлика помеѓу термините сленг, жаргон и арго. Обично има мешање меѓу сленгот и жаргонот, т.е. заемно се заменуваат и се употребуваат за еден ист вид социолект. Според Минова-Ѓуркова, групата која го употребува сленгот нема желба да употребува тајни зборови, да се затвора наспрема другите зборуваачи. Сленгот, кој е многу продуктивен и се карактеризира со голема фреквенција, најчесто се јавува во изразот на младите

луѓе, додека жаргонот го дефинира како јазичен израз што служи за разбирање меѓу луѓе од иста социјална или професионална група, со цел на некој начин да се изделат од другите што не се членови на групата, па така можеме да зборуваме за професионални жаргони и тоа: на лекарите, на музичарите, на спортистите, на информатичарите и сл. Аргото го дефинира како таен јазик во рамките на одделни асоцијални групи, како крадци, токсикомани и сл. (Минова-Ѓуркова, 2004, стр.144). Историјата на еден јазик е, исто така, и историја на жаргоните кои, користени во секојдневието, може да преминат во пишаниот јазик и да бидат дел од некои литературни родови, на пример, зборовите од жаргонот на криминалците како *santare* за да се каже признава, *dritta* за точна информација, или зборот *casino* од жаргонот на студентите за да се каже силна врева. Многу од тие зборови се навлезени во употреба благодарение на масовните медиуми кои успеваат да стават во контакт традиционално многу различни лингвистички области. Тоа се зборови кои се утврдени во стандардниот јазик и се сметаат за зборови во секојдневна употреба.

За жаргон зборуваме кога сакаме да означиме посебен вариетет на јазик кој се користи од потесна група луѓе, често, но не секогаш, со тајна цел. Станува збор за конвенционален јазик, често енигматичен и загадочен, којшто настојува да карактеризира една група и да ги исклучи од конверзацијата оние кои не се дел од групата.

Некои од посебните карактеристики на жаргоните се:

- Имаат секогаш како корисници хомогена група лица поврзани преку некоја работна активност, интерес или заедничка состојба. Значи жаргони се јазиците на бездомниците, на морнарите, на занаетчиите, на студентите, на затворениците итн.;
- Имаат за цел самопотврдување во групата, односно автоидентификација и автодефиниција во внатрешноста на групата;
- Имаат конвенционален карактер, во смисла дека се прилепуваат на паразитски начин на јазикот и ја трансформираат лексиката според прецизни договори;
- Тоа се говори кои се силно експресивни и се за усна комуникација;
- Служат за збогатување на стандардниот јазик и за изразување, преку привремен код, на трансформациите и на контаминациите од кои страда стандардниот јазик;
- Тоа се говори, посебно маркирани, кои имаат три посебни причини за постоење:
 - да се значи сопствената припадност кон групата,
 - да не се биде разбран од оној кој не е дел од групата и
 - да се гарантира тајноста на комуникацијата;
- Жаргоните се херметички, компактни и стабилни (оваа е карактеристиката со која се разликуваат жаргоните од другите нежаргонски говори).

3. Дефинирање на говорот на младите

Лоренцо Ковери го дефинира говорот на младите како јазичен вариетет кој се користи на повеќе или помалку широк и константен начин, но исклучиво во контактите со врсниците, со адолесцентите и постадолесцентите (тинејџерите). Од јазична гледна точка возрасната граница (околу 11–19 години) се карактеризира со премин од детски говор кон возрасна јазична компетенција, а од психолошка гледна точка со создавање на сопствениот идентитет, со промена на моделите на идентификување и на однесување од семејството кон групата врсници (Coveri, 1992).

Тулио де Мауро (De Mauro, 1990) негира дека постои говор на младите, потенцирајќи го на позитивен начин пристапот на големи маси млади кон националниот јазик. Според него, станува збор за два типа ставови, говорот на младите и младешкиот говор кои не се совпаѓаат или, подобро кажано, се совпаѓаат само парцијално и само во определени ситуации. Најголемиот дел од авторите се согласуваат во дефинирањето на говорот на младите како инструмент за диференцијација од страна на еден адолесцент во однос на светот на возрасните; освен тоа, кога адолесцентот е дел од група врсници, говорот на младите служи како инструмент за разликување во однос на другите групи млади, односно како инструмент за идентитет.

Концептот на „говор на младите“ не се совпаѓа со „јазикот на новата генерација“ и општо со генерацијата на младите. Станува збор за еден вид жаргон, односно за паразитски говор, како францускиот аргот. Јазикот на младата генерација е маркиран во дијакрониска смисла, т.е. го претставува најновиот стадиум на јазикот, додека говорот на младите, напротив, е маркиран во дијафазична смисла, односно станува збор за регистар, за стил во англосаксонската социолингвистичка терминологија, т.е. за секундарен вариетет со кој говорителите не се служат постојано, туку само во извесни ситуации и со извесни цели. Таканаречениот говор на младите се користи, пред сè, за да се изрази припадноста кон одредена општествена група и, како второ, за да се вџашат родителите и наставниците. Албрехт тврди дека јадрото на говорот на младите е еден шеговит вариетет, односно игра со елементи од стандардниот јазик (Albrecht, 1993).

Собреро смета дека овој говор е резултат на алтернирана употреба на повеќе јазични вариетети од различен тип: општоприфатениот јазик, пред сè, колоквијалниот регистар и специјалните јазици (јазикот на спортот, на рекламите итн.), жаргоните, дијалектите итн. (Sobrero, 1993).

Говорот на младите не се базира врз општествената улога на корисникот и не покажува автоматски општествена хиерархија и во исто време не е ниту ситуациски вариетет, бидејќи не е задолжително поврзан со одредена ситуација. Проучувањата покажуваат извесна несигурност во врска со прашањето дали

говорот на младите треба да се групира помеѓу дијастратиската варијација или дијафазичната варијација. Поради ова Беруто му припишува на овој вариетет недостаток на стабилност и го дефинира како малку стабилен, минлив, променлив со мутацијата на групата или на вредностите околу кои таа се консолидира (Berruto, 1990).

3.1. Говор на младите или жаргон

Многумина избегнуваат да го користат изразот „јазик на младите“ или „говор на младите“ и прибегнуваат кон употреба на општиот термин „јазична употреба на младите“. Се поставува прашањето дали говорот на младите е посебен жаргон. На ова прашање тешко може да се даде едноставен одговор со „да“ или „не“. Постојат две главни теории: оние кои мислат дека говорот на младите е жаргон како и оној на криминалците и оние кои сметаат дека не е вистински жаргон, дека не постои еден единствен говор на младите, туку повеќе различни типови.

Говорот на младите цели кон засилување на идентитетот на групата во однос на другите групи и во однос на светот на возрастните. Ова ја појаснува најголемата разлика помеѓу говорот на младите и жаргонот. Целта на жаргоните е тајноста и тие содржат една мистериозна компонента која ги прави неразбирливи за оние кои не припаѓаат на тој општествен круг. Не би било во ред да се зборува за жаргони на младите, бидејќи во говорот на младите мистериозниот карактер, карактеристичен за жаргоните, е само привиден и не е неопходен. Третата и можеби најважна разлика е таа што во говорот на младите неразбирливоста е дел од играта каде што чудното е потчинето на превалентната функција на говорот на младите, т.е. на функцијата на подбивање и игра.

Рековме дека жаргонот има секогаш ограничена област на дејствување (жаргонот на војниците) и дека има тајна функција (жаргонот на криминалците), додека говорот на младите, иако има тенденција да звучи различно во однос на стандардниот јазик, сепак

- е во контакт со стандардниот јазик, бидејќи младите, наместо да се делат и да се изолираат од општеството, имаат намера да се разликуваат и да се истакнат во него;
- претполага употреба на националниот јазик кој го користат поголемиот број Италијанци;
- пред сè е нестабилен и транзиторен, бидејќи групата корисници се менува постојано и користениот „жаргон“ се обновува со неверојатен ритам, со секоја наредна генерација;
- станува збор за хетероген говор од гледна точка на просторот и на формалноста на комуникациската ситуација, т.е. еден млад човек од Милано се изразува поинаку од неговите врсници во Рим или пак кога се обраќа на пријател, наставник или родител;

- може да биде помалку разбирлив, но неговата цел не е да биде мистериозен. Не зборуваме за жаргони на младите, бидејќи карактеристика на жаргоните е тајноста. Неопходно е туѓинците да не го разберат значењето на зборот. Во говорот на младите криптичниот карактер е само привиден и не одговара на објективните потреби. Чудноста и неразбирливоста се дел од играта и се подредени на она што изгледа превалентна функција, а тоа е шегувањето.

4. Почетоците на интерес за говорот на младите

Според Едгар Радтке (Radtke, 1993), интересот за говорот на младите се манифестира во моментот кога социолингвистите се обидуваат да го анализираат т.н. плурилингвизам во рамките на италијанскиот јазик и да ги опишат овие манифестации преку модели на варијации. Но, интересот на лингвистите го привлекуваат регионалните или социјалните вариетети така што генерациските вариетети како предмет на истражување остануваат само желба. Во 1983 година социолингвистот Гаetano Беруто констатира дека е корисно да се започне да се проучува говорот на младите како една многу интересна, а малку истражена област од италијанскиот јазик.

Оние кои се занимавале со говорот на младите во Италија, не го сместуваат во историско-социолошки параметри, но го разбираат како продукт на општествени динамики сметани, пред сè, синхрониски и ограничени во современиот италијански јазик. Тешко е да се замисли дека говорот на младите во Италија е *creatio ex nihilo* (создаден од ништо). Недостатокот на дијахрониска перспектива во овој сектор, потекнува од фактот дека во минатото научниците не се интересирале да ја регистрираат еволуцијата на говорот на младите и како последица на тоа има недостаток од податоци. Ваквиот недостаток на научен интерес од страна на лингвистите се гледа во тоа што проблемот на младите како социјална група не заземал централно место барем до крајот на дваесеттиот век. Од почетокот на дваесеттиот век младите за прв пат се здобиваат со улогата на релативно автономна и хомогена група за разлика од минатото кога фамилијата ги спречувала младите да имаат сопствен простор. Со ова се објаснува задоцнувањето со кое говорот на младите се шири во Јужна Италија во однос на леснотијата со која истиот се шири во Северна Италија. Во јужниот дел на Италија општествената организација не го поддржува менувањето на начините на комуникација и семејството има многу поголемо влијание врз младиот човек.

Истражувањата во областа на говорот на младите се повикуваат на англоамерикански модели кои биле раширени благодарение на преводите на Абрамс, Ериксон и Кенинстон. Во Италија научниците ги прифатиле категориите креирани од англоамериканската и англосаксонската социологија. Значи, се зборува за младешка култура (*youth culture*) или за супкултура (*subculture*).

Проучувањата на говорот на младите во Италија се појавуваат од шеесеттите години на дваесеттиот век. Материјали со значаен лингвистички интерес се собрани од психијатри и експерти по токсикологија, а мотивите се практични, т.е. во областа на токсиколошко-социјалните анализи, различните однесувања на зависниците од дрога можеле точно да бидат опишани само ако се познава нивниот жаргон.

5. Функции на говорот на младите

Според Ливолси (Livolsi, 1992), говорот на младите има прецизно утврдени функции, меѓу кои три заслужуваат посебни внимание и тоа:

а) Говорот на младите има општествена функција на припаѓање кон одредена група. Говорот на младите се користи како знак за самоидентификација или хетероидентификација, за припадност кон групата. Ако еден млад човек користи извесен говор и се чувствува дел од одредена група, тогаш и другите го сметаат како дел од таа група. Значи, говорот служи како знак за идентитет (она што сакам да бидам) и за идентификација (на која група сакам да припаѓам). Користењето на одреден говор е еквивалентно на изјаснување на сопствената припадност кон одредена група и во исто време да се биде прифатен од другите како припадник на таа група. Значи, општествената цел е да се зацврсти идентитетот на младите. Говорот на младите, односно „девијацијата“ на нормата, прави младите да се разликуваат од возрастните и од другите групи;

б) Говорот на младите се користи како идентификација, но исто така и како елемент за „соучество“ во внатрешноста на групата и како инструмент за исклучување на оние кои не се дел од групата. Говорот на младите е како „странски јазик“ со кој му се кажува многу на оној кој го познава и не му се кажува ништо на оној кој не го познава тој јазик. Според Алберто Собреро (Sobrero, 1992), многу е важна и личната цел – за секое момче – за потврдување на „јас“ во внатрешноста на групата и за делимитирање на сопствената територија во внатрешноста на таа група;

в) Говорот на младите може да се смета како еден вид игра. Некои термини се користат повеќе „поради игра“ отколку поради некое значење за идентификација.

Според Лоренцо Ковери (Coveri, 1993), примарна функција на говорот на младите е шегувањето, а потоа следува кохезијата во групата и комуникативната ефикасност (да се каже нешто побрзо). Други мотивации се: да се биде забележан, да се чувствува различен, затоа што е во мода, по навика итн.

Според истражувањето кое го спроведува Емануеле Банфи (Познавање и употреба на лексиката на младите во Милано и Тренто) кај 157 ученици во природо-научна гимназија во Милано, се доаѓа до заклучок дека превалентна функција на жаргонот е шегувањето, бидејќи 100 % од испитаниците се

изјасниле дека најпрво го користат жаргонот за шегување, а на второ место за да ја почувствуваат поврзаноста со групата и на крај за да не бидат разбрани (Banfi, 1992). Шеговитиот карактер на говорот на младите потекнува од психосоцијалните потреби. Младите се во постојана потрага по најпогодниот општествен идентитет и таа потрага понекогаш може да е дури и опсесивна. Младите сакаат да достигнат некаков општествен престиж и сакаат да бидат забавни, симпатични и, пред сè, во мода во очите на другите млади.

6. Заклучок

Во првиот дел од трудот посветивме внимание на социолингвистичките карактеристики на говорот на младите. Најпрво беше неопходно да се дефинира поимот жаргон и да се опишат неговите карактеристики. Заклучивме дека жаргоните имаат секогаш како корисници хомогена група лица кои имаат за цел самопотврдување во групата, дека жаргоните се херметички, силно експресивни говори со кои се гарантира тајноста на комуникацијата. Понатаму пристапивме кон разгледување на различните дефиниции за говорот на младите и различните ставови на лингвистите во врска со прашањето дали говорот на младите е посебен жаргон. Утврдивме две главни теории: оние кои мислат дека говорот на младите е жаргон и оние кои сметаат дека не е вистински жаргон и дека не постои еден единствен говор на младите, туку повеќе различни типови. Беше неопходно да ги одредиме разликите помеѓу говорот на младите и жаргонот и заклучивме дека не постои жаргон на младите, туку станува збор за посебна јазична употреба која е помалку разбирлива и чија што примарна функција не е тајноста како кај жаргоните, туку комичниот ефект, подбивањето и играта со јазикот.

Посветивме внимание и на научниот интерес за говорот на младите, на првите истражувања во оваа област како и на психолошките импулси кои го поттикнуваат младиот човек да создаде и да користи специфичен говор. Заклучивме дека употребата на автономен јазик му овозможува на младиот човек да се стекне со чувство на независност и сила да се соочи со надворешниот свет, дека посебниот јазик е еден вид бариера креирана од младите со цел да се одделат од јазикот кој сите го зборуваат, и на тој начин да се изолираат од светот на возрасните. Утврдивме дека говорот на младите е ориентиран кон внатрешноста на групата и има за цел кохезија со истата, а од друга страна е ориентиран кон надворешноста и има за цел спротивставување на надворешниот свет.

Користена литература:

1. Минова-Ѓуркова, Ј. (2003). *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје: Магор.
2. Albrech, J. (1993). Esistono delle caratteristiche generali del linguaggio giovanile? In Edgar Radtke *La lingua dei giovani*. Tübingen Beiträge zur Linguistik.
3. Banfi, E. e Sobrero, A. (1992), *Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*. Bari: Laterza.
4. Berruto, G. (1995). *Fondamenti di sociolinguistica*. Bari: Laterza.
5. Coveri, L. (1983). Prospettive per una definizione del linguaggio giovanile in Italia. In Günter Holtus & Edgar Radtke *Varietätenlinguistik des Italienischen*, Tübingen: Narr, 134-141.
6. Coveri, L. (1992). Gli studi in Italia. In Banfi, E. & Sobrero, A. *Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*. Bari: Laterza.
7. Dardano, M. & Trifone, P. (1997). *La nuova grammatica della lingua italiana*. Torino: Zanichelli.
8. De Mauro, T. (1990). Il patrimonio linguistico delle giovani generazioni. In Petter, G. & Tessari, F. *I valori e i linguaggi. Adulti e ragazzi: un rapporto difficile*. Firenze: La Nuova Italia, Scandicci, 215–230.
9. Gabrielli, A. (2008). *Grande Dizionario Italiano*. Milano: Hoepli.
10. Livolsi, M. & Bison, I. (1992). Una lettura dei dati: alcune ipotesi interpretative. In Banfi, E. & Sobrero, A. *Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*. Bari: Laterza, 149–194.
11. Radtke, E. (1993). *La lingua dei giovani*. Tübingen: Narr.
12. Sabatini, F. (2007). *Dizionario della lingua italiana*. Milano: Rizzoli.
13. Sanga, G. (1993). Gerghi. In Sobrero A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza.
14. Sobrero, A. (1992). Varietà giovanili: come sono, come cambiano. In Banfi, E. & Sobrero, A. *Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco*. Bari: Laterza, 45–58.
15. Sobrero, A. (1993). Costanza e innovazione nelle varietà linguistiche giovanili. In Edgar, R. *La lingua dei giovani*. Tübingen: Narr.
16. Zingarelli, N. (2008). *Vocabolario della lingua italiana-Lo Zingarelli minore*. Torino: Zanichelli editore.

ГОВОРНИОТ ЧИН ОДБИВАЊЕ НА ПОКАНА КАЈ СТУДЕНТИТЕ ОД ГРУПАТА ЗА ТУРСКИ ЈАЗИК И КНИЖЕВНОСТ

Марија Леонтиќ¹, Деспина Минова²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija.leontik@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
despina.minova@gmail.com

Апстракт: Истражувањето на говорниот чин одбивање што се презентира во овој труд се реализира на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип. Истражувањето вклучува одбивање покана. Сите учесници во истражувањето се студентите од Групата за турски јазик и книжевност. Некои од нив се Турци од Македонија, а другиот дел се Македонци Торбеши кои студираат турски јазик и книжевност во ист клас. Играњето по улоги се користи како метод кој обезбедува податоци за говорниот јазик преку неконтролирани и спонтани ситуации од испитаниците. Одбивањата на учесниците во дијалозите се кодирани според семантичките формули на: Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. Анализата на корпусот на одбивање на турски јазик покажа дека учесниците не користат само еден вид постапка. Тие користат низа стратегии за одбивање меѓу кои причина/објаснување на покана е најчеста стратегија.

Клучни зборови: меѓукултурна прагматика, говорни чинови, покана, стратегии за одбивање

THE SPEECH ACT REFUSING AN INVITATION OF STUDENTS AT THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Marija Leontik¹, Despina Minova²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija.leontik@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
despina.minova@gmail.com

Abstract: The research on the speech act of refusing presented in this paper was carried out at the Department of Turkish Language and Literature, Faculty of Philology, Goce Delcev University-Stip. The research includes refusing an invitation. All participants were

students at the Department of Turkish Language and Literature. Some of them were Turks from Macedonia, others were Macedonians and Torbesh who study Turkish language and literature together in the same class. Role play is used as a method that provides data on spoken language through uncontrolled and spontaneous speech situations by respondents. Refusals made by the participants were coded according to the semantic formulas adapted from Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. The analysis of refusal data in Turkish showed that the participants relied not only on one type of head act. They employed a range of refusal strategies among which reason/explanation of proposition is the most frequent strategy.

Keywords: *cross-cultural pragmatics, speech acts, invitation, refusal strategies.*

1. Вовед

Прагматичката компетенција претставува познавање и соодветна примена на јазичните средства со кои се реализираат говорните чинови во одредена културна средина. Говорните чинови со кои се реализира прашување, молење, заблагодарување, согласување, извинување, одбивање и слично се основни единици на јазичната комуникација. Предмет на истражување на овој труд е говорниот чин одбивање.

Одбивањето претставува неприфаќање на одредено барање/молба (анг. request; тур. rica), понуда (анг. offer; тур. teklif); покана (анг. invitation; тур. davet) или предлог (анг. proposal; тур. öneri). Одбивањето е многу важна комуникациска вештина во секојдневниот живот, а зависи од многу фактори како што се културните сфаќања и вредности на одредено општество, полот, возраста, социјалниот статус, економската моќ и слично. Сите овие фактори го усложнуваат реализирањето на соодветни стратегии за одбивање. Стратегијата (анг. strategy; тур. strateji) за одбивање во усната комуникација претставува исказ на извинување, на причина (образложение) или на алтернативен предлог како составен дел од целокупниот говорен чин на одбивање. Говорниот чин одбивање може да се реализира главно директно или индиректно. За примената на соодветни стратегии за одбивање потребно е да се имаат и прагматички познавања кои ќе помогнат пораката „не“ полесно да се испрати и прими од страна на соговорниците.

Во Македонија говорниот чин одбивање на турски јазик за прв пат стана предмет на истражување на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитет „Гоце Делчев“. Во истражувањето се вклучени студенти од прв циклус на кои турскиот јазик им е мајчин јазик и студенти кои го владеат турскиот јазик најмалку на Б1 или Б2 ниво. Материјалот за анализа се собираше со снимање на игра по улоги (дијалози) на тема одбивање покана. Студентите реализираа игра по улоги на тема одбивање покана исто како во секојдневниот живот. Играта по улоги започнуваше со поздравување, покана, а потоа следеше одбивање и отпоздравување. Предмет на истражување на овој труд се дијалозите кои содржат одбивање покана.

2. Кодирање на говорниот чин одбивање на покана

Во ова истражување кодирањето на говорниот чин одбивање покана во турскиот јазик се реализира според класификацијата на Блум-Кулка (1989) која се содржи од *извинување, одбивање, образложение* и *алтернатива* кои меѓусебно се комбинираат на следниот начин:

- говорен чин кој не содржи одбивање (говорен чин на приговарање, на несогласување и сл.)
- невербално одбивање
- само извинување
- само одбивање
- само образложение
- алтернативен предлог
- извинување + одбивање
- извинување + образложение
- извинување + алтернатива
- одбивање + образложение
- одбивање + алтернатива
- извинување + одбивање + образложение
- извинување + образложение + алтернатива
- извинување + одбивање + алтернатива
- одбивање + образложение + алтернатива
- извинување + одбивање + образложение + алтернатива

Овие се јазичните комбинации на одбивање кои ги утврдиле Блум и Кулка (Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G., 1989) во своите истражувања, но реално е во нашето истражување покрај овие да се јават и други комбинации поради природата на турскиот јазик.

3. Говорен чин одбивање другар/ка при покана за пиење чај или кафе на турски јазик

Говорниот чин одбивање на покана студентите го реализираа во Групата за турски јазик и книжевност со игра по улоги на тема поканување другар/другарка на чај или кафе. Студентите креираа дијалози во кои применија одбивање во случај кога не сакаат или не можат со другарот/другарката што кани во тој момент да седнат некаде и да се напијат чај или кафе. Во 25-те игри по улоги студентите од Групата за турски јазик и книжевност ги употребија следните стратегии за одбивање:

- **само образложение**
 - Ben çay içmiyorum. Sadece su içiyorum. / Јас не пијам чај. Пијам само вода.
 - Çok isterdim ama eve gitmem lazım. Ders çalışmak zorundayım. / Многу би сакала, ама морам да одам дома. Морам да учам.

- Çok isterim sanım, ama işim var. / Многу би сакала душо, ама имам работа.
- Kanka, şu an çok meşgulüm, işe yetişmem lazım. / Брате, сега сум многу зафатен, морам да стигнам на работа.
- **извинување + образложение**
- Üzgünüm. Hiç vaktim yok eve gitmeliyim. / Жал ми е. Воопшто немам време, морам да одам дома.
- **одбивање + образложение**
- Hayır Alen. Okula gidiyorum, zamanım yok. / Не, Ален. Одам на училиште, немам време.
- Hayır Mihaela, kahveye gelmeyeceğim. Çünkü bu akşam benim doğum günüm. / Не Михаела, не можам да дојдам на кафе. Бидејќи вечерва ми е роденден.
- Hayır, Ali. Hayır Ali, çünkü ben kahve içmiyorum. / Не, Али. Не Али, затоа што јас не пијам кафе.
- Hayır, içmeyiz çünkü okula gitmem gerekiyor. / Не, не може да пиеме, бидејќи треба да одам на училиште.
- Hayır gelemem. Çünkü işim var biraz. / Не, не можам да дојдам. Бидејќи имам малку работа.
- Hayır, çünkü zamanım yok. / Не, бидејќи немам време.
- Hayır, çünkü sevgilim kızıyor, kızlarla kahve içmeme izin vermiyor. / Не, бидејќи девојка ми се лути, не ми дозволува да пијам кафе со девојки.
- **образложение + извинување**
- Enis, benim boş vaktim yok, çünkü bu hafta çok sınavım var. Ondan maalesef gelemem. / Енис, немам слободно време, бидејќи оваа седмица имам многу испити. Поради тоа, за жал, не можам да дојдам.
- **образложение + алтернатива**
- Teşekkür ederim, ama şu anda spora gidiyorum. Başka bir zamanda çay içsek olur mu? / Благодарам, ама сега одам да спортувам. Може ли да пиеме чај друг пат?
- Şu sıralar bayağı yoğunum. Spora gidiyorum, dinlenmeye ihtiyacım var. Biraz boş vaktim olduğunda ben sana haber veririm. / Овој период сум многу зафатен. Одам на спорт, имам потреба да одморам. Кога ќе имам малку слободно време ќе те известам.
- Evet, çok güzel olur, ama şimdi benim okula yetişmem lazım çünkü geç kalıyorum. Başka seferde. / Да, би било многу убаво, ама сега морам да стигнам на училиште затоа што доцнам. Друг пат.
- Çok isterdim ama işlerim çok yoğun. Başka bir zaman olabilir mi? / Многу би сакал, ама имам многу работа. Може ли друг пат?
- Maça yetişmem lazım kanka. Maçtan sonra içeriz. / Морам да стигнам на натпреварот брате. Ќе пиеме по натпреварот.
- **извинување + одбивање + образложение**
- Üzgünüm, şimdi gelemeyeceğim, kız kardeşimi okula götürmem lazım. / Жал ми е, сега не можам да дојдам, треба да ја однесам сестра ми на училиште.

- Kusura bakma, gelemem. Evde eşim bekliyor. / Не ми замерувај, не можам да дојдам. Сопругата ме чека дома.
- **одбивање + образложение + алтернатива**
- Adnan şu an kahve içemeyiz çünkü derse yetişmemiz lazım. Daha sonra içeriz. / Аднан, во моментов не можеме да пиеме кафе бидејќи треба да одиме на предавање. Подоцна ќе пиеме.
- Nayır benim işim var. Bugün fitnese gidiyorum. Yarın içebiliriz. / Не, имам работа. Денес одам на фитнес. Утре може да пиеме.
- **образложение + извинување + алтернатива**
- Olur. Ama biraz benim de işim var, buradan başka bir toplantıya yetişeceğim. O yüzden kusura bakma, başka bir defa. / Може. Ама имам малку работа, одовде ќе одам на друг состанок. Затоа не ми замерувај, друг пат.
- **образложение + одбивање + образложение**
- Şu sıralar maddi olarak biraz sıkıntıda'yım. O yüzden... / –Ben ısmarlarım ya.. / –İşim var, gelmiyorum. Gitmen lazım, görüşürüz. Çok acelem var. / Овој период економски сум малку во тесно. Затоа... / – Јас ќе честам... / – Имам работа, не доаѓам. Морам да одам, ќе се видиме. Се брзам.
- **алтернатива + образложение**
- Bir dahaki sefere. Şimdi müsait değilim, kuaföre gideceğim saçımı yaptırmam lazım. / Во следна прилика. Сега не сум слободна, ќе одам на фризер, треба да ја направам косата.
- Vallahi koçum, başka zaman artık, işim var. / Богами лаву, нека остане за друг пат, имам работа.

4. Дискусија

Студентите од Групата за турски јазик и книжевност беа мошне креативни во изведбите на игрите по улоги во кои се примени одбивање на покана.

Стратегиите за одбивање кои се утврдени во истражувањето на Блум-Кулка (*само извинување, само одбивање, само образложение, алтернативен предлог, извинување + одбивање, извинување + образложение, извинување + алтернатива, одбивање + образложение, одбивање + алтернатива, извинување + одбивање + образложение, извинување + образложение + алтернатива, извинување + одбивање + алтернатива, одбивање + образложение + алтернатива, извинување + одбивање + образложение + алтернатива*) во нашето истражување на турски јазик се јавија со одредени исти комбинации (*само образложение, извинување + образложение, одбивање + образложение, извинување + одбивање + образложение, одбивање + образложение + алтернатива*), но се јавија и нови комбинации на стратегии за одбивање како резултат на природата на турскиот јазик (*образложение + одбивање + образложение, образложение + извинување, образложение + извинување +*

алтернатива, образложение + алтернатива, алтернатива + образложение).

Табела 1 – Комбинации на стратегии на одбивање во истражувањата на Блум-Кулка и во нашето истражување за одбивање покана на турски јазик

Комбинации на стратегии за одбивање на Блум-Кулка	Комбинации на стратегии за одбивање на покана што се јавија во истражувањето на турски јазик
само извинување	–
само одбивање	–
само образложение	само образложение
алтернативен предлог	–
извинување + одбивање	–
извинување + образложение	извинување + образложение
извинување + алтернатива	–
одбивање + образложение	одбивање + образложение
одбивање + алтернатива	–
извинување + одбивање + образложение	извинување + одбивање + образложение
извинување + образложение + алтернатива	–
извинување + одбивање + алтернатива	–
одбивање + образложение + алтернатива	одбивање + образложение + алтернатива
извинување + одбивање + образложение + алтернатива	–
–	образложение + одбивање + образложение
–	образложение + извинување
–	образложение + извинување + алтернатива
–	образложение + алтернатива
–	алтернатива + образложение

Во одговорите кои содржеа одбивање, студентите кои се нативни и ненативни говорители на турскиот јазик, не употребија директно одбивање (само одбивање), а во најголем број игри по улога применија индиректно одбивање што содржеше образложение или алтернатива. Во игрите по улоги во кои имаше покана, студентите најмногу ја применија стратегијата за одбивање составена од одбивање + образложение (7 пати), образложение + алтернатива (5 пати) и само образложение (4 пати).

Табела 2 – Најчести стратегии за одбивање покана во турскиот јазик

Видови стратегии за одбивање покана во турскиот јазик	Број на дијалози за одбивање
одбивање + образложение	7
образложение + алтернатива	5
само образложение	4
одбивање + образложение + алтернатива	2
извинување + одбивање + образложение	2
образложение + одбивање + образложение	1
образложение + извинување	1
образложение + извинување + алтернатива	1
извинување + образложение	1
алтернатива + образложение	2
	Вкупно: 25 дијалози

Стратегијата индиректно одбивање со давање образложение или кажување на причината се најчести во секојдневниот живот и комуникација. Веројатно говорителот смета дека со кажување на причината соговорникот помалку ќе се навреди од одбивањето. Затоа ваквиот вид одбивање најчесто го употребија и нашите студенти во игрите по улоги.

5. Заклучок

Ова е прво истражување од областа на прагматиката што се реализира на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип. Веруваме дека во иднина ваквиот вид истражувања ќе се зголемат бидејќи современиот начин на живеење, работа и комуникација со луѓе од различни земји и култури ни наметнува стекнување на знаења за општествените и културните вредности во различните култури врз кои се базира јазикот како средство за комуникација.

Од дијалозите за одбивање на покана за чај/кафе и од табела број 2 може да се согледа дека студентите од Групата за турски јазик и книжевност во ситуациите на одбивање не сакаат да го навредат и повредат својот соговорник, а за тоа сметаат дека треба да се каже добра причина. Во табела број 2 може да се забележи дека во секоја стратегија за одбивање има образложение, а во една ситуација и пред и по одбивање се употребува образложение: образложение

+ одбивање + образложение. Одбивањето покана често е попратено со заблагодарување или со израз дека многу би сакале да ја прифатат поканата (*teşekkür ederim/благодарам; çok isterdim/многу би сакал/а*) и со изрази за извинување и на жалење (*kusura bakma/не ми замерувај; üzgünüm/жал ми е*). Од ова може да се заклучи дека студентите на Групата за турски јазик и книжевност се трудат во говорниот чин одбивање да бидат учтиви и внимаваат на јазикот и изразите што ги употребуваат при тоа.

Нашето истражување прикажано во овој труд покажува дека турските и македонските студенти на Групата за турски јазик и книжевност при Универзитет „Гоце Делчев“ при одбивање покана покажуваат слични системи на учтивост. Студентите применија само индиректна стратегија за одбивање покана со давање образложение или кажување на причината, а притоа употребуваат изрази за извинување и за жалење. Ваквата сличност во начинот на одбивање на покана меѓу турските и македонските говорители на турскиот јазик произлегува од сличните вредности коишто се негуваат во турската и во македонската култура во Македонија, вреднувањето на поканата на чај/кафе како чест во двете култури, но веројатно и како резултат на школувањето во мешани групи во средното и во високото образование.

Користена литература:

А. Литература на латиница

1. Asmalı, Mehmet. (2012). *The Apology and Refusal Strategies of Turkish, Polish and Latvian Prospective English Teachers*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
2. Beebe, L. M., Takahashi T., Uliss-Weltz R. (1990). *Pragmatic transfer in ESL refusals*. Scarcella Robin C., Elaine S.Andersen und Stephen D.Krashen (eds.). 55–73.
3. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). *Cross-cultural pragmatics: request and apologies*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
4. Boynueğri, Ebru. (2018). *The Effect of Cultural Environment on Refusal Strategies: A Cross-Cultural Study on Performance in British English and Turkish*. Ankara: Hacettepe University. (магистерска теза во периодика)
5. Çelikbaş, Mehmet. (2016). *Analysis of Turkish EFL University Students' Use of Refusal Strategies in Different Levels*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
6. Çimen Selen, Şeyda. (2009). *Cross-Linguistic and Cross-Subject Investigation of Speech Acts of Refusals*. Muğla: Muğla Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
7. Demirkol, Tuba. (2015). *Pragmatic Development of Turkish EFL Learners in Terms of Speech Acts: Refusals, Requests and Suggestions*. Adana: Çukurova Üniversitesi. (докторска дисертација во периодика)

8. Hergüner, Sinem. (2009). Determining The Level of Pragmatic Awareness of Turkish ELT Teacher Trainees: A Case Study on Refusals of Requests. Ankara: Gazi Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
9. Mansour, Ola. (2015). *Türk ve Mısırlı Üniversite Öğrencilerin Reddetme Stratejileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
10. Merdin, Emine. (2013). *Refusing Invitation Via Email: Strategy Use in Turkish and American English Refusals*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
11. Moody, Jerome Morgan. (2011). *A Study of Turkish and English Refusal Speech Acts with a Secondary Examination for Bi-Directional Language Transferrals*. Mankato: Minnesota State University. (магистерска теза во периодика)
12. Nelson, G.; Carson, J.; Al Batal, M.; El Bakary, W. (2002). Cross-Cultural Pragmatics: Strategy Use in Egyptian Arabic and American English Refusals. *Applied Linguistics*. 23/2, 163–189.
13. Önal, Canan. (2016). *Examining Refusal Strategies of Turkish EFL Students and Their Perceptions*. İstanbul: Bahçeşehir University. (магистерска теза во периодика)
14. Searle. (1975). A classification of illocutionary acts. *Language in Society* 5: 1–24.
15. Şahin, Sevgi. (2011). *American English, Turkish and Interlanguage Refusals: A Cross-Cultural Communication and Interlanguage Pragmatics Study*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
16. Tekyıldız, Özlem. (2006). *A Comparative Study on the Use of Refusals by Turkish Learners of English and Native Speakers of English in Urban and Rural Areas*. Bursa: Uludağ Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
17. Türkmen, Çiğdem. (2010). *The Perception of Native and Non-native Speakers of English on the Performance of Apologies and Refusals by Turkish, Korean and Thai Learners of English*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi. (магистерска теза во периодика)
18. Watts, Richard J. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Б. Литература на кирилица

1. Ивановска, Билјана. (2019). Говорниот чин „одбивање“ и негова реализација кај македонските изучувачи на странски јазик. *ФИЛКО – Четврта меѓународна научна конференција – Штип*.
2. Ивановска, Билјана. Кусевска, Марија. (2020). Јазичните единици како модификатори на говорниот чин одбивање кај македонските изучувачи на германски како странски јазик. *Годишен зборник 2020 на Филолошки факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип*, 11 (15), 83–89.
3. Кусевска, Марија. (2012). *Меѓукултурна прагматика – несогласување во усната комуникација: англиски и македонски*. Скопје: Академски печат.

4. Леонтиќ, Марија. Минова, Деспина. (2019). Стратегии за одбивање на студентите од Групата за турски јазик и книжевност при Универзитетот „Гоце Делчев“. *Годишен зборник 2019 на Филолошки факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип*, 10 (13), 39–49.
5. Леонтиќ, Марија. Минова, Деспина. (2021). Говорниот чин одбивање барање кај студентите од Групата за турски јазик и книжевност. *Прагматички истражувања*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, 37–51.
6. Ушинова, Бисера. Ивановска, Билјана. (2020). Осврт кон студиите за говорниот чин одбивање. *Годишен зборник 2020 на Филолошки факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип*, 11 (15), 99–106.

*Јазикот во
политиката*

ЗБОРОВНАТА ГРУПА *ИМЕНКИ* СО ЕМОЦИОНАЛЕН ПРИЗНАК ВО ТЕКСТОВИ ОД ОБЛАСТА НА ПОЛИТИКАТА

Викторија Саздова¹, Билјана Ивановска²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
viktorija_krstovska@hotmail.com

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
biljana.ivanovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Јазикот и емоциите се наоѓаат во нераскинлива поврзаност. Дури и да сакаме да покажеме дека емоциите можат да бидат независни од јазикот, а јазикот од емоциите, тоа не е можно без разлика на промените кои ги претрпуваат. Така, јазикот служи да ги опише емоциите, а емоциите да го поттикнат јазикот. Целта на овој труд е да ја прикаже емоционално-јазичната врска, можностите за изразување на една емоција со помош на јазичниот знак, на кој начин субјективната карактеристика на емоциите можат да ја променат објективноста во јазикот на печатот воопшто и дали позитивно или негативно вреднуваната јазична единица која означува емоција, ја менува вредноста во одредени контексти.

Клучни зборови: *именки, емоции, значење, споредбена анализа*

WORD CLASS OF *NOUNS* WITH EMOTIONAL FEATURE IN POLITICAL TEXTS

Viktorija Sazdova¹, Biljana Ivanovska²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
viktorija_krstovska@hotmail.com

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
biljana.ivanovska@ugd.edu.mk

Abstract: Language and emotions are inextricably linked. Even if we want to present that emotions can be independent from the language and the language of the emotions, this is not possible regardless of the changes they undergo. Thus, the language serves to describe emotions, and emotions stimulate the language. The aim of this paper is to present the emotional-linguistic relation, the possibilities of expressing emotions with help from the linguistic sign, how the subjective characteristics of emotions can change the objectivity

of the press in general and the positively or negatively valued linguistic unit that signifies emotions and changes the value in certain contexts.

Keywords: *nouns, emotion, meaning, contrastive analysis*

1. *Вовед* – јазикот и емоциите

Јазикот претставува систем од знаци кој се користи за општење помеѓу луѓето. Системот на јазикот е хиерархиски подреден и секој знак има свое точно место во јазичниот систем. Тој се развива во заедници за да се постигне меѓусебно разбирање помеѓу членовите на заедницата (Бојковска и сор.: 2000). Изразувањето на емоциите со помош на јазикот е многу разновидно, затоа што јазикот располага со голем број средства. Така, една иста емоција може да се изрази со различен јазичен знак, чие значење (идеја, содржина, смисла) е поврзано со таа емоција. Овие зборови директно ја именуваат емоцијата, а нивната поврзаност со емоциите е нагласена и во речниците. Сепак и директното именување на една емоција нуди повеќе можности и разновидност во изразувањето, а тоа е овозможено со помош на различните зборовни групи или класи, на пример: *Liebe* (љубов), *lieben* (љуби) и *verliebt* (заљубен); *Trauer* (тага), *trauern* (жали) и *traurig* (тажен) итн.

2. Предмет и метод на истражување

Предмет на ова истражување е зборовната група *именки*, односно оние именки кои означуваат емоции, или именки чија поврзаност со емоциите се согледува според контекстот, а не е изразена само преку нивното значење. Како посебен дел кој се истражува се емоционално-сликовитите именки, а притоа како метод се користи методот на индукција.

Истражувањето започнува со поделба на текстовите според темата, а во конкретниот труд се задржуваме на текстови од областа на политиката. Потоа, секоја група се дели на текстови со позитивна или негативна тематика. Овој труд се концентрира на истражувањата кои обработуваат текстови од областа на политиката. Политиката претставува задолжително регулирање на конфликти за сите членови на едно друштво, додека под „политички систем“ се подразбираат сите напишани и непипшани правила, според кои се раководат стекнувањето, извршувањето и контролата на политичката моќ (Adam: 2007). Секое непочитување или нарушување на поставените правила во одредена заедница би се сметало за негативна појава од политичка гледна точка.

3. Анализа на јазичните единици

Текстовите со политички теми, односно текстовите за политичките партии, за раководството со државата, меѓусоседските односи, политичката економија, изборите итн. се многу често застапени во печатот. Анализираните текстови се преземени од дневниот печат: „Welt“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ и македонскиот весник „Вечер“. Дали ќе има повеќе текстови со позитивна или со негативна содржина, зависи од актуелните случувања. Именка која означува емоција, а која ќе биде предмет на наша анализа е именката *Vertrauen* – доверба. Според речникот на Понс (PONS 2006), лексемата *Vertrauen* се дефинира како: „das Gefühl, der feste Glaube, dass man einer Person oder einer Macht persönliche Dinge und Gefühle ohne Risiko sagen kann und dass diese Person oder Macht absolut verlässlich ist“.

(„чувство, силна верба, дека човек може без ризик да каже лични работи, чувства на една личност или сила/моќ и дека оваа личност или сила е апсолутно доверлива“)¹.

Во речникот е наведено дека довербата може да биде: *blindes/grenzenloses/unerschütterliches Vertrauen*, (слепа/безгранична/непоколеблива доверба), а во анализираните текстови на германски јазик се среќаваат неколку видови доверба, поткрепени преку следниве реченични примери:

„...dass sie in fast schon inflationärer Häufigkeit von beschädigtem Vertrauen sprechen“ (DW7: 4)

„...wäre der Beweis für das zerstörte Vertrauen tatsächlich erbracht...“ (DW14: 5)

Наспрема примерите во речникот, примерите од конкретните текстови зборуваат за нарушена доверба во првиот реченичен пример или за уништена доверба во вториот реченичен пример.

Во однос на примери или можни случаи на реализација на именката *Vertrauen* во речникот се наведени: *Ich setze mein ganzes Vertrauen auf Gott.* (Јас имам целосна доверба во Господ.) / *Nichts konnte sein Vertrauen zu seinem Freund erschüttern.* (Ништо не може да ја поколеба неговата доверба кон неговиот пријател.) / *Sie hat sein Vertrauen enttäuscht/gewonnen/verdient.* (Таа ја разочара/стекна/заслужи неговата доверба.), а во политичките текстови се среќаваат голем број примери со кои се искажува доверба. Овие примери можат да бидат поделени на три групи, според сличноста во значењето, кое се изразува со помош на зборовната група глаголи:

а) почетна фаза со која се изразува дека некој се стекнува со нечија доверба: „...dann wird das Europäische Parlament dem künftigen Präsidenten der EU Kommission und den 27 Mitgliedern seines Temas [...] das Vertrauen aussprechen.“ (FAZ11: 2)

¹ Преводните еквиваленти на германските ексцерпирани текстови или извадоци од текстови/речници во трудот каде не е наведена точната цитираност се преведени од авторките на трудот.

(„...тогаш Европскиот парламент на идниот претседател на Комисијата на ЕУ и на 27. членови на неговиот тим [...], ќе му ја изрази довербата.“)

„Die Zweiparteienregierung [...], erhielt in einer Abstimmung im Parlament [...] Vertrauen der Abgeordneten“ (FAZ5: 5)

(„Двопартиската влада, [...] на гласањето на Парламентот [...] ја доби довербата на пратениците“).

„Vertrauen für neue Regierung“ (FAZ8: 6)

(„Доверба за нова влада“).

„Die Monarchie muss die Nähe zu den Bürgern suchen und ihren Respekt und ihr Vertrauen gewinnen.“ (DW12: 8)

(„Монархијата мора да биде близу народот и да ја стекне неговата почит и доверба.“)

„...Das Vertrauen der Bürgerinnen und Bürger, dass die Kanzlerin es irgendwie hinkommen wird.“ (DW14: 8)

(„...довербата на граѓаните, која канцеларката ќе ја добие на некој начин.“)

б) позитивна фаза, во која довербата е веќе стекната:

„...und dafür einen neuen Verteidiger zulässt, der Zschäpes Vertrauen genießt...“ (DW14: 5)

(„...и за тоа дозволува нов бранител, кој ја ужива довербата на Чепе...“)

„Auch die Arbeitsmarkt und Rentenpolitik der großen Koalition stärkt nicht gerade das Vertrauen in den hiesigen Standort.“ (DW15: 5)

(„и пазарот на труд и пензиската политика на големата коалиција моментално не ја зајакнуваат довербата во овдешната област.“)

в) крајна, негативна фаза, кога се губи стекнатата доверба:

„Neuwahlen könnten die einzige Lösung sein, wenn das Vertrauen so sehr erschüttert sei.“ (DW12: 6)

(„Нови избори би можеле да бидат единственото решение, кога довербата би била толку разнишана.“)

„Stimmt es, dass Sie das Vertrauen in ihre Verteidiger verloren haben?“ (DW14: 5)

(„Точно ли е, дека Вие ја имате изгубено довербата во Вашиот бранител?“)

„Könnte das Vertrauen der Investoren in die internationalen Hilfen für angeschlagene Euro-Länder gefährden.“ (DW16: 5)

(„Би можело да се загрози довербата на инвеститорите во интернационалната помош за погодените европски земји.“)

Политичките текстови од кои се преземени следните примери, обработуваат слична тема. Така, во германскиот дневен весник „Welt“ тема се новите избори во Полска, во весникот „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ се зборува за изборите, односно гласањето во грчкиот парламент, по кое Самарас повторно останал на должност и македонскиот весник „Вечер“, кој обработува тема за претседателските избори во Египет на кои победил левичарскиот кандидат Хамден Сабахи:

„Neuwahlen könnten die einzige Lösung sein, wenn das Vertrauen so sehr erschüttert sei, sagte Ministerpräsident Donald Tusk daraufhin.“ (DW12: 6)

„Новите избори би можеле да бидат единственото решение кога довербата е толку разнишана“, рече премиерот Доналд Туск.“

„Die Zweiparteienregierung aus der konservativen Nea Dimokratia (ND) und den Sozialisten (Pasok) erhielt in einer Abstimmung im Parlament in der Nacht auf Samstag Vertrauen der Abgeordneten.“ (FAZ5: 5)

„Двопартиската влада од конзервативната Неа Димократија (НД) и социјалистите (ПАСОК) ја доби довербата на пратениците на гласањето во парламентот во саботата вечерта.“

„Додека левичарскиот кандидат Хамден Сабахи добил доверба од 735 285 гласачи.“ (BT17: 11)

Во сите три примери „*Vertrauen – доверба*“ се среќава во различно зборовно опкружување – разнишана доверба, стекнува доверба или добива нечија доверба.

Според Речникот на синоними на Вариг (Wahrig 2011), придавката *verlässlich* претставува синоним на *Vertrauen erweckend* – буди доверба, а во конкретниот пример се среќава во зборовната класа именки како *Verlässlichkeit* – доверливост.

“Die Physikerin, vom Ende her denkend – das hat mir hohe Achtung abgenötigt, weil ich an mancher Stelle emotionaler empfunden habe. Ich glaube, dass sie in ihrer *Verlässlichkeit* so geblieben ist“ (DW14: 8).

„Физичарката, размислувајќи од крајот, па наваму – предизвика голема почит од мене, затоа што на некои места се почувствував поемотивно. Верувам дека ќе остане така во својата доверливост.“

Како друг синонимен поим на германски јазик, даден во речникот, кој исто така се среќава и во политичките текстови е лексемата *Glaube* – со значење: *верба, доверба*. На пример:

„Spanien hat einen Thronfolger, aber der Glaube an die Monarchie schwindet.“ (DW12: 8)

„Шпанија има престолонаследник, но вербата во монархијата се губи.“

Во Толковниот речник на современиот македонски јазик, Зозе Мургоски (2011) ја дефинира лексемата *доверба* како цврсто верување во вистинитоста, силината, искреноста итн., на некого или нешто или како верба. Како примери за најчеста употреба во македонскиот јазик ги наведува: *стекнува доверба, има или нема доверба во некого или нешто* – значења што, во основа, се совпаѓаат со претходно наведените реченични примери.

4. Заклучок

Именките кои означуваат емоции, имаат голем удел во оформувањето на комплетната слика за одредена информација која ја нуди печатот. Ако печатот ја сведе на минимум употребата на зборовите кои означуваат емоции, тогаш можеби повеќе би ја задржал објективноста, но би го намалил ефектот, силината и интересот кој го буди кај читателот, како што го прави тоа со помош на јазичните украси. Именките кои означуваат емоции се поделени на различни групи според различни критериуми. Една општа поделба на овие именки на именки со позитивна и негативна вредност се забележува и во речниците и толковниците, каде со самото дефинирање на именката ѝ се припишува позитивна или негативна вредност. Онаа именка која според речниците и стручната литература има позитивна карактеристика, најчесто ја задржува позитивноста и во конкретните текстови. Сепак, субјективната оценка, опкружувањето во кое се среќава именката, како и предметот или лицето кое е причина за појава на одредена емоција, може да го променат основното значење на именката и нејзината вредност. Таков е примерот со именката *доверба*, која се вреднува како позитивна, но и како негативна, па под влијание на горенаведените фактори таа може да ја промени својата вредност. Јазикот нуди многу можности за изразување на емоциите, не само со зборови кои ги именуваат емоциите, туку и со именки кои содржат емоционална компонента, односно асоцираат на нив: зборови кои ја означуваат телесната промена кај човекот додека ја доживува емоцијата или зборови чие метафорично значење дава некоја карактеристика на човекот. Споредбата на начинот на изразување на емоциите во еден јазик, со некој друг јазик води кон интересни сознанија. И покрај тоа што една емоција и во двете култури ја има истата вредност, природата на јазикот е причина за појава на разлики од граматички, семантички и фразеолошки аспект. Значајно е да се напомене дека јазикот е жива материја која постојано се менува, како и влијанието на еден јазик врз друг, колку и да се тие просторно оддалечени. Затоа, јазикот отвора нови патишта и нуди многу начини за истражување и искажување на една комплексна појава како што се емоциите.

Користена литература:

На кирилица

1. Бојковска, С., Пандев, Д., Минова-Ѓуркова, Л., & Цветковски, Ж. (2000). *Македонски јазик за средното образование*. Скопје: Просветно дело, 15–16.

На латиница

1. Adam, H. (2007). *Bausteine der Politik Eine Einführung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 20, 23

Речници (на латиница)

1. PONS, Großwörterbuch, Deutsch als Fremdsprache, Ernst Klett Sprachen GmbH, 2006, Stuttgart.
2. Wahrig Synonymenwörterbuch, 7. Auflage, Wahrig 2011, Gütersloh/München.

Речници (на кирилица)

1. Толковен речник на современиот македонски јазик, Второ проширено и преработено издание, Мургоски, 3. COBISS, МК, 2011, Скопје.

Списанија (кратенки употребени во текстот на латиница)

1. DW1 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 02.01.2014
2. DW7 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 19.02.201
3. DW12 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 20.06.2014
4. DW14 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 17.07.2014
5. DW15 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 25.08.2014
6. DW16 – Die Welt. Elektronische Gesamtausgabe 24.09.2014
7. FAZ5 – Frankfurter Allgemeine Zeitung für Deutschland 13.10.2014 Nr. 237/42D1
8. FAZ8 – Frankfurter Allgemeine Zeitung für Deutschland 18.10.2014 Nr. 242/42D1
9. FAZ11 – Frankfurter Allgemeine Zeitung für Deutschland 22.10.2014 Nr. 245/43D1
10. FAZ12 – Frankfurter Allgemeine Zeitung für Deutschland 23.10.2014 Nr. 246 /43D1

Списанија (кратенки употребени во текстот на кирилица)

1. BT17 – Вест 30.05.2014, бр. 4183

**ПРИДАВКАТА „МАКЕДОНСКИ“ ВО ДОГОВОРИТЕ СО
БУГАРИЈА (2017 ГОД.) И СО ГРЦИЈА (2018 ГОД.)**Дејан Маролов¹, Страшко Стојановски²¹ Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“
dejan.marolov@ugd.edu.mk² Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“
strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Апстракт: Од создавањето на независна Република Македонија, па сè до денес, младата република се соочи со уникатни проблеми со своите соседи. Со цел за нивно решавање, а под заканата за непризнавање и за ставање вето на евро-интегративните процеси беа потпишани повеќе договори¹. Овој труд ја анализира (не)дозволеноста на употребата на терминот „македонски“ согласно со последните потпишани договори со Р Бугарија од 2017 год. како и со Р Грција од 2018 год. Иако излегуваат надвор од вообичаената меѓународна пракса, токму овие договори на еден или на друг начин регулираат културно-историско идентитетски прашања, а нашата цел ќе биде нивна анализа во делот на придавката „македонски“. Имено, станува збор за релативно нови договори за кои во науката сè уште нема доволно литература и анализа. Токму давањето на скромн придонес во оваа насока е задача на овој труд. Анализата на договорите во овој дел покажува дека при примената на договорите, субјектите си земаа за право да дефинираат кога и во каков контекст може да се употребува придавката „македонски“.

Клучни зборови: македонски, македонски јазик, договор со Бугарија, договор од Преспан, идентитетски прашања

¹ за повеќе види Маролов и Митев, 2016.

THE ADJECTIVE “MACEDONIAN“ IN THE AGREEMENTS WITH BULGARIA FROM (2017) AND GREECE (2018)

Strasko Stojanovski¹, Dejan Marolov²

¹Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip
dejan.marolov@ugd.edu.mk

²Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip
strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Abstract: Since the creation of the independent Republic of Macedonia until today, the state has faced unique problems with its neighbors. In order to resolve them, under the threat of non-recognition and putting veto in the Euro-integration processes, several agreements were signed. This paper analyzes the (none) permissibility of the use of the term “Macedonian” in accordance with the last signed agreements with the Republic of Bulgaria from 2017 as well as with the Republic of Greece from 2018. Although out of the ordinary international practice, these agreements regulate in one way or another cultural-historical identity issues and our goal will be their analysis in the part of the use of the term “Macedonian”. Namely, these are relatively new agreements for which there is not enough scientific literature and analysis. Making a modest contribution in this direction is the task of this paper. The analysis in this section shows that during the implementation of these agreements the subjects took for granted the right to define when and in what context the adjective “Macedonian” can be used.

Keywords: *Macedonian, Macedonian language, agreement with Bulgaria, Prespa Agreement, identity issues*

Вовед

Овој труд ја анализира придавката „македонски“ од аспект на нејзиното третирање во договорите со Република Бугарија од 2017 год. и со Република Грција од 2018 год. Согласно претходново, овој труд е сочинет од два дела во кои се прави соодветна анализа на (не)дозволеноста за употребата на придавката „македонски“ во двата договора соодветно. Така, во првиот дел се анализира договорот со Бугарија во делот на терминот „македонски јазик“ додека во вториот дел пак, анализата се прави на термините „македонски јазик“, „македонски“ општо како и „македонско/државјанин на Република Северна Македонија“ како термин во однос на државјанството.

Од претходново станува јасно дека самиот факт што предмет на договарање се термини кои покрај во државни, навлегуваат и во културно-историски идентитетски прашања, јасно говори дека овие договори излегуваат надвор од вообичаената меѓународна пракса, земајќи за право да дефинираат кога и во каков контекст може да се употребува придавката „македонски“.

Станува збор за актуелна тема околу која има многубројни дебати, главно на политички емисии, но истовремено и тема која сè уште не е обработена на научно ниво до степен на кој би требало да биде, па оттука давањето на скроман придонес во оваа насока е задача на овој труд. Во спротивно, разните толкувања и последици околу употребата на терминот „македонски“ доправа ќе предизвикуваат полемики.

Придавката „македонски“ во договорот со Бугарија

Договорот помеѓу Република Македонија и Република Бугарија беше потпишан во 2017 год². Станува збор за билатерален договор потпишан од премиерите на двете држави³. Целосниот и официјален наслов на договорот гласи „Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија“. Станува збор за меѓународен правен акт кој е релативно краток и е сочинет од 14 члена. Договорот регулира повеќе области во меѓусебните односи и предвидува идна соработка помеѓу двете страни како политичка и меѓународна соработка, соработка на локално ниво, економска соработка, туристичка, царинска, инфраструктурна, културна, образовна и друг вид соработка.

Сепак, она што е конкретен предмет на интерес на овој труд, е анализа на употребата на терминот „македонски“ во конкретниот договор. Така, во однос на овој термин, договорот дава определена дефиниција, иако тоа го прави на еден прилично посреден и прикриен начин. Така, терминот „македонски“ за прв и единствен пат, во договорот се употребува во неговите завршни одредби, односно веднаш по член 14 став (1). Поточно, во овој дел се наведува местото и датумот на потпишување, јазикот на потпишување и се потенцира дека договорот има два оригинални примерока кои имаат еднаква важност. Конкретно во однос на јазикот на потпишување, се наведува дека договорот е потпишан на македонски јазик, согласно со Уставот на Република Македонија и на бугарски јазик, согласно со Уставот на Република Бугарија. Она што е интересно во претходново, де-факто компромисно решение е тоа што при спомнувањето на „македонски јазик“ бугарската страна инсистирала да стои објаснувањето дека тоа е согласно со Уставот на Република Македонија. Сепак, заради запазување на принципот на формално-правна еднаквост на договорните страни, истата формулација е употребена и при спомнувањето на бугарскиот јазик. Станува збор за компромисна одредба според која Република Бугарија ја задржува својата позиција во однос на непостоењето на македонски јазик зашто на овој начин таа само признава Устав на држава која веќе ја има признаено, а чиј устав наведува дека во таа држава службен јазик е македонскиот јазик. Од друга страна пак, ваквата формулација може да биде толкувана и како признавање на македонскиот

² Поточно на 1 август, на ден пред македонскиот национален празник Илинден.

³ Станува збор за Зоран Заев од македонска страна и Бојко Борисов од бугарска страна.

јазик. Како и да е, токму оваа формулација „македонски јазик, согласно Уставот на Република Македонија“ сега се наметнува како барање од официјална Софија во однос на именувањето на македонскиот јазик во рамките на ЕУ. Имено, официјална Софија сега бара употреба на целата фраза „македонски јазик на Република Северна⁴ Македонија“ наместо едноставно употреба на „македонски јазик“ (Dimeska, 2021). Сепак ова барање е проблематично заради фактот што овој договор е билатерален и не може така едноставно да биде пресликан во мултилатералата, особено зашто дадената согласност на Република Македонија за тоа нејзиниот официјален јазик да биде именуван на начин како што е именуван во договорот со Бугарија е дадена билатерално и исклучиво кон Бугарија за потребите на нивните меѓусебни односи.

Употребата на придавката „македонски“ согласно со Договорот од Преспа

Официјалното име на Договорот од Преспа гласи „Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во Резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на привремената спогодба од 1995 г. и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните“. Од претходново се гледа дека договорот има премногу долг и дескриптивен наслов. Станува збор за договор склучен под покровителство на ООН во 2018 год⁵. Договорот е сочинет од 20 члена и е прилично пообеман од договорот со Бугарија. Со него се пропишува решавање на таканаречениот проблем со името, но и државјанство, јазикот, симболите итн. Сепак покрај ова, со договорот се пропишува и серија на идни соработки помеѓу двете страни во разни сфери како економија, земјоделство, енергија, животна средина, политички односи, туризам, инфраструктура и сл.

Сепак, за потребите на овој труд ние ќе се задржиме на решенијата понудени во овој договор во однос на употребата на придавката „македонски“. Така, со цел да се надоврземе на анализата направена во Договорот со Бугарија, би започнале со анализа на терминот „македонски јазик“ овој пат согласно со договорот од Преспа. Така, терминот „македонски јазик“ за прв пат се споменува во Договорот од Преспа во член 1 став 3 (в) во кој е наведено дека „Официјалниот јазик на Втората страна ќе биде „македонски јазик“ како што е признаено на Третата конференција на ОН за стандардизација на географските имиња, одржана во Атина во 1977 г. и како што е опишано во член 7, став (3) и став (4) од оваа спогодба.“ Од претходново е јасно даденото признание од страна на Грција за македонски јазик заради фактот што истото веќе било дадено уште во далечната 1977 год. за време на конференцијата на ОН одржана токму во

⁴ Заради промената на името Република Македонија во Република Северна Македонија согласно уставните амандмани наметнати како обврска од Договорот од Преспа.

⁵ Потпишан од министрите за надворешни работи Никола Димитров и Никос Косијас

Атина. Сепак забележливо е дека постои и упатувачка одредба која мора да се анализира земајќи ги предвид и став (3) и став (4) од членот 7 на Договорот од Преспа. Токму став (4) е појаснувачки во оваа насока согласно со кој Република Македонија⁶ практично изјавува дека македонскиот јазик е дел од групата на јужнословенски јазици и на ниту еден начин не е поврзан со античката елинска цивилизација или регионот на северна Грција⁷. На овој начин можеме да констатираме дека употребата на терминот „македонски јазик“ не е спорна согласно со Договорот од Преспа сè додека истата се употребува во контекст на јазикот како дел од јужнословенските јазици кој притоа на никаков начин не е поврзан со Античка Грција (па можеме да кажеме и со Егејска Македонија).

Од друга страна пак, треба да потенцираме дека терминот „македонски“ не се употребува само во однос на јазикот. Така, истиов термин се употребува и генерално како што тоа е објаснето согласно со членот 7. Така согласно со член 7 став (3) терминот „македонски“ се однесува на јазикот, народот со неговите одлики, со својата историја, култура и наследство на територијата на Република Македонија. Меѓутоа ако се анализира и став (2) од истиот член, ќе се дојде до заклучок дека терминот „македонски“ е дозволен за употреба и од страна на Република Грција и тоа без ограничувањата кои важат за Република Македонија⁸. Така за разлика од РМ која може да го употребува овој термин за народот кој живее исклучиво на нејзината територија, РГ може да го употребува овој термин за областа и народот од територијата во северна Грција, но претходново воопшто не се ограничува само на конкретна територија и дополнително се наведува дека кога грчката страна го употребува терминот „македонски“ тој во себе го има значењето на континуитетот на елинската цивилизација, историја и наследство од антиката до денес.

Конечно, со член 1 став 3 (г) практично се забранува употреба на придавката „македонски“ за било каков службен орган и други јавни институции во Република Македонија. Наместо тоа, секој јавен орган мора да е именуван согласно со новото име „на Република Северна Македонија“ или скратено на „Северна Македонија“. Претходново значи дека ќе биде неминовно преименувањето на пр. на Македонска радио-телевизија во Радиотелевизија на Република Северна Македонија или некоја друга варијанта како Национална телевизија, понатаму Македонската академија на науките и уметностите во Академија на науките и уметностите на Северна Македонија, во Национална академија и сл. Потенцираме дека не постојат вакви реципрочни обврски за Република Грција. Сепак во однос на приватни ентитети кои не се основани со закон и не добиваат финансиска поддршка од државата како и во однос на

⁶ Односно втората страна или Република Северна Македонија, согласно терминологијата на договорот

⁷ Практично регионот на Егејска Македонија

⁸ Кој гласи вака „Во однос на Првата страна, овие термини ја означуваат не само областа и народот во северниот регион на Првата страна, туку и нивните одлики, како и елинската цивилизација, историја, култура и наследството на тој регион од антиката до денешен ден.“

активности, а во согласност со член 7, употребата на придавката „македонски“ ќе биде возможно и во согласност со Договорот од Преспа. Претходново ќе влијае и врз промена на имињата на политичките партии во Република Македонија имајќи го предвид фактот дека истите добиваат финансиска поддршка од страна на државата врз база на бројот на освени гласови⁹.

Конечно, Договорот од Преспа со член 1, став 3 (б) регулира дека во однос на државјанството може да се користи терминот „македонско“, но на таков начин што овој термин не може да стои самостојно и секогаш е дел од сложената фраза „македонско/граѓанин на Република Северна Македонија“. Секако дека и ова е едно од компромисните решенија кое до определен степен овозможува толкување дека употребата на терминот „македонско“ за означување на државјанството евозможен, но пак од друга страна тој секогаш мора да е придружен со „граѓанин на Република Северна Македонија“.

Заклучок

Можеме да заклучиме дека употребата на придавката „македонски“ во однос на именувањето на јазикот е предмет на третирање во двата анализирани договори. Во договорот со Бугарија тоа се прави на еден затскриен начин сместувајќи ја компромисната одредба во завршните одредби, додека ситуацијата е малку појасна во договорот од Преспа. Во договорот со Бугарија, македонскиот јазик се именува како македонски, но со задолжителното дообјаснување дека тоа е според Уставот на Република Македонија¹⁰. Во договорот од Преспа пак, македонскиот јазик јасно се именува како македонски јазик, но со објаснувањето дека станува збор за дел од јужнословенските јазици кој на никаков начин не е поврзан со античкото македонско наследство и цивилизација.

Во однос на останата употреба на терминот „македонски“ во Договорот од Преспа пак, можеме да кажеме дека истата се дозволува, но со конкретно територијално и временско ограничување. Претходново воопшто не е реципрочно со обврските на Република Грција во овој дел, бидејќи таа практично нема територијално, ниту временско ограничување при употребата на овој термин. Треба да се истакне дека придавката „македонски“ практично во целост се забранува за употреба за именување на било каква јавна институција или државен орган во рамките на РМ.

Сè на сè, станува збор за нетипични решенија за кои е тешко да се најдат слични примери во меѓународната пракса и во меѓународните односи. Воедно можеме да констатираме дека, за жал, тие со сигурност не се најдемократски и европски решенија.

⁹ Види Закон за финансирање на политичките партии, 2013.

¹⁰ Подоцна Уставот на Република Северна Македонија

Користена литература:

1. Димеска, Ф. (2021) Бугарското МНР за РСЕ кажа што точно бара Софија. Радио Слободна Европа. <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BC%D0%BD%D1%80-%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%98%D0%B0/30964760.html>.
2. *Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија, 2017.*
3. Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во Резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на привремената спогодба од 1995 г. и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните, 2018.
4. Маролов, Д., & Митев, О. (2016) Создавањето на независна Република Македонија. Центар за правни и политички истражувања, Универзитет „Гоце Делчев“.
5. Времена спогодба, 1995.
6. Заедничка декларација, 1999.
7. Закон за финансирање на политичките партии, 2013.
8. Устав на Република Македонија, 1991.

*Терминологија и
преведување*

UDC 001.4(497.7)(091)
UDC 811.163.3'276.6:34
UDC 811.133.1'276.6:34

Прегледен труд
Review paper

ОСВРТ КОН МАКЕДОНСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Светлана Јакимовска¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
svetlana.jakimovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Во овој труд ќе се осврнеме на развојот на термилошката дејност во Македонија, земајќи ги предвид делата што се однесуваат на терминологијата на македонски јазик, но на делата што ја опфаќаат македонската и француската правна терминологија.

На почеток, ќе ги споменеме најстарите дела со термилошка ориентација во Македонија, а потоа подетално ќе ја анализираме термилошката дејност во рамките на МАНУ, како и прирачниците кои опфаќаат одредени термилошки аспекти. Исто така, накратко, ќе ги презентираме магистерските тези и докторските дисертации од областа на македонската и француската терминологија. Во однос на терминографската активност, ќе се осврнеме на речничките и на енциклопедиските изданија. Конечно, ќе ја разгледаме и улогата на терминологијата во рамките на високото образование, преку издавањето на учебници за проучување на францускиот стручен јазик, но и преку востановување на терминологијата како посебен предмет на одредени факултети.

Клучни зборови: *терминологија, Македонија, право, македонски јазик, француски јазик*

MACEDONIAN TERMINOLOGY REVIEW

Svetlana Jakimovska¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
svetlana.jakimovska@ugd.edu.mk

Abstract: In this paper we will address the development of terminology in Macedonia. In fact, we will consider the works that refer to the terminology in Macedonian language, but also the works covering the Macedonian and French legal terminology. At the beginning, we will mention the oldest works with terminological orientation in Macedonia, and then we will analyze in more detail the terminological activity within the Macedonian Academy of Sciences and Arts, as well as the manuals that cover certain terminological aspects. We will also briefly present the master and doctoral dissertations in the field of Macedonian and

French terminology. In terms of terminographic activity, we will present the dictionary and encyclopedic editions. Finally, we will consider the role of terminology in higher education, through the publication of textbooks for the study of the French professional language, but also through the establishment of terminology as a separate subject in certain faculty programs.

Keywords: *terminology, Macedonia, law, Macedonian language, French language*

Вовед

Терминологијата спаѓа во редот на најмладите лингвистички гранки. Долго време терминот *терминологија* се користел за да се означи листа, група на зборови кои се однесуваат на одредена стручна област, Во таа смисла, со терминот *правна терминологија* се означувале термините од областа на правото. Сепак, општествените промени по Втората светска војна, а особено дотогаш невидениот развој на науката и техниката, наметнува потреба од востановување на терминологијата како наука. За татко на терминологијата се смета Австриецот Вистер кој меѓу првите ја увидел потребата од стандардизација на термините со цел непречено да се одвива меѓународната трговија. Со тоа стандардизацијата на термините се востановува како еден од основните аспекти на термилошката дејност чие значење се зголемува и со сè поголемиот број технички пронајдоци, кои се именуваат, а потоа називите се стандардизираат на меѓународен план¹.

Стандардизацијата на термините станува дел од јазичната политика на поголем број држави, односно влади. Нашата цел, во овој труд ќе биде да ги откриеме зачетоците на термилошката дејност во Македонија, да се осврнеме на работата на телата задолжени за термилошката дејност, но и накусо да ги претставиме термилошките и терминографските дела кои се однесуваат на правото. Притоа, ќе ги земеме предвид еднојазичните дела на македонски јазик и двојазичните дела кои ги опфаќаат македонскиот и францускиот јазик.

Термилошката дејност во Македонија

Термилошките проучувања и термилошката дејност во Македонија бележат значителен развој по Втората светска војна. Сепак, продлабочено истражување може да покаже дека дела со стручна терминологија од македонски автори се сретнуваат и во текот на XIX век. Имено, зачетоците на термилошката дејност можеме да ги побараме во делата посветени на народната медицина кои датираат од периодот на XIX век. Во таа смисла треба да се спомене 10-тата книга од *Сборникот за народна уметност и народна книжнина* каде Кузман Шапкарев (Шапкарев: 1982) од 324 до 344 страница пишува *По народната медицина и нејзината номенклатура во Македонија*, а се разбира и *Македонскиот лечебник од XIX век* (Стефанија: 1985). За историјата на медицината во Македонија, како и за историјата на македонската терминологија

¹ Повеќе за востановувањето на терминологијата како наука и за улогата на Вистер види во Јакимовска: 2014.

значајни се именувањата како и начинот на лекување на определени болести, а имињата на болестите во основа се еднакви како што се речиси денес.

Прв сериозен потфат за класификација на термилошки материјали е Билтенот на Одборот за наука и стручна терминологија во рамките на Македонската академија на науките и уметностите. Одборот преку повеќе термилошки комисиии собира материјали и ги објавува во форма на билтени.

Првиот број на Билтенот е објавен 1971 година и во неговиот вовед се истакнува потребата од востановување научна и стручна терминологија во различни области поради ефикасно комуницирање во научната работа, пренесување знаења во педагошкиот процес, како и поради значењето за националната култура на определена средина. Оваа потреба се наметнува и поради експанзијата на терминологијата, што често доведува до тоа термините кај нас да никнуваат неплански, кога ќе се јави потребата тој да се употреби, а притоа често се зема готовиот странски збор или се создава нов кој може да сугерира значење кое отстапува од она што тој го има или дури да се појават дублети. Задачата на МАНУ со овој потфат е да ги систематизира различните иницијативи кои и дотогаш постоеле и суцесивно да го објавува обработениот материјал од одредени области.

Во вкупно 113-те броја на Билтенот издадени во периодот меѓу 1971 и 2008 година, објавен е термилошки материјал од различни дисциплини или научни гранки. По 2008 година, Комисијата одлучува термилошкиот материјал да го објавува во форма на речници. Од 2008 година досега објавени се три стручни речници. Првиот речник е *Терминологија од областа на градежништвото* (Нешковски: 2016), а во 2018 година се објавени два стручни речника *Генетика* (Димовски: 2018) и *Социјална и превентивна медицина: јавно здравје* (Донев: 2018).

Првиот билтен посветен на терминологијата на правото и на политичките науки го опфаќа поддоменот на кривичното право. Негов составувач е Ѓорѓе Марјановиќ (Марјановиќ: 1989), а објавен е како број 64 во 1989 година. Во билтенот термините се подредени по азбучен ред, придружени со дефиниции, а и со еквиваленти на седум јазици: латински, српски, англиски, француски, германски, руски и словенечки јазик. Дел од латинските термини се преземени директно без никакво приспособување на пример: *алиби*, *амнестија* и сл. Сепак, најчесто при преземањето се врши и мало приспособување: *abolitio* – *аболицција*, *iurisdictio* – *јурисдикција*. Дел од термините се преземени од меѓународната терминологија како што се на пример *апелационен суд* или *геноцид*.

Најголем дел од термините со словенски корен всушност се од руско потекло: *дејствие*, *божји суд* и слично, а дел од нив во македонскиот навлегле со посредство на српскиот јазик. Помал број термини претставуваат калки на српски термини како, на пример, *велепредавство* – *велеиздаја*.

Постојат и такви термини чии називи кои не наликуваат на понудените еквиваленти и кои можат да се сметаат како богатство исклучиво на македонската правна терминологија, иако тие неретко фигурираат и во општиот јазик. Такви се термините *злостор*, *измама*, *закана*.

Вториот билтен од областа на правото е посветен на семејното и на наследното право, а изработен е од страна на Миле Хаџи-Василев (Хаџи-Василев:1998). Станува збор за двобројот 99 и 100 од 1998 година, кој опфаќа термини не само од судската практика, туку и оние што се однесуваат на односите меѓу субјектите во бракот и семејството, од раѓање, склучување брак, па сè до завршување на животот и пренесување на имотот, правата и обврските на наследниците. За македонските термини понудени се еквиваленти на латински, српски, руски, англиски, француски и германски јазик.

Најголем дел од термините во Билтенот се директно земени од латинскиот јазик. Таков е случајот, на пример, со терминот *агнат* кој е преземен од латинскиот јазик – *agnatus*. Некои посложени латински изрази се преведени и како такви преземени на македонски. Таков е изразот *matrimonium nullum absolutum* преведен како *апсолутна ништовност на бракот*.

Поради карактерот на правната гранка на која припаѓаат овие термини, тие се многу често дел и од општиот јазик и како такви навлегле уште одамна во јазикот, од рускиот со посредство на српскиот јазик или пак директно од српскиот јазик. Директно од српскиот јазик се преземени термини како *чедо*, *хранител*, *ититеник*, додека пак, од рускиот јазик се преземени термините *семејство*, *зет*, *потомок* итн.

Многу ретки се термините кои не се преземени од латинскиот, српскиот и рускиот јазик, туку поседуваат своја сопствена специфична форма. Таков е терминот *завареник*, *завареница* со значење на „затечен син/ќерка“ од претходниот брак.

Во овој број на Билтенот се споменати и неколку термини кои не се дел од стандардниот јазик, туку се сретнуваат во дијалектите како што се термините *армас*, *армасник*, *армасница* со значење *свршувачка*, *свршеник*, *свршеница*.

Понудените синонимни варијанти укажуваат дека образувањето нови зборови може да се должи на потребата термини позајмени од латинскиот јазик да се заменуваат со термини блиски на македонскиот зборовен систем или пак долгите називи кои содржат два или повеќе термини, да се заменат со еднозборовни термини. Така, на пример, за терминот со латинско потекло *бигамија* понудени се два синонима *двобрачност* и *двоженство*, терминот *адоптант* го има за синоним терминот *посвоител*. Терминот *посвоен син* може да се употребува напоредно со покусите синоними како *посиненик* или *посвоеник*.

На крај, може да се заклучи дека презентираниите термини се претставени систематски, со еквиваленти на шест странски јазици. Во случаите кога постојат,

се даваат и македонски синоними, па дури и одредени дијалектни варијанти. Термините се поблиску определени и преку дефиниции. Сепак, се чувствува потреба од поточно дефинирање на контекстот во кој се употребуваат одредени термини, а особено синонимиските варијанти. Исто така забележително е и отсуство на препораки во однос на тоа кои термини треба да се претпочитаат во употребата.

Од анализираниот корпус јасно се гледа дека празнините во правната терминологија се пополнуваат преку заемање и тоа од латинскиот јазик, од рускиот, од српскиот јазик или пак се преземаат меѓународни модели. Во таа смисла неолошкото создавање е многу ретко во овој научен домен.

Извесен придонес во развојот на македонската правна терминологија претставува и *Прирачникот за номотехнички правила* (Миладиновска, Пејчиновска, Ј. & Димоска, Е. и други: 2007). Во него авторите се осврнуваат на структурното уредување на прописите, но и на јазичните аспекти при составувањето на прописите, како што е употребата на соодветна терминологија, потоа користењето на кратенки, интерпункциски знаци и слично.

Посериозен термилошки ресурс кој ги опфаќа и македонскиот и францускиот правен јазик е *Прирачникот за преведување на правните акти на Република Македонија*² кој е резултат на потребата да се преведе *acquis communautaire* на македонски јазик. За разлика од првото издание, објавено исто така во 2010 година, кои ги дава само англиските еквиваленти за македонските термини, второто издание, предмет на наш интерес, нуди преводни еквиваленти на француски, германски и македонски јазик за англиските термини. Потребата да се претстават термините, синтагмите и фразите на повеќе јазици произлегла од фактот што понекогаш, поради недоволната јасност на англискиот текст се јавува потреба да се консултираат текстови напишани на други јазици.

Значењето на овој термилошки ресурс за преведувачот на правни текстови се огледа во неколку аспекти. Прво, тој става на располагање еквиваленти за термини кои неретко означуваат институција или официјален документ. Дел од презентираниите термини може да се сретнат во општиот правен јазик, па би му биле од полза на секој преведувач кој преведува правен текст. Во Правилникот се исто така поместени препораки не само на рамниште на терминологија, туку и на синтакса, морфологија и текст.

На термилошко рамниште сретнуваме препораки за употреба на специфични термини како што се кратенки и акроними, од една страна, но и латински термини, од друга. Акронимите се детално распределени во неколку групи, во зависност од тоа дали се вкоренети во употребата во оригинална форма или се преведени, како и во зависност од тоа дали се преведени институциите на кои упатуваат. Кога станува, пак, збор за латинските термини постои препорака за замена на ваквите термини со соодветни македонски еквиваленти, освен кога

² Прирачникот е достапен на следниот линк: [Priracnik za preveduvanje na pravnite akti na RM final\(1\).pdf \(sep.gov.mk\)](#).

станува збор за термини чија употреба е широко распространета како што е, на пример, случај со терминот *ad hoc*. Освен на термилошко рамниште, во Правилникот се сретнуваме и со препораки за преведување на разни граматички структури, па дури и препораки за преведување на различни форми на текст. Со ваквата структура, Правилникот се издвојува како најсериозен ресурс за преведувачот на правни текстови, кој ги опфаќа и францускиот и македонскиот јазик. Всушност, ваквото претставување на термините ги отвора портите кон една посериозна стандардизација на термините во оваа област, а податоците кои не се стриктно од термилошка природа, можеме да ги сметаме како дополнителен беневит за преведувачот на правни текстови.

Сепак, и овој ресурс има одредени ограничувања. Прво, тој се однесува на одреден, строго определен контекст – преведувањето на *acquis communautaire*, па термините се главно ограничени на контекстот на правото на Европската Унија. Потоа, одредени преводни решенија, функционираат и се карактеристични само за контекстите дадени во тој документ и не може да се обопштуваат. На пример, *meeting in the composition of the Heads of State or Government* е преведено како *состанок на ниво на шефови на држави или на влади*, а на француски јазик како *réuni au niveau des chefs d'Etat ou de gouvernement*. Француското преводно решение не може да се земе за општоважечко затоа што *réuni* не е еквивалент на македонскиот термин *состанок*. Исто така, овој ресурс не нуди дефиниции, објаснувања за значенските нијанси, па во таков случај преведувачот на правни текстови ќе биде приморан да посегне по еднојазичен термилошки ресурс³.

Магистерски тези и докторски дисертации посветени на македонската и на француската терминологија

Во Македонија, делата од областа на терминологијата кои ги опфаќаат францускиот и македонскиот јазик не се многу бројни. Едни од првите стручни трудови се од полето на медицината. Станува збор за магистерски труд *Зборообразувањето во областа на медицинската терминологија во францускиот и македонскиот јазик* и докторската дисертација *Именските термини – синтагми во француската и македонската медицинска терминологија* од Раде Јорданов.

Во неговата магистерска теза (Јорданов:1997) проблемот на зборообразувањето е опфатен од различни аспекти. Тезата е поделена на два дела, при што, во првиот дел авторот го разработува проблемот на деривацијата, а со проблемот на композицијата се зафаќа во вториот дел. Целта на ова дело е преку морфолошка анализа да ги разоткрие и разграничи семантичката и функционалната анализа на зборообразувачките елементи во двата јазика, притоа укажувајќи на појавата на нови зборообразувачки механизми кои не се создадени врз грчки или врз латински модели. На крајот на тезата, авторот заклучува дека иако станува збор за два јазика кои не се генеалошки

³ За подетална анализа на *Прирачникот* види Јакимовска: 2013, p.121.

сродни, извесни паралелизми меѓу нив постојат, особено во доменот на зборообразувачките механизми.

Во докторската дисертација (Јорданов: 2005), пак, Јорданов ги проучува термините – синтагми од повеќе аспекти, како што се двосмисленоста, синонимијата или, пак, проблемот на именувањето. Исто така тој се задржува и на прашањето на образувачките механизми со кои се генерираат овие термини, како и на класификацијата на медицинскиот термилошки корпус. Во неа тој укажува на изобилството термини со кои располага оваа терминологија, а чиј број секојдневно се зголемува со новите откритија. Од друга страна, овие термини и самите се често гломазни, нетранспарентни и двосмислени, со што уште повеќе се чувствува потребата од стандардизација која би ја олеснила националната и меѓународна соработка.

Трудови од областа на правната терминологија кои ги опфаќаат францускиот и македонскиот јазик се магистерскиот труд *Односите меѓу називот и поимот во терминологијата (врз примери од правни термини на француски и на македонски јазик)* (Јакимовска: 2007) и докторската дисертација *Односите меѓу терминологијата и преведувањето (врз примери од правни текстови на француски и на македонски јазик)* (Јакимовска: 2010).

Речниците и енциклопедиите како терминографски ресурси

Во последните три децении стануваат сè побројни и изданијата на француско-македонски речници, од различни стручни домени. Во нив спаѓаат македонско-францускиот и француско-македонскиот *Мал речник на називи на растенијата* на авторката Анита Кузмановска (Кузмановска: 2019). Од доменот на природните науки е и *Nomina anatomica латинско-македонско-францускиот анатомски речник* од авторките Аница Карговска-Клисаровска и Слободанка Колемишевска (Клисаровска & Колемишевска: 2000). Придонес кон македонската терминографија е и *Француско-македонскиот деловен речник: право, економија, осигурување, царина, шпедиција* на Милена Главинчева (Главинчева: 2006). *Француско-македонскиот речник* од Атанасов, Попоски и Димовска-Калајлиевска (Атанасов & Попоски & Димовска-Калајлиевска: 1992) претставува речник во кој главно е опфатена општата лексика од францускиот современ јазик, но, сепак, во него се презентирани и термини кои припаѓаат на разни научни дисциплини и уметности.

Се разбира дека е за поздравување појавата на двојазични речници на француски и македонски кои засегнуваат определени стручни домени. Сепак, треба да се нагласи дека голем број науки, а особено општествените не биле досега опфатени со дела од овој тип, а се разбира дека и кај досегашните изданија постои можност за зголемување на зборовниот фонд.

Во нашата земја на располагање на интернет-корисниците постојат два поголеми онлајн речници кои се однесуваат на општиот јазик: речникот на *идивиди* и тој на *off.net*.

Страницата *идивиди*⁴ нуди можност за консултирање на општ француско-македонски и македонско-француски речник. Станува збор за база која не е плод на сериозна термилошка работа, туку, која нуди прво заглавен термин, а потоа терминот е пронајден во одреден контекст, за кој е понуден севкупен еквивалентен контекст. Оттука произлегува и ползата која од овој речник би ја имал преведувачот на правни текстови, затоа што одредени термини се претставени како синтагми или во поширок контекст, што овозможува и правилен избор на соодветен преводен еквивалент. Така, на пример, за зборот *предлог*, дадени се неколку правни контексти: *предлог на закон што е на разгледување во Собранието*, *предлогот беше усвоен*, *предлог според кој Собранието ја става под прашање одговорноста на Владата* итн. Сепак, станува збор за ресурс кој не дава никакви граматички одредници, не дава ниту дефиниции, па во таа смисла не ги ни разграничува значенските нијанси. На пример, за терминот *вонредна состојба* понудени се два еквивалента: *état de siège* и *état d'urgence* без да се назначат разликите меѓу еквивалентите. Базата исто така ги нуди само основните правни термини, па недостасуваат термини од типот на *казниво дело*, *деловна способност*, *недоверба на влада* (терминот треба да се бара кај контекстите на терминот *предлог*, но не постои упатна белешка).

На страницата на *off.net*⁵ исто така може да се консултира двојазичен француско-македонски и македонско-француски речник. Станува збор за ресурс кој е уште пооскуден од претходниот и во кој, во француската база, недостасуваат термини од типот на *magistrat*, *avocat*, односно недостасуваат основни правни термини. Единствена негова предност е што дадените термини неретко се дадени во рамки на контексти или синтагми, но недостасуваат граматички одредници, дефиниции и појаснувања, а понекогаш дури и понудените контексти не соодветствуваат на јазичната реалност. На пример, во македонско-францускиот речник понуден е изразот *адвокат на она што тешко се брани* кој не е својствен за македонскиот јазик. Ваквото решение веројатно било наметнато поради фактот што во базата веќе постоела француската синтагма *l'avocat du diable*.

Од 2021 година, достапен е во дигитална форма Толковниот речник на македонскиот јазик⁶. Станува збор за обемен еднојазичен речник кој го обработува општиот лексички фонд на македонскиот јазик. Сепак, во него може да се сретнат одредени поопшти правни термини, како што е терминот *право*. Овој термин е дефиниран како: *Систем од правила и норми што ги регулираат односите меѓу луѓето и односите кон општеството, востановени од страна на владејачката класа или државата*. Сретнуваме и термини како *касација*, *пресуда*, *конвенција*, *замодавец* и слично.

⁴ Речникот може да се консултира на [IDIVIDI](#).

⁵ Речникот може да се консултира на [Off.net.mk](#) речник.

⁶ Речникот може да се консултира на [Официјален дигитален толковен речник | Македонски.гов.мк \(makedonski.gov.mk\)](#).

Еднојазичен речник е и Дигиталниот речник на македонскиот јазик⁷, кој исто така се однесува на општиот јазик, а кој во одреден дел ги презема дефинициите на *Толковниот речник*, како што е тоа случај со терминот *право*, на пример.

Македонската терминологија денес се збогатува и преку издавањето и преведувањето енциклопедии. Меѓу енциклопедиските изданија наменети за возрасната популација можеме да ги споменеме *Македонската енциклопедија*⁸ (Ристовски: 2009), *МИ-АН енциклопедија, општа и македонска* (Павловски: 2006) или од стручните *Блеквелова енциклопедија на политичката мисла* од 2002 година. Бројни се и енциклопедиите наменети за помладата популација во издание на издавачките куќи *Тонер*⁹ и *Просветно дело*¹⁰. Меѓу пообемните изданија се вбројува *Енциклопедија за млади* од Бекер и Мајер, на пример.

Терминологијата и образовната дејност

Еден од најзначајните аспекти во развојот на терминолошката дејност е образовниот, односно проучувањето на јазикот на структурата. Проучувањето на францускиот јазик во функција на структурата и учебничарската дејност во негови рамки е поинтензивна во 70-тите и 80-тите години на минатиот век, кога францускиот јазик ужива извесен престиж во однос на другите странски јазици. Неговото изучување на различни факултети ја наметнува потребата од дидактички материјали со кои би се реализирала наставата. Затоа во овој период бележиме изданија на повеќе скрипти и учебници. Таа ситуација драстично се менува во почетокот на 90-тите кога англискиот јазик се стекнува со доминантен статус, не само во нашата земја туку и во светот, како јазик на меѓународната комуникација. Сепак, обидите за реактуализација на францускиот јазик кај нас не престануваат, а сведоштво за тоа се и поновите изданија на учебници кои засегнуваат извесни стручни области.

Меѓу постарите изданија се вбројуваат *Француски јазик за студентите од електротехничките факултети* на Снежана Станинска-Поповска (Станинска-Поповска: 1978), потоа скриптата *Француски јазик* на авторката Зора Јосифовска издадена за потребите на Факултетот за безбедност (Јосифовска: 1989), како и *Француски јазик за економисти* од Љубиша Монеv (Монев: 1984), кој доживува повеќе изданија, неопходни да се проследат новите збиднувања на општествено-економски план. Во 1996-та година е објавен ракописот *Француски јазик за медицинари и фармацевти* (Колемишевска: 1996) кој е уште еден придонес кон развојот на македонската терминологија.

Кога станува збор, пак, за преводите на учебници, забележително е дека оваа активност е најинтензивна на полето на денес мошне актуелните науки,

⁷ Речникот може да се консултира на [a - абонент | Дигитален речник на македонскиот јазик \(drmj.eu\)](#).

⁸ Енциклопедијата е достапна во ПДФ формат на [Encyclopaedia Macedonica, 2009 \(kroraina.com\)](#).

⁹ Изданијата може да се разгледаат на [Тонер.mk, Енциклопедии](#). Дел од нив претставуваат преводи на изданија на реномираната француска издавачка куќа *Larousse*.

¹⁰ Изданијата може да се разгледаат на [Prosvetno Delo](#).

како што се правото и економијата, наменети за употреба на македонските факултети. Притоа често се преведуваат токму делата на автори од француското говорно подрачје. Од областа на правото, меѓу постарите преводи може да се споменат преводите на *Европско право* од Жан Клод Готрон (Готрон: 2006), *Меѓународно јавно право* од Давид Рузие (Рузие: 2006), *Меѓународни институции и институции на заедницата* од Натали де Грув-Валдерон и Саид Хамдуни (Де Грув-Валдерон & Хамдуни: 2010), *Управно право 1* од авторите Мишел и Оливие Русе (Русе: 2006), додека од областа на европското право и економијата преведено е делото *Европската Унија во 21 век, институции и економија* (Дуруссе: 2004). Со проектот на Владата за преведување на учебници кои се користат на најпрестижните светски универзитети, преведени се 163 учебници од областа на правото, политичките науки, дипломатијата и локалната самоуправа, најчесто од француски или од германски автори¹¹.

Терминологијата како предмет се проучува и на поголемите македонски универзитети. Во таа смисла на Катедрата за преведување и толкување при Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ постојат и одделни предмети посветени на терминологијата од одредени домени како што се на пример, економијата, медицината, правото... На Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип, терминологијата претставува изборен предмет на сите странски јазични групи, за оние студенти кои ја одбрале преведувачката насока.

Заклучок

Терминологијата е млада лингвистичка гранка, која сè уште не го достигнала својот полн развој ниту на светската научна сцена, па во таа смисла и македонската терминологија се наоѓа во зачеток. Сепак, треба да се нагласи дека постои извесна традиција во однос на класификацијата на термини од одредени области која потекнува уште од XIX век, а свеста за потребата од систематска обработка на термините постоела и во 70-тите години, кога МАНУ започнува со издавање на терминолошкиот Билтен. Освен научните трудови кои теориски ја обработуваат терминологијата, денес, кај нас, сè побројни се и делата од терминографијата, пред сè речниците посветени на разни стручни области.

Користена литература:

1. (1971 – 2008) *Билтен на Одборот за македонска научна и стручна терминологија*. Скопје: МАНУ, бр. 1–113.
2. (2002) *Блеквелова енциклопедија на политичката мисла*. Скопје: Ми-Ан.
3. Атанасов, П. & Попоски, А. & Димовска-Калајлиевска, Љ. (1992) *Француско-македонски речник*. Скопје: Македонска книга, Просветно дело.

¹¹ Листата на сите преведени книги од овој проект може да се најде на следниот линк: [lista_na_knigi.pdf.pdf \(mon.gov.mk\)](http://lista_na_knigi.pdf.pdf(mon.gov.mk)).

4. Бекер, Ж. & Мајер, В. (2005) *Енциклопедија за млади*. Скопје: Просветно дело.
5. Главинчева, М. (2006) *Француско-македонски деловен речник: право, економија, осигурување, царина, шпедиција*. Охрид: Универзитет „Свети Климент Охридски“.
6. Готрон, Ж–К. (1996) *Европско право*. Скопје: Конгресен центар ДОО.
7. Де Грув-Валдерон, Н. & Хамдуни, С. (2010) *Меѓународни институции и институции на заедницата*. Скопје: Конгресен центар ДОО.
8. Димовски, А. (2018) *Генетика*. Скопје: МАНУ.
9. Донеv, Д. (2018) *Социјална и превентивна медицина: јавно здравје*. Скопје: МАНУ.
10. Дурусe, М. (2004) *Европската Унија во 21 век, институции и економија*. Скопје: Logos-A.
11. Јакимовска, С. (2007) *Односите меѓуназивот и поимот во терминологијата (врз примери од правни текстови на француски и на македонски јазик)*, Скопје. (Необјавен магистерски труд: Фонд на Филолошки факултет)
12. Јакимовска, С. (2010) *Односите меѓу терминологијата и преведувањето (врз примери од правни текстови на француски и на македонски јазик)*, Скопје. (Необјавена докторска дисертација: Фонд на Филолошки факултет).
13. Јакимовска, С. (2013) *Електронски термилошки ресурси за преведување правни текстови од француски на македонски јазик и обратно*. Електронските ресурси и филолошките студии. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
14. Јакимовска, С. (2014) *Терминологијата како наука и термилошката работа*. Годишен зборник на Филолошки факултет, Штип: УГД.
15. Марјановиќ, Ѓ. (1989) „Право и политички науки, Кривично право“, во Билтен на Одборот за македонска научна и стручна терминологија, Скопје: МАНУ.
16. Марјановиќ, Ѓ. (1998) „Право и политички науки, Семејно право“, во Билтен на Одборот за македонска научна и стручна терминологија, Скопје: МАНУ.
17. Јорданов, Р. (1997) *Зборообразувањето во областа на медицинската терминологија во францускиот и македонскиот јазик*, Скопје. (Необјавен магистерски труд: Фонд на Филолошки факултет)
18. Јорданов, Р. (2005) *Именските термини – синтагми во француската и македонската медицинска терминологија*, Скопје. (Необјавена докторска дисертација: Фонд на Филолошки факултет)
19. Јосифовска, Зора. (1989) *Француски јазик*. Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“.
20. Карговска-Клисаровска, А. & Колемишевска, С. (2000) *Nomina anatomica: латинско-македонско-француски анатомски речник*. Скопје: Просветно дело.

21. Колемишевска, С. (1996) *Француски јазик за медицинари и фармацевти*. Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“.
22. Кузмановска, А. (2019) *Мал речник на називи на растенија*. Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“.
23. Марјановиќ, Ѓ. (1989) „Право и политички науки, Кривично право“, во Билтен на Одборот за македонска научна и стручна терминологија, Скопје: МАНУ.
24. Хаџи-Василев, М. (1998) „Право и политички науки, Семејно право“ во Билтен на Одборот за македонска научна и стручна терминологија, Скопје: МАНУ.
25. Миладиновска, Пејчиновска, Ј. & Димоска, Е. и др. (2007) *Прирачник за номотехнички правила*. Скопје: Влада на Република Македонија.
26. Монеv, Јь. (1984) *Француски јазик за економисти I и II (Le français pour économistes I et II)*. Скопје: Економски факултет.
27. Нешкоски, Б. (2016) *Терминологија од областа на градежништвото*. Скопје: МАНУ.
28. Павловски, Ј. (редактор) (2006) *МИ-АНОВА енциклопедија општа и македонска*. Скопје: МИ-АН.
29. Ристовски, Б. (уредник) (2009) *Македонска енциклопедија*. Скопје: МАНУ.
30. Рузие, Д. (2006) *Меѓународно јавно право*, Скопје: Конгресен сервисен центар.
31. Русе М. & Русе, О. (2006) *Управно право I*, Скопје: Промедија
32. Станинска-Поповска, С. (1978) *Le Français destiné aux étudiants des facultés d'électrotechnique*, Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“.
33. Стефанија, Д. (прир) (1985) *Македонски лечебник од 19 век*. Скопје: Македонска книга.
34. Шапкарев, К. (1982) *По народната медицина и нејината номенклатура во Македонија*, Штип: Друштво за наука и уметност.
35. Ширилова, В. (2001) *Голем лексикон на странски зборови и изрази*. Скопје: Топер.

Сајтографија:

1. [lista_na_knigi.pdf\(pdf \(mon.gov.mk\)\)](#)
2. [Prosvetno Delo](#)
3. [Топер.mk. Енциклопедии](#)
4. [Официјален дигитален толковен речник | Македонски.гов.мк \(makedonski.gov.mk\)](#)
5. [Encyclopaedia Macedonica, 2009 \(kroraina.com\)](#)
6. [IDIVIDI](#)
7. [a - абонент | Дигитален речник на македонскиот јазик \(drmj.eu\)](#)
8. [Off.net.mk речник](#)

ЗА ПРЕВОДОТ НА АНТРОПОНИМИТЕ, ТОПОНИМИТЕ И ТИТУЛИТЕ ВО СЕРИЈАТА „ИГРА НА ТРОНОВИ“

Луција Видеска¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
lucija.221102@ugd.edu.mk

Апстракт: Со растот на популарноста на фикцијата во последните неколку децении на 21-от век се појави и проблемот за соодветно преведување на разновидните поими кои ги среќаваме во делата кои најчесто се во пишана форма, а неретко завршуваат и екранизирани на големото платно, односно се преточуваат во филмски ремек-дела или во телевизиски серии. Главен фокус на овој труд е серијата „Игра на тронови“ (Game of Thrones) која своевремено рушеше рекорди на гледаност. Фантастичниот свет на змејови, војни и спектакуларни битки, магија и мистерија на Џорџ Р.Р. Мартин е волшебна интрига за гледачите, но и предизвик за преведувачите. Особен предизвик за преведувачите претставува преведувањето на необичните антропоними и топоними. Соодветниот превод треба да ја долови првобитната замисла на еден многу креативен автор и да го задржи вниманието на гледачот кој не го говори изворниот јазик на авторот.

Првиот дел од овој труд ќе биде посветен на основните аспекти на преведување релевантни за оваа тематика како и техниките на преведувањето, а во вториот дел ќе биде разгледано преведувањето на антропонимите, топонимите и имињата на титули. Овој труд ќе се фокусира и на откривање на најсоодветната преведувачка техника која може да биде искористена при преведувањето на ваков тип фикција како и на останатите преведувачки техники кои би биле адекватни за да не се изгуби изворната смисла и оригиналноста на делото.

Клучни поими: *серија, фикција, преведување, техники на преведување, англиски јазик, македонски јазик*

TRANSLATION OF ANTHROPNOMS, TOPONYMS AND TITLES IN THE TV SERIES “GAME OF THRONES”

Lucija Videska¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
lucija.221102@ugd.edu.mk

Abstract: With the growth of the popularity of fiction in the last few decades of the 21st century, the problem of proper translation of the various terms that we see in the works of literature, most commonly in written form and often screened on the movie canvas has appeared. The focus of this paper is the TV Series “Game of Thrones” which while was running, broke viewership records. The imaginary world of dragons, wars and spectacular battles, magic, and mystery of George R.R. Martin represents a magical intrigue for viewers, but also a challenge for translators. The challenge is the translation of anthroponyms, toponyms and titles. A proper translation is required to capture the original idea of a very creative author and keep the attention of a viewer that does not speak the author original language.

In the first part of this paper, the focus will be on the basic aspects of translation relevant for this thematic as well as the translation techniques, while in the second part the translation of anthroponyms, toponyms and titles will be reviewed. This paper will also focus on discovering the most adequate technique that can be used while translating this type of fiction as well as some other translation techniques used in order not to lose the show’s originality and primary meaning.

Keywords: *TV Series, fiction, translation, translation techniques, English language, Macedonian language*

1. Вовед

Преведувањето како процес на пренесување на текст од изворен во целен текст станува сè поважно и пораспространето низ целиот свет, со глобализацијата и потребата нештата да бидат разбирливи за сите. Сепак, најпроблематично е преведувањето на литературни текстови затоа што преведувачот се соочува со предизвикот да го пренесе светот кој авторот го осмислил и стилски да ја задржи оригиналноста на изворниот текст. Најголем од овие предизвици се сретнува токму при преведувањето на фикцијата во која креативноста оди до создавање на целосно нови универзуми, места, имиња и предмети кои се само плод од имагинацијата на авторот на делото и се целосно нови и непознати за другите индивидуи.

Ова може да се каже и за серијата „Игра на тронови“, адаптација на познатата колекција на Џорџ Р.Р. Мартин *Песна на мраз и оган* (*A Song of Ice and Fire*) сместена во еден необичен фантастичен средновековен свет во кој се преплетуваат многубројни места и ликови сите генијално поврзани меѓусебно. Целта на главните ликови во серијата е да седнат на Железниот трон (The

Iron Throne) и да завладеат со Седумте кралства. Популарноста на серијата ја наметна потребата продукцијата која ја емитува НВО макотрпно да работи и креативно да ги реши преводите на титловите за да може серијата да биде емитувана ширум светот, а достапна за сите и пред сè разбрана од сите гледачи кои посветено ги следеа осумте сезони од оваа телевизиска серија. Серијата денес е преведена на повеќе од 30 јазици ширум светот.

Во овој труд фокусот ќе биде ставен на имињата на индивидуи, на топонимите и називите на титулите. Тие се испреплетени низ целата серија бидејќи постојат во огромен број, а многу од нив се повторуваат низ епизодите. Во таа смисла, одбраните примери ќе бидат токму оние кои претставуваат најголем предизвик за преведувачот, па и техниките користени во текот на преведувањето со цел да се добие една смисловна целина.

Во трудот ќе го ставиме акцентот на називите во телевизиската серија кои генерално имаат средновековен призвук и се истовремено огромен предизвик на преведувачите на повеќе јазици ширум светот.

2. За преведувањето

Пред да започнеме со подлабока анализа, важно е да се напомене и една од најопфатните дефиниции на преведувањето „вештина која се состои од напорите да се замени пишана или говорена порака од еден јазик со истата порака на друг јазик“ (Newmark 1995, стр. 7). Се верува дека со преводот не може да се долови идентичната мисла бидејќи секогаш ќе постојат културолошки разлики, разлики во граматичките структури и пред сè замислата на авторот на изворниот текст која ќе се разликува од онаа на тој што ја интерпретира.

Веар (Vevar) (2000) тврди дека токму поради разликите помеѓу изворниот и целниот јазик во поглед на културата и на граматиката невозможно е да се добие совршен превод. Токму поради овој став, мора да се земат предвид сите елементи во структурата на двата јазици, па преведувачот да одбере соодветни техники кои ќе ги користи со цел да надомести за оние јазични средства кои можеби ќе постојат во изворниот јазик, но нема да бидат достапни во целниот јазик.

Може да се додаде и уште една сеопфатна дефиниција на преведувањето дадена од Мандеј (Munday) во неговата книга *Introducing Translation Studies* (2001) која вели дека „преведувачот го обликува изворниот пишан текст на еден вербален јазик во целен текст на друг вербален јазик“. Понатаму тој посочува дека преведувачот треба да се концентрира претежно на текстот што го преведува отколку на самиот јазик, односно да интерпретира. Мандеј се стреми кон преведувањето „смисла за смисла“ наспроти буквалното преведување и ја посочува токму Библијата како најголем предизвик за преведувачите бидејќи е речиси невозможно таа буквално да се преведе. Посочена е и важноста да се пронајде „соодветен еквивалент, односно сет на еквиваленти кои на најдобар

можен начин ќе соодветствуваат со значењето на изворниот јазик“ (Nida, From one language to another).

Важно е да се спомене и моделот на Вине и Далберне (Vinay и Dalbernet) во кој тие разликуваат директен, односно буквален превод и слободен превод. Тие споменуваат седум преведувачки „процедури“, три од нив се однесуваат на буквалниот превод (заемка, калка, буквално преведување), а останатите се применуваат кај слободниот превод (транспозиција, модулација, еквиваленција и адаптација). Уште во 50-тите години на 20-от век кога преведувањето не било толку длабоко истражувано, тие го напишале своето дело *Компаративна стилистика на францускиот и на англискиот јазик* („Stylistiquee Comparèee du francais et l’anglais: methodee de traduction“) кое до ден денес претставува водилка на градењето на преведувачката наука.

Во текот на процесот на преведување, без разлика дали се работи за пишан текст (поезија и проза, статија, списание итн.) или кинематографско дело (титлови на филм, телевизиска серија, краток филм итн.) најважен и примарен чекор е анализата на изворниот материјал.

Втор чекор е преведувачот да го одреди својот правец и цел кон која ќе го води преводот за да ја задржи неговата автентичност. Третиот чекор е да размисли која би била целната група која ќе го следи тој превод (според возраст, пол, етничка припадност) со цел полесно да го прилагоди и најпосле да го одреди квалитетот на изворниот говор за да го изведе преводот најсоодветно.

3. Транскрипција

Гласовните системи на англискиот и на македонскиот јазик се многу различни. Според правилата во Правописот на македонскиот јазик (второ издание, 2017), во тек на преведувачкиот процес, преведувачот треба да обрне внимание на изговорот и на англиската и на американската варијанта. Најголем предизвик за преведувачот е токму ортографијата на англискиот јазик кој содржи многу поголем број комбинации во сооднос буква – глас од македонскиот. Токму поради тоа графемата не може да биде појдовна точка при транскрибирањето, туку во умот на преведувачот треба да биде изговорот на самиот збор и како македонските говорители го перципираат конкретниот англиски глас.

3.1 Транскрипција на антропоними во серијата „Игра на тронови“

Во овој дел е ќе се сосредоточиме на сопствените имиња кои можеби не постојат во вистинскиот свет, но кои авторот ги креирал за да имаат средновековен призвук и тие главно се транскрибираат затоа што гледачите на несинхронизирани верзии од серијата веќе се свесни за името на ликот и може да дојде до конфузија при самиот превод, а популарноста на серијата доведе до голем број фан клубови кои се концентрираат на деталите. За нив најчесто неприфатливо е кога се дава поинаква интерпретација на лично име на некои од нивните омилен ликови.

Во следнава табела ќе бидат изведени неколку примери на транскрипција на имиња на ликови кои се среќаваат во најголем дел од епизодите, а се дел од Вестерос, еден од двата континенти во универзумот на серијата.

Jon Snow	Џон Сноу	Snow – Сноу е презиме кое се дава на вонбрачните деца во северниот дел на Вестерос (Winterfell преведено на македонски како Сурозимје), а името Jon е изведено од доста често користеното англиски име John уште од средновековието. Се забележува дека е напишано со изоставање на графемата „h“ што алудира на обид на авторот на името да му даде ахраичен призвук
Daenerys Targaryen	Денерис Таргериен	Името на овој лик потекнува од зборот дае што во одредени англиски говорни подрачја значи светлина или буквално ден, а Nerys пак потекнува од велшкиот јазик и значи „дама“. Презимето <i>Таргериен</i> во буквален превод според некои извори значи „од змејот“, симболот на оваа кралска лоза.
Khal Drogo	Кал Дрого	Khal или Кал значи лидер, крал, а <i>Дрого</i> се верува дека потекнува од германскиот збор „dragen“ што значи да носи или да пренесува. Се мисли на улогата на овој лик како носител на племето.
Cersei Lannister	Серси Ланистер	Името на Серси потекнува од грчката митологија, божицата Кирка, која дели слични одлики со комплексниот лик.

Tyion Lannister	Тирион Ланистер	Името Тирион има латинско потекло и означува карпа. Се верува дека презимето Ланистер пак, има латинско потекло и значи „поседувач на гладијатори или робовладелец“.
Arya Stark	Ариа Старк	Името на овој храбар лик е инспирирано од хиндуизмот и во буквален превод значи „чесен“.
Sansa Stark	Санса Старк	Името на овој лик исто така потекнува од хиндуизмот и означува „пофалба“ или „величење“, а другото значење му е „шарм“ или „харизма“. Важно е да се напомене дека презимето <i>Старк</i> потекнува од германскиот збор „stark“ што значи „силен, моќен, издржлив, јак“, но се верува и дека има англо-саксонско потекло со исто значење.
Theon Greyjoy	Теон Грејџој	Името <i>Теон</i> има грчко потекло и доаѓа од зборот „theos“ што значи Бог. Грејџој има значење на „благородник, човек за восхит“.
Robert Baratheon	Роберт Баратеон	Името <i>Роберт</i> е широко распространето низ светот има старогерманско и старохоландско потекло и значи „слава, чест, углед, величење“.

Горенаведените примери се само неколку од големиот број ликови кои се појавуваат во ТВ-серијалот и може да се забележи дека многу од нив потсетуваат на англискиот средновековен свет. Авторот на книгите преточени во телевизиската серија бил инспириран од звучните имиња со грчко и со латинско потекло, но честопати и манипулира со одредени гласови, правејќи алтерации за да остави свој сопствен печат.

Креативноста на авторот особено се забележува кај имињата кои ги носат ликовите од другиот континент во светот на „Игра на тронови“ наречен Есос (Essos), кој најмногу асоцира на стар Вавилон, Месопотамија и Египет, сосема различно од сликата за средновековието во Европа на која потсетува првиот континент Вестерос. Таму среќаваме имиња како Мелисандра, Мисандеи, Хагар, Хаздар, Граздан кои се плод на имагинацијата на авторот. Тие најчесто имаат необичен призвук, но не може да се одреди блиско потекло на имињата и презимињата, а истиот случај е и со градовите на овој континент како што се Мирин, Андалос, Валирија, Карт, Ашаи итн.

Може да се забележи дека за преводот на личните имиња низ серијата е користена транскрипцијата – замената на фонеме од еден јазик со замена на фонеме од друг јазик при што се пренесува и формата на зборот од изворниот јазик кој се адаптира на фонолошкиот систем на јазикот-цел. Бидејќи во овој случај станува збор при писмено преведување лексемата се адаптира и на графолошкиот систем. Некои имиња претрпуваат графичка адаптација со цел да бидат читливи и лесно разбирливи за гледачот.

Сепак, со употребата на оваа техника не се пренесува подлабокото значење што секое од овие имиња го носи.

3.2. Транскрипција на титули

Доста интересна проблематика при преведувањето на епизодите од оваа телевизиска серија се токму титулите кои ги носат најголем дел од главните ликови најчесто господари, благородници, робовладетели итн. Како што беше споменато, универзумот од книгите и ТВ-серијата претставува еден вид паралела со средновековието во Европа јасно одделено со елементите од древните времиња кои се испреплетуваат во серијата.

Во следната табела ќе погледнеме како преводот на титулите кои во изворниот англиски јазик имаат средновековен призвук се транскрибирани во преводот на македонски јазик со соодветни поими кои се веќе воспоставени кај нас.

Prince	Принц (син на владетелот)
Princess	Принцеза (ќерка на владетелот)

4. Калката во преводот на топоними во серијата „Игра на тронови“

Главна алатка на преведувачот на серијата е токму калката како преведувачка техника, една од најпрактичните и најширокораспространетите во материјалите на сите преведувачи. Калката претставува буквален превод „збор за збор“ и користејќи ја калката, пресликуваме збор со своите компоненти од еден јазик во друг. Користењето на оваа техника при преводот на географските поими,

односно топонимите во текот на серијата вродила со зачувување на изворната креативност на авторот, односно сценаристот, а воедно создава интересен призвук во умот на гледачот.

Се разбира, топонимите кои не претставуваат спој од две посебни именки или именка придружувана од придавка, не дозволуваат оддалечување од изворниот јазик, се транскрибирани и имаат иста форма како во оригиналот (Dorne ► Дорн, Bravos ► Бравос, Valyria ► Валирија).

Во табелата подолу се прикажани топонимите кои најчесто можат да бидат сретнати во серијата како и нивниот превод на македонски јазик, а при преводот е користена калка.

King's Landing	Кралебран (престолнината на Вестерос)
Riverrun	Рекотек
Casterly Rock	Гребенот на Фрлачот (непрецизен превод, зборот „rock“ означува „карпа“, но не постои македонски превод на „casterly“ кој е еквивалентен со „фрлач“, па затоа преведувачот користи преведувачка слобода со цел да добие смисловна целина.
Dragonstone	Змејкамен
Winterfell	Сурозимје (непрецизен превод), зборот „winter“ значи зима, но не постои збор во македонскиот јазик што е еквивалентен на „fell“, па затоа и овде преведувачот користи слобода во преведувањето за добивање на смисловна целина.
The Iron Islands	Железните острови (при преводот на македонски јазик е изоставена алитераацијата која постои со користењето на буквата I во оригиналниот текст)
Oldtown	Староград
The Twins	Близначките (кули)
The Wall	Сидот
Castle Black	Црниот замок
The Vale	Долината („Vale“ е архаичен збор за Долина)
The Red Keep	Црвената тврдина (при преводот се користени и калка и генерализација како преведувачки техники, поаѓајќи од тоа дека зборот „keep“ претставува збир од повеќе замоци во англискиот јазик, а при преводот е генерализирано дека се работи само за една тврдина, сместена во главниот град King's Landing).
Storm's End	Бурокрај

4.1 Калка во преводот на титули

Доста интересно е да се издвојат и поспецифичните титули и епитети дадени на еден од најважните ликови во серијата, онаа која што се бореше и го жртвуваше животот за да го направи светот подобро место, а тоа е Денерис Таргариен, Мајката на Змејовите. Во оригинална форма нејзиното цело име гласи; **Daenerys Stormborn of House Targaryen, the First of Her Name, Queen of the Andals and the First Men, Protector of the Seven Kingdoms, the Mother of Dragons, the Khaleesi of the Great Grass Sea, the Unburnt, the Breaker of Chains and Lady of Dragonstone** што на македонски јазик е решено како Денерис Бурородената, Прва со нејзиното име, Кралица на Андалите и Првите луѓе, Заштитничка на Седумте Кралства, Мајка на Змејови, Калиси (случај на транскрипција) на Големото Тревно Море (изоставена е алитераацијата, односно повторувањето на согласки која ја има во оригиналниот назив), Непотпрлената (доста интересен избор на зборови со цел посликовито и поувеличено да се претстави овој лик), Синцирокршачката и Кнегиња на Змејкамен. Може да се заклучи дека за превод на титулите главно се користи калката, односно буквалниот превод на израз од изворниот јазик преточен во целниот јазик, а неретко преведувачот користи уметничка слобода со цел на гледачите посликовито и поточно да им ја долови интенцијата на оригиналот. При преводот на титулите на Денерис Таргариен преведувачот користи и транскрипција во случаите како Daenerys → Денерис, Khaleesi → Калиси, The Andals → Андалите, како и адаптација како посебна преведувачка техника, забележана во случајот Lady of Dragonstone → Кнегиња на Змејкамен.

5. Генерализација при преводот во серијата „Игра на тронови“

Генерализацијата е преведувачка постапка коа се состои од замена на оригиналниот концепт со поим со пошироко значење. Генерализацијата најчесто се користи во согласност со веќевоспоставените стилски норми во врска со постоењето на вообичаени пресврти во јазикот или клишеа. Генерализацијата во суштина му помага на преведувачот да излезе од „тешка ситуација“ кога тој самиот не е сигурен или е предизвикан да го пренесе значењето од изворниот јазик во јазикот – цел.

5.1 Генерализација на топоними во серијата „Игра на тронови“

Во табелата подолу се издвоени топонимите во серијата кои преведувачот не бил во можност да ги реши со користење на калка како преведувачка постапка, па преведувачот се послужил со генерализацијата што речиси го доловува истиот ефект во умот на говорителот на јазикот – дел во овој случај гледачите кои како мајчин јазик го имаат македонскиот јазик. Се работи за поими кои не се среќаваат во нашата култура, па затоа се јавуваат потешкотии при преводот.

<p>The Red Keep – Црвената Тврдина → при преводот се користени и калка и генерализација како преведувачки техники, поаѓајќи од тоа дека зборот „keep“ претставува збир од повеќе замоци во англискиот јазик, а при преводот е генерализирано дека се работи само за една тврдина, сместена во главниот град King’s Landing, односно Кралебран.</p>
<p>Flea Bottom – Буварникот → најсиромашниот дел, „гетото“ во престолнината на Вестерос – Кралебран, исполнет со развратништво, криминал, неморал и крајна сиромаштија. Оттука е инспирирано и името Flea Bottom, „flea“ буквално значи „болва“, а „bottom“ значи „дно“. Луѓето кои потекнуваат од овој крај, се сметани за „болвите“ на општеството, а преведувачот преводот го решил со Буварникот, дури користи и дијалектна форма од македонскиот јазик, односно жаргон, еквивалентно на нечистиот дијалект кој се говори во Flea Bottom.</p>
<p>The Eyrie – Птичјото гнездо → замокот на семејството Арин, замок помал во однос на другите замоци во кралството, но поставен на многу висока положба што го прави многу тежок за напаѓање. Оттука потекнува и „eyrie“ што е архаичен збор за високопоставено гнездо на птици грабливки, најчесто на дрво или на карпа, но со цел да го поедностави и реши преводот, преведувачот одбира да го преведе со „Птичјо гнездо“ – тој генерализира со цел да постигне смисла што ќе биде блиска до гледачот на серијата.</p>

5.2 Генерализација на титули во серијата „Игра на тронове“

Постојат и неколку титули кои се појавуваат во текот на серијата, но се необични за нашата култура така што преведувачот повторно се послужува со генерализирање со цел да го заврши предизвикот даден од изворниот текст.

Во следната табела се дадени титулите во кои е користена генерализацијата како техника на преведување.

<p>Septa – Септа → Дадилка, жена која е одговорна за воспитувањето на женско дете од благородно потекло, таа е заколната на целибат и покрај воспитувањето, таа е задолжена и за образованието на младата жена, ја учи за историјата и етиката како и вештини достоини за една жена од тоа време, ткаење, везење и уметност. Септата е дадилка која понекогаш и самата е од благородничко потекло и е одговорна за воспитувањето само на младите жени од кралството, додека дадилка е поопшт поим и се однесува на жена која воспитува и машки и женски деца, но не мора да значи дека ќе ги образува или ќе ги учи некој занает.</p>
<p>Regent – Кралица мајка → Користено за жената која е вдовица на кралот, а кралот е наследен од нејзиниот син. Сè додека нејзиниот син не е оженет, таа е regent, односно сè уште се смета за кралица. Нејзината снаа по бракот со новиот крал, станува кралица, а кралицата-мајка ја губи својата титула. „Regent“ се однесува само на вдовицата на кралот која има моќ сè уште да донесува одлуки во име на новокрунисаниот крал и поседува огромна моќ во кралството сè до својата смрт.</p>

6. Адаптацијата во серијата „Игра на тронови“

Адаптацијата е постапка со која се врши адаптирање на една ситуација во друга и е користена во случаи кога ситуацијата што е опишана во изворниот текст, не постои во јазикот-цел или, пак, не одговара на навиките и обичаите на реципиентите на преводот. Тоа е вид слободен превод во кој измените се резултат од обидот на преведувачот текстот да му стане поблизок и поприватлив на примателот од културата-цел. Притоа се врши замена на една културна и општествена реалност со друга, која има иста функција или иста вредност како првата.

6.1 Адаптација на титули во серијата „Игра на тронови“

Во следната табела се посочени примери на титули кои се адаптирани да соодветствуваат со поими од нашата култура со цел што повеќе да се доближат до гледачот.

Lord – Кнез → Благородничка титула за човек кој поседува земја и во случајот со серијата, замоци, војски и огромна моќ. Зборот „кнез“ во македонскиот јазик поседува различни значења во различни периоди од историјата, но првичното значење му е она еквивалентно со „lord“ во англискиот јазик, благородник потчинет на кралот кој поседува голема моќ и богатство во кралството.
Lady – Кнегиња → сопруга на кнезот, таа ја поседува речиси истата моќ како него и располага со огромно богатство и моќ.

7. Описен превод во серијата „Игра на тронови“

Преведувачот го користи описниот превод кога не постои збор или фраза од неговата култура што ќе кореспондира со поимот кој што се преведува.

Во следната табела се дадени примерите во серијата „Игра на тронови“ каде преведувачот се послужува со описниот превод за да му долови на гледачот слика за значењето на поимот.

Lord Comander – Врховен заповедник → оној којшто ја штити и дава наредби на Ноќната стража, задолжена за заштитата на сите Седум кралства.
Hand of the King – Кралевият намесник → во подлабока смисла „десната рака на кралот“, најблискиот советник на кралот кој честопати донесува одлуки во Негово име.

Заклучок

Серијата „Игра на тронови“ претставува огромен предизвик за преведувачите на титловите поради својата оригиналност и архаична средновековна нота. Преведувачот користи неколку преведувачки техники и тоа: транскрипција,

калка, генерализација, адаптација и описен превод. Транскрипцијата е користена најмногу кај антопонимите, додека пак, за топонимите како главна техника се забележува калката. Голем дел од титулите пак, од друга страна, се адаптирани да кореспондираат со титули од нашата култура. Сепак може да се забележи дека некои делови од преводот изостануваат. Доаѓа до непрецизен превод со цел да се задржи некоја автентичност (Winterfell->Сурозимје, King's Landing-> Кралебран) како и губење на алитерацијата, односно повторувањето на согласките (Great Grass Sea->Големото Тревно Море, The Iron Islands->Железните Острови). Може да се додаде дека не е зачувана и архаичноста на името на главниот лик Џон Сноу, со тоа што во оригиналниот текст е запишан како Jon наместо стандардното John и со тоа се губи одредена архаичност што била првобитна замисла на авторот. Истиот случај го среќаваме кај поимот The Eyrie, преведено како Птичјо гнездо, генерализирано како резултат на недостаток на збор за овој поим во нашата култура. Сепак преведувачот успева да ни создаде слика која се доближува до оригиналноста на Џорџ Р.Р. Мартин и сценаристите на серијата, па затоа добиваме еден доста умешен готов превод одобрен според стандардите на една голема продукција како HBO (HBO) и достапен ширум светот.

Користена литература:

1. Jeremy, Munday (2008) *Introducing Translation Studies*, London and New York, Routledge.
2. Dalbèrn, Vinay (1977) *Stylistique Comparée du français et l'anglais: methode de traduction*, Paris, Didier.
3. Peter, Newmark (1995) *A Textbook of translation*, Hempstead Hertfordshire, Prentice Hall International.
4. Petra, Pleško (2018) *A Game of Thrones Proper Nouns and their translation into French and Slovene*, Ljubljana, Filozofska Fakulteta, Oddelek za Anglistiko In Amerikanistiko.
5. Stefan, Vevar (2000) *Temeljni aspekti in principi teorije literarnega prevajanja*, Ljubljana, Študentska Založba.
6. Правопис на македонскиот јазик (2017), Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

*Книжевност и
фолклор*

ВЕРУВАЊАТА ВО БОЛЕСТИ И ОБРЕДНАТА ПРАКТИКА ЗА НИВНО ЛЕКУВАЊЕ ВО ТИКВЕШКИОТ РЕГИОН

Бојана Самарџиева¹, Ана Витанова-Рингачева²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
bojana.97@yahoo.com

²Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
ana.ringaceva@ugd.edu.mk

Апстракт: Народните верувања и обредната практика којашто произлегува од нив, во македонската традиција егзистираат толку долго колку што човекот ги зачувал во својата колективна меморија. Човекот на својот пат низ времето, не можејќи да даде логично објаснување за одредени појави, се обидува да ги протолкува согласно сопствените религиозни погледи и убедувања. Соочен со немилосрдната сила на природата, но и налетот на болестите за кои многу малку знаел, прибегнувал кон примена на обредни активности во надеж дека ќе се заштити себе, заедницата и плодородието. Обредната практика за заштита од болестите била широко распространета на територијата на Македонија, а остатоци од неа постојат и денес. Обичаите, празнувањето на одредени празници, забраните, магиските активности сочувале свои остатоци во Тиквешкиот Регион. Нив ги препознаваме во кажувањата, верувањата, легендите, преданијата, песните и обичаите, коишто до ден денес се зачувани во овој регион. Собирачите на македонското народно творештво оставиле фолклорни материјали од кои денес се црпат факти за богатата македонска фолклорна традиција.

Клучни зборови: *верувања, болест, обичаи, лекување, Тиквешки Регион*

BELIEFS IN DISEASES AND RITUAL PRACTICE FOR THEIR TREATMENT IN THE TIKVESH REION

Bojana Samardjjeva¹, Ana Vitanova-Ringaceva²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
bojana.97@yahoo.com

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
ana.ringaceva@ugd.edu.mk

Abstract: Folk beliefs and the ritual practices that arise from them, have existed in the Macedonian tradition for as long as man has preserved them in his collective memory. Man, on his way through time, unable to give a logical explanation for certain phenomena, tried to interpret them according to his own religious views and beliefs. Faced with the relentless force of nature, but also the onset of diseases of which he knew very little, he resorted to ritual activities in the hope of protecting himself, the community and soil fertility. The ritual practice for protection against diseases was widespread on the territory of Macedonia, and the remnants of it still exist today. The customs, the celebration of certain holidays, the prohibitions, the magical activities, left their mark in the Tikvesh region. We recognize them in the sayings, beliefs, legends, sagas, songs and customs that are preserved to this day in this region. The collectors of the Macedonian folklore left an abundance of folklore materials from which are drawn facts about the rich Macedonian folklore tradition.

Keywords: *beliefs, disease, customs, treatment, Tikvesh region*

1. Вовед

Обидувајќи се да дојдеме до вистинската дефиниција за тоа што во суштина претставуваат народните верувања, правиме своевидна реконструкција на архаичниот начин на размислување и поимање на светот. Нашите предци, без разлика на кој дел од светот се наоѓале, имале многу слично, дури и исто гледање на нештата и нивното толкување. Она што му е заедничко на човекот, е верувањето во некаква сила од која во исто време се плаши, но и од која бара заштита. Она што го поврзува, што го обединува народот, се религиозните претстави за Бога, верување во моќта на природата и чувството на стравопочит кон неа, верување во возвишени или култни нешта. Токму тие верувања, кои потекнуваат и се развиваат од страна на народот, се нарекуваат народни верувања.

2. Верување во болести и нивно лекување во Тиквешкиот Регион

Во Тиквешкиот Регион постоеле и сè уште постојат болести кои Тиквешани ги лекуваат на алтернативен начин. Постојат болести лекувани со билки, со разни смеси и масти од билки, комбинирање на хранливи состојки, лекување со употреба на различни предмети од секојдневна употреба, лекување со баење итн.

„**Билките** се олицетворение на животната, плодносната сила на природата, а верувањето во нивната чудотворна моќ при лекувањето е старо колку и човештвото и е присутно кај сите народи.“ (Макаријоска, 2014, стр. 37) Билките се користат за правење на чај, лек или пак, маст за мачкање. Во Тиквешкијата, за различни болести, се користат следниве билки:

За болести во белите дробови, како бронхитис, астма, се употребува чај од: синап, подбел, јаглика, бел слез, црн слез.

За кардиоваскуларниот систем, односно за срцеви заболувања, нервни растројства, главоболка, брадикардија, стенокардија, ангина пекторис, висок крвен притисок, најмногу се препорачува чајот од глог, од бел и црвен глог.

За воспаление на усната шуплина се препорачува чај од жалфија или иранско цвеќе.

За нервниот систем, најчесто користена и најмногу препорачувана билка е валаријаната. Исто така, се употребува и лавандата, глогот, босилек, мајчина душица, камилица.¹

Од комбинација на билки, дали тоа ќе бидат пет билки или повеќе, билкарите прават маст, за внатрешна и надворешна употреба. Билна маст се употребува за лекување на непце, јадежи на тело, надворешни израстоци.

Со комбинирање на хранливи состојки, односно за подобрување на имунолошката состојба, се прави смеса од: маџун, орев, лешник и бадем. Добиената смеса од овие производи се јаде секое утро, по една лажичка.

Бактерија во желудникот, на народен начин, се лекува со помош на жив компир и шеќер. Лекот е во течноста која ја пушта компирот, во текот на ноќта, во комбинација со шеќерот. „*За желудникот, за бактерија. Лекарите лечат со некои друзи работи, јас кажувам вака: за бактеријата само треба пет компира. Че го измиши компирот навечер, че го избришиши, че го пресечиши горе, че отвориши една дупка, че ставиши една кафена лажичка шечер, че го затвориши тоа и че го оставиши ноческа да стое цела ноч – да преврие унатре. Тоа е лек за бактерија.*“²

Во минатото, некои болести се лекувале со **употреба на предмети** кои се дел од секојдневниот живот на човекот. Денес овие начини на лекување се

¹ **Информатор:** Илија Ѓорѓиев, роден 1943 година во с. Чемерско, Кавадарци. Кажувањето е снимено на 9.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

² **Информатор:** Анонимен. Кажувањето е снимено на 9.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

останати само кај постарите лица: „За грбот сеа синапки си лепиме, а пред тоа старите се редеме чаши. Чаши шо пилме. Че намачкаме малку мрсно, памукче че запалиме и ничкуму чашиата че а туриме на грбот и це нап'не чашиата месо. Или три чебритки на лепче че и наредиш, че и запалиш и че и наредиш чашиите ничкуму и оно го собира настилот нагоре, месото че го собере. Порано така правеме. Немаше ни синапка, ни лекари у селото. Ни старите се буцаме и едни со други. На огинот че а туриш иглата, плетачка игла од чарапи шо плетиме, и че а угориш и по грбот це жишкаш и тоа пука.“³

За лекување на болести во Тиквешијата се применува и **баењето**. Постојат лица кои бајат најчесто од уроци, уплав, настинка/грчеви во стомак, „црвеница“ – црвени лишаи и други болести. Овие лица, бајачи, имаат свои таинствени зборови со кои баат и лекуваат. Се верува дека кога некој ќе те види, ќе ти даде комплимент, ќе те пофали или пак кога некој покажува љубомора, се појавува главоболката како симптом, тогаш постарите велат дека те урочиле, односно те фатиле уроците. Според кажувањата на постарите, тоа го прават лица со сини „модри“ очи или „завидливи“ очи. Тогаш лицето што бае, со различни зборови и на различен начин го прави тоа. Најчесто тоа го прават со сол, а некој со сол и босилек, и потоа тоа, ставено во хартија или салфета, го даваат да го носиш со себе некој период или да го ставиш под перница додека спиеш, а кога ќе се разбудиш, да се измиеш со солта и со вода. Карактеристично е тоа што, за време на баењето, додека ги изговараат своите зборови, тие најчесто се просеваат.

Покрај баење со лично присуство, баење од уроци може да се направи и на крпа, блуза, маица, марамче итн.

2.1. Верување во сон – толкување на сонштата за лекување болести

Денес сè уште постои верувањето во значењето на сонот, а се прават и бројни толкувања. Сè уште постојат сонштата во кои Бог или некој светец им кажува на некои лица лековити зборови или начин на лекување на различни болести. Луѓето веруваат во сонштата и во нивното значење. Денес постојат и соновници во кои се дадени различни толкувања за различни сонштата. За толкување на сонштата и нивното значење, од она што го добивме како податок со нашето теренско истражување, е следново:

Народот верува дека сонот може да биде прикажување на идни настани. Најчесто исходот е позитивен.

Постои верување кај некои дека сонштата не се многу чести, но дека секогаш се со некоја важна порака и значење.

Се верува дека доколку во сонот тагуваш многу, а тагата е проследена со солзи, во иднина ти претстои радосен период.

Се верува дека доколку сонуваш гол човек, некој ќе почине. Доколку сонуваш машко – ќе почине женско лице од твоето семејство, а ако на сонот ти се појави жена – ќе почине машко лице од семејството.

³ **Информатор:** Магда Костова, родена во 1937 година во с. Чесендре, Кавадарци. Кажувањето е снимено на 6.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

Ако на сон ти се појави поштар, полицаец или коњ, тоа значи дека ќе добиеш некој глас, некоја порака.

Доколку сонуваш дрво, дрвото претставува пари.

Ако сонуваш загадена вода – тоа е лошо.

Ако сонуваш бистра вода, значи за брзо време ќе се изненадиш од нешто.

Доколку сонуваш некој светец како ти приоѓа, те зема во прегратки или те заштитува во сонот од нешто, се верува дека истиот светец е твој заштитник.

2.2. Суеверија поврзани со болестите

Суеверието е присутно низ целиот свет, па така и во Македонија и во Тиквешкијата. Тоа е древен остаток од праисториското поимање на светот, кога целата природа била одухотворена и човекот верувал дека сè што го опкружува, има своја душа.

При собирање на податоци за селото Ваташа, Камчевски запишал неколку верувања на народот, кои се показател за присуство на суеверијата во Тиквешкијата:

Под врба не се спие, бидејќи се верува дека ќе се разболиш од бубрези.

Кога ќе се пресечело дрво, се ставало камен врз пресеченото, за да не го фати клетва оној кој го пресекол дрвото.

Постоело верување дека петел во куќата не треба да се чува повеќе од две години. До две години петелот пеел и викал „Ти газда“, а потоа викал „Јас газда“, а тоа значело газдата да умре.

Во минатото се верувало дека ако во полето се појават многу глупци, ќе настапел глад меѓу луѓето.

Се верувало дека на Гурѓовден кога ќе се разбудиш, треба да каснеш малку леб за да не те прекука кукавица, во спротивно нешто лошо те очекувало истата година.

Не било добро, додека одиш, патот да ти биде пресечен од змија, зајак, лисица, еж или црна мачка. Тие носеле несреќа. Ако тоа се случи, треба да кажеш: „Вашето е ваше, моето е мое.“ (Камчевски, 2012, стр. 106–109)

Теренските истражувања во Тиквешкиот Регион ни покажаа дека народот сè уште има стравопочит кон одредени суеверија и не се откажува од нивното применување и толкување: „*За утката викат, ако уте, дека било лошо, дека некој од таа фамилија ќе почине. Црна мачка ако те пресече, исто, нешто че ти се десе у тиа ден и затоа ка че а видиш таа црната мачка, че фрлиш каменче да и го пресечиш патот. Виенето на куче, исто, не е убаво. Викат дека некој че почине.*“⁴

⁴ **Информатор:** Елеонора Костова, родена 1978 година во Штип, преселена во Кавадарци. Кажувањето е снимено на 7.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

2.3. Празници и светци – заштитници од болести

Тиквешијата е позната по бројните лозови насади. Како заштитник на лозјето и овошките, Тиквешани го слават и чествуваат Св. Трифун.

Во монографијата за град Кавадарци, Камчевски и Костадиновска сведочат за празнувањето на празникот Св. Трифун. Тоа е празник кој лозарите го слават на 14 февруари. Тоа е ден кога тие излегуваат на лозовите површини и со закројување на неколку лози, кои притоа ги полеваат со вино и ракија, за годината да биде берикетна, симболично го означуваат почетокот на работата. Во храмот „Св. Димитрија“, во Кавадарци, се одржува света литургија во чест на Св. Трифун и со осветување на вода и закројување на виновата лоза, се благословува за добар и квалитетен род. (Камчевски; Костадиновска, 2004, стр. 25)

За празнување на празник во Тиквешијата сведочи и Петков Јован. Имено, во селото Долна Бошава се празнува празникот Св. Архангел Михаил. Овој празник се прославува на 19 септември, а неколку недели пред празникот, вработените во манастирот, заедно со свештениците, селаните и соселаните, помагаат во манастирот за здравје на семејството, стоката и за добар берикет. Тие ги варосуваат сите одаи (соби) во манастирот, ги бришат прозорците, се уредува кујната, се подготвуваат казани, чинии, прибор за јадење итн. На денот на празникот, 19 септември, во манастирот одат гости од Кавадарци, Неготино, Демир Капија и од околните села во Тиквешијата. Секој од нив оди во манастирот, си носи подарок и пали свеќа за здравје. (Петков, 2007, стр. 115)

За празникот Св. Еремија, кој се празнува на 14 мај, во Тиквешијата има еден интересен ритуал кој најчесто го изведуваат жените. Имено, овој празник се смета за заштитник на домот од надворешни натрапници, односно змии. На денот на празникот, се зема некој метален сад и треба да направиш три круга околу куќата и да тропаш на садот силно, за да ги избркаш змиите.

Суштината на таквиот обред е да се направи голема врева од која злото ќе си замине. Всушност и многу обреди со маски во својата обредната активност вклучуваат силно тропаше и викање, а целта е да се избрка злото што подалеку. Злото може да биде во форма на натприродна појава, животно (најчесто змија) или смртоносна болест.

3. Обредна активност за заштита од зли сили

„Обредот ја претставува првата социјална активност на човекот. Тоа е начин на востановено однесување, преземање одредени дејства според неписани правила (при одржување верски и други свечености), заради постигнување на посакуваниот успех.“ (Анастасова-Шкрињариќ, 2008, стр. 46). Меѓутоа, со текот на времето обредите се испразнуваат од својата митолошка содржина и се сведуваат на обичаи. Практикувањето на обичаите се случува без постоење

свест за нивното првобитно значење. Според Анастасова-Шкрињариќ, „многу обреди на крајот стануваат обичаи. Извесни дејства се одржуваат како обичаи, но не се памети причината зошто се практикуваат. Наместо причината, останува стравот дека ќе се случи нешто кобно ако не се повтори дејството (стравот од неизвршувањето ја надминува смислата на извршувањето на обредот). Така се заборава смислата на одредени обреди, иако тие и натаму се повторуваат преку обичајната практика“. (Анастасова-Шкрињариќ, 2008, стр. 46).

Значаен сегмент кај духовната култура на Македонците, но и пошироко на Балканот, заземаат обредите со маски. Маските се јавуваат како моќно средство за заштита. Народот ги користи при разни игри, преку кои, со нивниот страшен изглед, тие треба да предизвикаат страв, одвратност и ужас и да ги избркаат сите зли сили.

Една од најпознатите маски и игра во Тиквешијата, која претставува еден од најстарите пагански обичаи, се Џоломарите, односно Џоломарската игра. Во Тиквешкиот Регион, Џоломарите најчесто потекнувале од селата. Денес нив ги има во селата Ресава и Бегниште.

Џоломарите се група луѓе, претежно мажи. За изработка на нивната маска најчесто се среќава ткаенината, а исто така и штавената кожа од која најзастапена е јагнешката, овчата и кожата од дива или питома свиња. За маскирање на лицето најчесто се употребува јагленот, сагите од фурните и огништата или фабрички бои и шминки. На својата половина имаат закачено свонци. Џоломарите се организираат во периодот помеѓу Божиќ и Богојавление, во тие денови кога водата не е крстена, познати како „некрстени денови“. Според народните верувања, во тие дванаесет дена шетаат разни вештерки, вампири, чума, колера и друго. Исто така, се верува дека во овие денови водата е опседната од овие духови, таа е леунка – немоќна, некрстена, крстот е врзан и нема сила во овие денови да помогне и да ги прогони. Нивните ритуални игри се проследени со драмски и комични елементи, исполнети со магиски дејства, кои имаат за цел да го избркаат лошото од селото, а во исто време да донесат берикет и благосостојба за годината што настапува.

Освен Џоломарите во Тиквешијата, познати се и Русалиите. Тие ја имаат истата цел како и Џоломарите, да ги избркаат злите сили, а нивната игра се изведува во истиот период, од Божиќ до Богојавление – Водици. „Овие ритуални групи ги извршуваат своите ритуали во обредното време, маркирано со општа и обединувачка функција, со цел да се заштити човекот и сè што е живо од разни зла, како и да придонесат за општата благосостојба на луѓето“. (Величковска, 2011, стр. 146). „Русалискиот обреден комплекс, кој некогаш бил нераскинливо врзан за скутот на македонската народна традиција, најдиректно е засведочен во записот на Кузман Шапкарев (1834 – 1909) во 1884 година.“ (Витанова – Рингачева, 2019, стр. 30). За постоењето на русалиските игри на македонско тло Кузман Шапкарев пишува во детали давајќи опис на Русалиите, нивниот

изглед, организациската поставеност, како и обредните активности. Витанова-Рингачева покажува дека за присуството на Русалиите во Македонија пишувал и Ристо Стамков, во својата монографија за с.Стојково, како и Киро Козаров за русалиските игри во с. Секирник, во околината на Струмица. Исто така, Русалиите биле споменати и во патописот на Едвард Браун, кој датира од 1669 година, и во патописот на Џорџ Бовен, кој во четириесеттите години на XIX век, во Солун, забележал русалиско оро.

Во Тиквешијата, Русалиите биле најчесто застапени во селата Дреново и Сопот, каде што имало најмногу доселеници од Зборско, Егејска Македонија. Во 1935 година, во с. Дреново, било формирано Културно уметничко друштво „Русалии“. Во овие групи учествувале само мажи.

3.1. Водата како средство за лекување болести

Верувањата во лековити води и извори се исто така широко распространети во македонската народна традиција. Тие води и извори добивале свои имиња, а изворите најчесто биле именувани во чест на некој светец. Најчесто покрај нив се граделе мали црквички или манастири. „Симболиката на водата во верувањата и во обредите се состои од две основни функции: очистувачка и спроведување на плодност.“ (Вражиновски, 1998, стр. 102).

Постојат и таканаречени самовилски води, кои народот ги претставувал како жени – самовили. Во текот на нашето истражување, добивме податоци дека и во Тиквешкиот Регион постојат лековити и самовилски води. Самовилска вода има во областа Моклиште, кај манастирот Св. Никола. Оваа вода лекувала од различни болести, а се верува дека со помош на оваа вода младо момче, кое било неподвижно, почнало да се движи самостојно.

Во с. Дабниште има лековита вода, Св. Петка. Од оваа вода луѓето барале лек за главоболка, за вид, за болка во очите. Во с. Праведник постои пештера во која извира лековита вода. Се верува дека човек треба да биде чист, без грев за да може да влезе во пештерата. „У Дабниште има лековита вода, Св. Петка, за главоболка, за очи, таква работа. Има у Конопиште таков камен за плодност. Има и манастирче таму. У Праведник има пештера што има вода. Ако има нешо, на пример, не си чист ка што тебе, ако имаш некој грев, че влезеш – не можи да испаднеш од унатре или па не можи да влезеш. Треба да си чист со душа и со срце.“⁵

3.2. Култните камења и обредот „провлекување“ како дел од лекувачкиот обреден комплекс

За заштита на своето здравје, народот барал спас и помош и во култни камења. Во македонската народна традиција е позната плодотворната функција на каменот. Имено, доста познат е обредот „провлекување“ кој бил изведуван

⁵ **Информатор:** Анонимен. Кажувањето е снимено на 9.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

од страна на поединец или од страна на колективот како колективна заштитна мерка. Моќта на заштита и лекување, покрај провлекувањето под камен, ја имаат и дрвјата и различни предмети. „Каменот е еден од натуралните симболи кој со својот облик, форма, големина и цврстина е симбол на вечна егзистенција. Каменот во споредба со другите предмети во природата се разликува по својата тврдост и трајност на материјалот, а со необичниот таинствен облик, асоцира на неговата поврзаност со натприродните сили и моќ.“ (Караџоски, 2015, стр. 99–100).

Неговата лековита функција доаѓа до израз и преку провирање низ пукнатини на некои камења. Се развил чинот на провлекување низ отворот, место каде може да се вовлече глава, рака или цело тело. Се верува дека култните камења штитат од урок, од секакво зло, и се верува дека поседуваат својство на оплодување. Обредната активност околу овие камења најчесто се изведува за време на некој празник или слава на некој манастир. Овој обред постои и денес и сè уште постојат луѓе кои бараат спас во овие култни камења. Најзастапено е верувањето во нивната моќ за плодност.

Во Тиквешијата постојат неколку култни камења. При нашето истражување добивме податоци за некои од нив. Во с. Камен Дол постои карпа во која луѓето се провлекуваат. Овој чин се изведува за плодност. Во с. Конопиште постои камен кај манастирот Св. Атанас. „У Конопиште има еден камен, тоа го викаат Св. Атанас зимен и се оде таму. Тиа шо се неплодни, шо си имат желба, си замислуат, ама повие е тоа за плоднос. Се вртат три пати мажот и жената, си палат свеќа и со свеќата три пати се вртат и си таксуват, да речиме, дали јагне, дали пари, дали чоколадо, било шо, од најмало до најголемо, и ако остане бремена жената, до година, со тоа шо си го таксала и со детето си го донаса на каменот. Многу души таму останале бремени.“⁶

3.3. Амајлиите како средство за заштита од болести

Во текот на своето истражување за амајлиите, Ковачева доаѓа до податоци дека тие најмногу биле застапувани во паганскиот период. Амајлиите биле изработувани од различни материјали: од кожа, бакар, цинк, сè до скапоцени камења, дополнети со магиски симболи, зборови и астролошки слики. Бидејќи некои симболи на амајлиите биле почести од останатите, се претпоставува дека нивната намена била за заштита од зли демонски сили, против уроци, несреќи, болести, за исцелителни цели итн. Кога се носеле за лековита намена, тие се носеле на болното место, а кога се носеле за заштита, најчесто се носеле околу вратот.⁷

⁶ **Информатор:** Елеонора Костова, родена 1978 година во Штип, преселена во Кавадарци. Кажувањето е снимено на 7.6.2021 година во Кавадарци. **Снимила:** Бојана Самарџиева.

⁷ Ковачева Лидија. (2017). Употребата на амајлиите во магиски и лековити цели во Антиката, со осврт на нивното толкување денес во Република Македонија. *Патримониум.мк. година 10, бр. 15*. Скопје: Каламус.

Денес, амајлијата претставува мал предмет, со запис или без запис, што се носи со себе како заштита. Се верува дека таа штити од уроци, од лоши очи, од омраза, магии, уплав, несреќи и секакви болести. Амајлијата може да биде крст, мала иконка, некое каменче за кое се верува дека има заштитна моќ, парче облека, некој предмет и друго. Во Тиквешкиот Регион луѓето носат амајлии и веруваат во нивната моќ, иако денес во изработката на истите се насетуваат новите сфаќања на новите генерации.

4. Заклучок

Во овој труд, со помош на литература од бројни автори и истражувачи, а исто така и преку нашите теренски истражувања, ги претставивме народните верувања во болести во Тиквешијата. И не само болестите, туку сè што е поврзано со нив, нивната историја, нивното лекување, со билки, со баење, со предмети. Потребата на човекот да ѝ се спротивстави на болеста ќе развие цела една палета на верувања во лековити води, култни камења, заштитни амајлии кои имаат чудотворна и лековита моќ. Верувањата во соништа и нивното толкување исто така претставува нераскинлив сегмент од народната култура на македонскиот народ. Верувањата во заштитната моќ на празниците и светците, празнувањето на одредени празници, обредната практика и забраните се во насока на заштита на заедницата од силните налети на злото.

Сите овие верувања и обичаи претставуваат дел од народното творештво на Тиквешијата, кое се izdelува како посебна целина со свои белези и карактеристики.

Информатори:

Анонимен. Дата на теренско запишување: 9.6.2021 година

Ѓорѓиев Илија. Дата на теренско запишување: 9.6.2021 година

Костова Елеонора. Дата на теренско запишување: 7.6.2021 година

Костова Магда. Дата на теренско запишување: 6.6.2021 година

Користена литература:

1. Анастасова-Шкрињариќ Нина. (2008). *Митски координати*. Скопје: Македонска реч.
2. Величковска Родна. (2011). Презентирање на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и надвор од неа. *Годишен зборник бр. 11, стр. 145–149*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“ – Факултет за музичка уметност.
3. Витанова-Рингачева Ана. (2019). *Шапкаревскиот запис за русалиите – вовед во истражувањата на шаманистичките остатоци во македонската народна традиција*. Скопје: Македоника IX, 22, стр. 30–40.

4. Вражиновски Танас. (1998). *Народна митологија на Македонците*. Скопје–Прилеп: Институт за старословенска култура и Книгоиздателство Матица Македонска.
5. Камчевски Петре; Костадиновска Фруска. (2004). *Кавадарци: 1944 – 2004*. Кавадарци: Совет на општина Кавадарци.
6. Камчевски Петре. (2012). *Ваташа*. Кавадарци: Локален Музеј – галерија.
7. Караџоски Владимир. (2015). „Провлекувањето“ – составен дел на народната медицинска пракса во Македонија. *Balkanoslavica*. бр. 40–44, стр. 1–206. Прилеп: Институт за старословенска култура.
8. Ковачева Лидија. (2017). Употребата на амајлиите во магиски и лековити цели во Антиката, со осврт на нивното толкување денес во Република Македонија. *Патримониум.мк. година 10, бр. 15*. Скопје: Каламус.
9. Макаријоска Лилјана. (2014). *Лексиката на македонската традиционална култура*. Скопје: Авторско издание.
10. Петков Јован. (2007). *Долна Бошава во минатото и денес*. Кавадарци: Библиотека „Феткин“.

ДАНТЕ ВО КОНТЕКСТ НА СВЕТСКАТА КЛАСИЧНА ЛИТЕРАТУРА

(текст презентираан по повод настанот „Светот на Данте во колективната меморија“, УГД Штип)

Ева Ѓорѓиевска¹, Јована Караникиќ-Јосимовска²

¹Филолошки факултет, Универзитет Гоце Делчев – Штип
eva.gorgievska@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет Гоце Делчев – Штип
jovana.karanikik@ugd.edu.mk

Апстракт: Трудот го разгледува знаменитото дело на средновековниот италијански поет Данте Алигиери, *Божествена комедија*, во контекст на класичната литература, сфатена не само како литература на класичната Антика, туку и како литература на трајни книжевни вредности воопшто, земена во светски контекст. Затоа трудот е поделен на две целини, кои го третираат делото на Данте во контекст на нововековната, како и во контекст на старовековната литературна традиција. Се концентрираме на неколку автори, Гете, Блејк и Булгаков, кои припаѓаат на различни книжевни формации и кои не прават преработка на *Комедијата*, туку секој посебно, во зависност од својот светоглед, ги претставуваат мотивите и сликите преземени од *Божествената комедија* кои реферираат на подземното и небесното царство согласно христијанската визија. Потоа се навраќаме на имиња од Антиката кои му претходат на Данте и оставиле трага врз него: староримските претхристијански поети Овидиј и Вергилиј.

DANTE IN CONTEXT OF WORLD CLASSIC(AL) LITERATURE

Eva Gjorgjievska¹, Jovana Karanikikj Josimovska²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
eva.gorgievska@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
jovana.karanikik@ugd.edu.mk

Abstract: The paper examines the important work of the medieval Italian poet Dante Alighieri, *The Divine Comedy*, in the context of classic(al) literature, understood not only as the literature of classical Antiquity, but also as the literature of enduring literary values in general, taken in a world context. Therefore, the work is divided into two parts, which treat Dante's work in the context of the modern, as well as in the context of the ancient literary

tradition. We concentrate on several authors, Goethe, Blake and Bulgakov, who belong to different literary formations and who do not remake the *Comedy*, but each, depending on their worldview, represent the motifs and images taken from the *Divine Comedy* as a treatment of the underground and the kingdom of heaven according to the Christian vision. Then we return to the names from Antiquity that preceded Dante and left a mark on him: the ancient pre-christian poets Ovid and Virgil.

Вовед

Под поимот класична литература не се подразбира само литературата на класичната Антика, туку и секоја литература, во кој било период, земена како образец за уметничка вредност. Иако Данте му припаѓа на доцниот среден век, на пресвртницата помеѓу религиозната и ренесансната литература, во неговото творештво се случува специфична комбинација на верските мотиви со фантазиските и митолошки претстави. Токму затоа, освен што е дел од плејадата на класични автори, Данте претставува и мост помеѓу колективното минато и иднината на литературата која му следи, па некогаш критиката во него ги гледа и раните фази на магичниот реализам. Имагинарноста на Данте ќе биде всушност инспирација за многу подоцнежни поети. Во понатамошната разработка ќе ги разгледаме книжевните релации кои се движат во две различни временски насоки, од една страна тие се однесуваат на влијанието кое Данте го имал врз подоцнежните поети, а од друга страна на поетите кои му претходеа и биле пресудни за формирање на одредени поетски карактеристики на неговото дело.

Данте помеѓу колективната свест и индивидуалниот дух

Но, кога познатиот германски критичар и естетичар Ерик Оербах (2021) се обидува да ги спореди, на пример, Данте и Гете (кој е еден друг литературен класик, припадник на германскиот романтизам), заклучува дека „ликовите и сцените во *Фауст* на Гете се работа на индивидуалната душа и нејзината историја, тие се бесмислени доколку не реферираат на оној кој ги проживува. Во *Божествената комедија*, пак, тие припаѓаат на објективниот поредок надвор од индивидуата“ (Auerbach, 134–143). Всушност, со Данте завршува една ера и сè што ќе се случува во литературата на новиот век, почнувајќи од 15 век, па до денес, ги има во преден план субјективните драми на ликовите, а не колективните борби или трауми.

Затоа нема да биде невообичаено што, погледнато наназад, дел од фантазмагоријата на *Божествената комедија* потсетува на фолклорните бајки, на она првично народно творештво кое го одразувало колективниот дух. Данте ги минува всушност истите етапи како јунакот во бајката¹, јунакот како и Данте

¹ Владимир Пропп (2009) во *Морфологија на сказната* ги поставува универзалните етапи на развој

е загубен во шума поради непочитување на одредена забрана, заробен во јама која има улога на иницијациски простор (кај Данте тоа е Пеколот), се среќава со непријателски ликови кои му се закана (кај Данте тоа се бројните митолошки чудовишта, Минос, Кербер, Минотаур, Кентаур, Харпии, Герион кои служат само за да влеваат страв, но исто така Данте се среќава и со реални политички противници), и која најчесто завршува со победа над зло (искачувањето на Данте во Рајот), матримониум, симболичен или реален, со избраната принцеза (во случајот на Данте тоа е Беатриче) и враќање во домот (Фиренца кај Данте). Светот на бајката функционира како непроменлив поредок низ кој јунакот треба да мине за да го заслужи доброто, каква што е и функцијата на Рајот кај Данте.

Данте и нововековната класична литература

Литературата на новиот век ги презема идејата за Рајот и Пеколот, и видно се инспирира од *Божествената комедија*, но тие повеќе го немаат истото значење како кај Данте. Конкретно кај Гете (1989) кој беше претходно споменат, на Фауст му се неопходни Пеколот и Мефистофел за да го надополни знаењето кое не може да го постигне исклучиво со разумот. Нему му се потребни и страстите на искуството за да биде целосен. Додека Вергилиј го води Данте низ Пеколот за да ги согледа туѓите страдања, Мефистофел го води Фауст за да го вовлече во гревот, прикажувајќи му го Пеколот како привлечно место.

Во вториот дел на Фауст, кој е помалку познат бидејќи најчесто се концентрираме на првиот, душата на Фауст исто така завршува во Рајот каде што е пренесена со посредство на ангелите. Последната фигура која се појавува е исто како и кај Данте вечно женскиот принцип на *Mater Gloriosa*, односно Богородица, но исто така доминираат и други женски фигури, трите свети библиски жени² Големата Грешница (од Евангелието според Лука, 7: 36), Самарјанката (Евангелие според Јован, 4) и Марија Египетска (*Acta Sanctorum*, Списи за светците) кои се молат за душата на Фауст. И кај него женскиот принцип е поставен како последно прибежиште на душата.

И други слики во *Фауст* потсетуваат на оние од Данте, сцени кои подоцна можат да се видат кај францускиот сликар Ежен Делакроа³: двата женски принципи прикажани во вториот дел на Фауст, Гречен и Елена Тројанска, излегуваат од подземјето и се прикажуваат во облик на духови, како и душите кај Данте, а заслепеноста е исто така последната казна на Фауст, спротивна на гревот, во моментот кога се заборава во фантазмите за својата идна моќ, како што во Пеколот се казнети со свртување на главата нанзад оние кои гледале напред во иднината.

на дејството во волшебната приказна: на пр. забрана, оддалечување, кршење на забраната, појава на противник, испитување, измама на штетникот итн. (стр. 150–151)

² Првично грешни, но преобратени во верата по средбата со Исус

³ Ежен Делакроа: Илустрации на *Фауст* од Гете, 1828

Додека првиот дел на Фауст се однесува на љубовната страст, вториот е концентриран на расипништвото и моќта, и тука го гледаме Мефистофел како за првпат печати банкноти кои треба да го заменат златото. Занесот на моќта кај Фауст оди дотаму што тој посакува да ги поседува водите и одбира да пресуши едно море, да го дислоцира за да изгради свој замок на заплнетата земја. Клучниот пресврт се случува кога Мефистофел треба да ја земе душата на Фауст бидејќи во моментот на фасцинација од пресушеното море тој конечно ја изговара реченицата „Запри мигу, толку си убав“. Сепак, Фауст не завршува во Пеколот, бидејќи неговата фасцинација се однесува на имагинативен феномен, а не на реален. Самата релативизација на Рајот, кој во случајов е сведен само на фантазмагоричен елемент, говори за новата концепција на доброто и злото кај авторите кои му следат на Данте и кои започнуваат со една манихејска⁴ визија на надополнување на двата феномена, а не на нивно спротивставување, и тоа преку моќта на имагинација.

Еден друг поет кој исто така бил фасциниран од Данте е англискиот романтичар Вилијам Блејк. Тој уште во рана возраст започнал да се занимава со гравури, а позната е неговата колекција на илустрации посветени на Пеколот на Данте. Истата комплементарност на доброто и злото како кај Гете е присутна и кај Блејк, на пример во неговата прозна поема „Венчавката на Рајот и Пеколот“ (2013). Тука Блејк забележува: „Ако се мине низ вратите на перцепцијата, тогаш секој дел од светот на човекот ќе му изгледа онаков каков што е – бесконечен“ (Blake, 1982). Оваа нова димензија која ја надминува перцепцијата на петте сетила е всушност *фантазијата* и Блејк се смета за оној кој ја вовел како феномен во новата литература. Блејк пишува две паралелни збирки „Песни на невиноста“ и „Песни на искуството“ кои се пандан на Пеколот и Рајот кај Данте, и каде што секоја песна од првиот циклус има своја спротивставена песна во вториот. Најпознати се „Јагнето“ и „Тигарот“ кои се претпоставува дека се алегории на Исус и на Сатаната.

Неколку стихови од „Венчавката на Рајот и Пеколот“ исто така можат да ја илустрираат сличната анимална фантазмагорија кога станува збор за отворање на моралните прашања во делото, но со амбивалентно толкување:

Тигрите на гневот се помудри од паролата на промислението.
(Blake: 1982. "Proverbs of Hell", line 44, Plate 9)

Патот на надминувањето на мерата води до палатата на мудроста.
(Blake: 1982. "Proverbs of Hell", line 3, Plate 7)

Во неговите пророчки книги, Блејк создава сопствена митологија каде ги поврзува учењето од Библијата и старогрчката митологија, налик на хибридниите слики за кои сведочи делото на Данте.

⁴ Во својата основа манихејството го има принципот на дуализам на доброто и злото, светлината и темнината, а Бог е само еден дел од таа двојна целина

Како пример за она што се случува со Пеколот и Рајот во литературата на 20 век ќе го земеме рускиот роман *Мајсторот и Маргарита* на авторот Михаил Булгаков (1970). Тука силите на доброто и злото се обединуваат исто како во 19 век, но се многу повидливо во служба на уметноста, а за сметка на тоа исчезнуваат донекаде етичките дилеми. И покрај тоа, паралелата помеѓу двата корумпирани градови, Фиренца на Данте и Москва на Булгаков се наметнува во преден план. Дваесеттиот век ќе создаде нов модел на фантазијата и ќе го активира магичниот релизам, не напуштајќи ги сè уште сликите на Пеколот и Рајот. Мајсторот е всушност писател од Москва сместен во душевна болница по неуспехот на неговиот роман за Јешуа Ха-Ноцри (односно Исус) и Понтиј Пилат. Демоните кои доаѓаат во Москва, сведочат пред неверниците дека библиската приказна е вистинита историја и дека и тие самите доаѓаат оттаму за да ги вразумат. Булгаков поставува паралелни приказни, едната се одвива во сегашна Москва, а другата во историскиот период на погубување на Исус во Ерусалим по наредба на Пилат. Не е поетот оној кој оди во пеколот или рајот, туку демоните се оние кои доаѓаат во реалноста меѓу луѓето и го бранат поетот. Демоните се насекаде присутни и се комични, гротескни фигури, кои сепак прават злодела. Тие го заземаат театарот кој е всушност метафора за имитацијата на животот и сосема ги истеруваат подобните уметници од сцената. Фикцијата навлегува во стварноста отворајќи ја нејзината магична димензија, а мистиката на Светото писмо станува историја. Современата фикција која го воведува тој момент на металитерарност, го поставува прашањето за капацитетот на секој од ликовите да ја восприми тенката линија помеѓу двете сфери. Но, на крајот, Ха-Ноцри бара од професорот по црна магија Волант да му помогне на Мајсторот. Романот е всушност своевидна интерпретација на Фауст, каде Гаволот му помага на писателот да го пробие своето дело, но тоа не е манипулаторски демон, туку духовит, комичен и гротескен лик во одбрана на духовноста. Не случајно критичарот Лакшин (Petro, 2015, p.47-72), на пример, тврди дека Булгаков е поврзан со религиозноста и мистицизмот на ист начин како *Божествената комедија* или Фауст.

Со тоа што би можеле да речеме дека Чистилиштето на Данте ја има истата онаа функција на хармонизирање на доброто и злото кое постои само на ниво на интерпретација кај останатите автори кај кои отворено не се споменува Чистилиште. Тоа е всушност и најкарактеристична состојба на душата на обичниот човек.

Данте и старовековната класична литература

Доколку пак, тргнеме во спротивната насока, во потрага по сликовните претстави од античките класични дела кои биле инспирација за *Божествената комедија*, секако ќе се сретнеме со имињата на староримските претхристијански

поети Овидиј и Вергилиј. Ако досега ги споменавме авторите кои ги преработуваат сличните размисли за злото и гревот, за искупувањето и прочистувањето на духот, сепак бројни се и поетите кои биле инспирација за Данте и станале дел од неговата ерудитивна перцепција. Уште во Лимбот Данте се среќава со античките претхристијански, некрстени поети, чие единствено зло е тоа што биле родени во времето пред официјализирањето на христијанството. Тука се Хомер, Овидиј, Хорациј и се разбира Вергилиј, кој станува негов учител и со самото тоа го потврдува значењето на античката поезија во *Божествената комедија*. Токму овие поети го прогласуваат Данте за еден од најголемите умови (*Пеколот*, стр. 86–120) и му го доделуваат шестото место во таа група. На трето место е поетот Овидиј кој во *Пеколот* е наречен „поет на преобразбите“. Понатаму Овидиј се појавува како очигледна инспирација и интертекстуалност кога во *Чистилиштето* (2006) Данте ја среќава Калиопа, како во песна бере цвеќе и ја споредува со Персефона во моментот кога била грабната од страна на Плутон, богот на подземјето (стр. 211). Во првото пеење пак, на *Рајот* (2006), Данте прави алузија на преобразбите на Марсиј (стр. 6) и Глаук (стр. 8), за кон крајот на истата книга да се повика на митот за Јупитер и Европа (стр. 209), преземен од *Преобразби* (2002). За Данте, Овидиј претставува, како што наведува Дискин Клеј (2014), „паганска антиципација на христијанската вистина“ (стр. 174-186).

Улогата на Вергилиј од друга страна е многу поочигледна бидејќи тој претставува и реален, физички водич на Данте низ Пеколот и Чистилиштето. Улогите на Вергилиј се мултиплицираат, тој во исто време е класичен претходник на Данте во поезијата, претставник на човековиот разум, морален модел и учител. Откако ја напушта Дидона, во шестото пеење Ајнеј се симнува во подземниот свет со пророчицата Сибила и плови по реката Стикс, среќавајќи го Херон, а потоа и триглавото чудовиште Кербер, исто како што се случува и со Данте во Пеколот. Таму Ајнеј ги среќава душите на починатите, но и на оние кои треба допрва да го заземат престолот на Рим и да го основаат градот. Но, важноста на Вергилиј исто така произлегува од фактот што не конкретно во *Ајнеидата*, туку во четвртата од *Еклогите* многу медијевалисти го гледаат претхристијанското претскажување за идното доаѓање на Христос, што му помогнало на Данте во него да види не само поет-профет, туку и да ги поврзе елементите на христијанската вера со претхристијанските пагански мотиви и поетски текстови.

Иако меѓу првите асоцијации поврзани со делото на Данте е религиозната подлога на *Божествената комедија*, која го импрегнира делото со верувањето во сферите на задгробниот живот и пат на душите, сепак митологијата е исто така неодминлива во пеењата на Данте. Навидум невозможен е обидот да се спојат верската идеологија со паганскиот предрелигиозен период на митологијата, но Данте вешто ги испреплетува мотивите, и неговите подземски

простори се исполнети со митолошки суштества. Една од причините е веројатно фикционалноста која дозволува митологијата да биде третирана како уметничка инспирација, а од друга страна бројните поети на Антиката кои се инспирација и модел за Данте, се обременети од овие митолошки слики.

Заклучок

Ние споменавме тројца претставници на нововековната литература (Гете, Блејк и Булгаков) и двајца претставници на античкото минато (*Метаморфозите* на Овидиј каде доминираат митолошките преобразби и *Ајнеидата* на Вергилиј каде јунакот се симнува во Адот), но ефектот кој Данте го остава на идните генерации е неприкосновен. *Божествената комедија* се пресликува во *Изгубениот рај* на Милтон, *Пуста земја* на Т.С.Елиот, кај В.Б.Јејтс итн.

А токму контекстот на сите манифестации кои се одржаа годинава низ Европа по повод 700 годишнината од смртта на овој сестран гениј и кои ги обединија книжевноста, сликарството, филмот, музиката, сведочат за тоа дека Данте останува да биде инспирација и за денешните уметници низ светот.

Користена литература:

- кирилица:

1. Алигиери, Д. (1988) *Пекол*. Скопје: Мисла, Култура, Македонска книга.
2. Алигиери, Д. (2006) *Чистилиште, Рај*. Скопје: Култура.
3. Блејк, В. (2013) *Избрани дела*. Скопје: Магор.
4. Булгаков, М. (1970) *Мајсторот и Маргарита*. Скопје: Нова Македонија.
5. Гете, Ј. В. (1989) *Фауст*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга.
6. Марон, Вергилиј П. (1999) *Ајнеида*. Скопје: Култура.
7. Насон, Овидиј П. (2002) *Преобразби*. Скопје: Три.
8. Проп, В. (2009) *Морфологија на сказната*. Скопје: Македонска реч.

- латиница:

1. Auerbach, E. (2021) "11 The Discovery of Dante by Romanticism". *Time, History, and Literature: Selected Essays of Erich Auerbach*, edited by James I. Porter, Princeton: Princeton University Press, pp. 134-143. <https://doi.org/10.1515/9780691234526-014>
2. Auerbach, E. *Dante: Poet of the Secular World*. Trans. Ralph Manheim. Chicago: U of Chicago P. 1961.
3. Blake, W. (1982) *The complete poetry and prose of William Blake*. New York: Anchor Books. <https://archive.org/details/completopoetrypr00blak>

4. Clay, D. (2014) The metamorphosis of Ovid in Dante`s Divine Comedy in A Handbook to the Reception of Ovid (pp.174-186). DOI:[10.1002/9781118876169.ch12](https://doi.org/10.1002/9781118876169.ch12)
5. Hollander, R. “Dante’s Use of Aeneid I in Inferno I and II.” *Comparative Literature*, vol. 20, no. 2, [Duke University Press, University of Oregon], 1968, pp. 142–56, <https://doi.org/10.2307/1770035>.
6. Jacoff, R. and Jeffrey T. S., editors. (1991) *The poetry of allusion: Virgil and Ovid in Dante’s ‘Commedia’*. Stanford University Press.
7. Peterson, T. E. (2007) “Ovid and Parody in Dante’s ‘Inferno’”. *Annali d’Italianistica*, vol. 25, Annali d’Italianistica, Inc., pp. 203–16, <http://www.jstor.org/stable/24016162>.
8. Petro, P. (2015) “III. Mikhail Bulgakov’s The Master and Margarita: Metaphysical Satire”. in *Modern Satire: Four Studies*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, pp. 47-72. <https://doi.org/10.1515/9783110821826-003>

LITERATURE REVIEW ON LIFE-WRITING GENRE BLENDING

Marija Krsteva¹, Dragan Donev², Natalija Pop Zarieva³

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
marija.krsteva@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
dragan.donev@ugd.edu.mk

³Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

Abstract: When coming into contact, auto/biography and fiction are uniquely connected in all their aspects as separate genres which leads to a specific genre blending. This process which results in a new blended genre, continuously poses questions regarding the degree and the varieties of such blending. Therefore, different theories have tried to explain the genres' roles and their shaping by outlining the core characteristics of the life writing genres and those of fictional writing. The present paper gives a critical overview of the most prominent theoretical discussions in this respect, by pointing out the key questions in the area and their future study.

Keywords: *life writing, fiction, review, genre blending, biofiction, literary biography*

Introduction

Life-writing genres such as autobiography and biography, and their relation with fiction have presented literary theorists with an ample material for discussion and argument. What seems to be a clear-cut case at first glance turns out to be a source for a seemingly never-ending exploration and analysis. This stems mainly from the unique contact between the different genres, thus resulting in the creation of blended genres bearing on all aspects involved in their creation. As a result, numerous theories have been employed in uncovering the role and the possibilities and the limits of the genres' characteristics in the creation of blended genres such as biofiction or literary biography. By means of qualitative methodology, this short paper aims to chronologically, descriptively and comparatively outline the major attempts at theorizing the process of genre blending in life-writing. The major points made in various texts on the subject are being discussed in the following text. Some of the authors in this field also analyse the existing scholarship before giving their own conclusions. This paper evaluates the

Auto/Biography and Literature

Literary biography

One of the first attempts to theorize literary biography was made by Michael Benton. Following the publication of his earlier book, *Literary Biography: An Introduction* (2009), in his 2015 book *Towards a Poetics of Literary Biography*, Benton proposes a series of frameworks for the genre's analysis. His underlining question is whether a theory of biography is even possible in a genre that necessarily is submerged in a historical narrative. At the same time, to complete such theory, it is necessary to use a wide range of concepts and approaches from other fields – from social studies, psychology, literary criticism, the law, moral philosophy (Benton 2015:x). Benton creates something that Moulin calls “comparative biography”:

[It is] an amply documented analytical survey of remarkable twentieth-century British biographies, with some excursions into the nineteenth century, especially to illustrate the notion of ‘comparative biography’, defined by Richard Holmes as examining the handling of one subject by a number of different biographers, and over different historical periods. (Moulin, 2016)

In light of his comparative approach of different biographies dealing with the same person, Benton grounds his theory in the practice of the genre's creation. This is his starting point for examining the process of writing a literary biography. Next, he considers the contexts and meanings of the literary biographical texts and their effects in practice. This shows that, despite genre conventions, different biographers approach biographies differently at different times. As a result, it is practice, rather than theory that signals the complexity and the diversity of the genre. It is here that the poetics reveals the generic principles of the biographical form examining the effects achieved in the end.

Benton (2015) structures his study by considering the nature of the genre, that is, how a substantial body of data is dealt with in the biographical narrative. He then exemplifies this issue by looking into the historical and fictional aspects of biographical writing. He introduces matters concerning the biographer's presentation of literary figures and the issue of treating the biographee's own work in presenting their life.

Further in his study, Benton (2015) concludes that historical scholarship combined with literary flair is what lies at the heart of the poetics of literary biography, stressing some of the genre's particular principles in the formation of that poetics. These include ethical concerns, a sense of sympathy and an exercise of imagination.

A different approach is used by Michael Lackey whose study of the literary biography and its hybridized nature is integrated in the study of biofiction as a life-

writing genre. Following the publication of his *Truthful Fiction: Conversations with American Biographical Novelists* (2014) and *The American Biographical Novel* (2016a), Michael Lackey's most recent book, *Biographical Fiction. A Reader* (2016b) traces the origin and development of the twentieth and twenty-first-century biographical novel featuring reflections of eminent authors and lecturers as well as interviews and essays from major critics.

The questions Lackey (2016b) poses regarding biofiction revolve around theories of knowledge and fiction that play a part in the creation of biofictions. Lackey's collection creates a bold contention when it comes to establishing the major ideas in life-writing genre blending. Looking at all the great biofictional novels that have been published over the last thirty years Lackey suggests that this is the "golden age of biofiction." In his anthology, he has collected a wide variety of biofictional studies illustrating both primary and secondary sources.

The shift in the nature of literary truth and the meanings thus produced are also one of the main preoccupations of his previous book, *The American Biographical Novel* (2016a). According to Lackey (2016a), the "postmodern proliferation of truth systems" that has substituted the "one ultimate, absolute or dominant Truth that subsumes all other truths" is what leads to different symbolic representations in telling the life story of a person. Through the characters presented in the biographical novel, the authors manage to construct an image of their subject that stands for some idea in their time and place reflecting on the contemporary world at the same time. Some authors use the character structure rather than documentary evidence to construct the narrative. In this respect, he states, the readers should have in mind the author's interests in creating a literary symbol rather than the historical figure. As he claims in an interview with Rhys Tranter:

Biographical novelists, who have actual historical figures as their protagonists hold that humans are so clearly and easily determined by external forces. To the contrary, they tend to foreground the degree to and the sense in which a resisting and active consciousness shapes and determines the social and political world. (Tranter, 2016)

This claim is especially true for postmodern biofictional writing. The reliability of each documentary evidence is self-reflexively questioned. The result of such questioning is a possibility for a variety of interpretations each of which is equally plausible.

One concern regarding the theory and practice of biofiction is what the fictional techniques biographical novelists deploy and what they can achieve. According to Lackey (2016b), many contemporary writers choose to ground their work in history because of skepticism towards traditional literary symbols. While traditional fictional symbols can conveniently be constructed by the authors to serve their purpose and

make valid contribution to history, biographical novelists want to avoid the creation of arbitrary characters and resort to actual historical figures instead. Being novelists and not biographers they blend fact and fiction in inventing fictional scenes and characters. This understanding attests to some of the effects of postmodern fact and fiction binding. By using actual historical figures for their fictional plot lines, biofiction authors achieve a new level of expressing viewpoints and criticism.

This idea of fictionalization of biography has been in the focus of critical attention for quite some time. Georg Lukacs' 1937 "The Historical Novel" (In Lackey 2016b:249-268) and Paul Murray Kendall's 1965 "The Art of Biography" (In Lackey 2016b:275-283) show how biography and history are appropriated or "owned" in order to be "disowned" by fiction. Both authors denounce these appropriations, Georg Lukacs defines the classical historical novel as a literary form that accurately presents political and economic forces and gives the readers a precise picture of the essential factors influencing major social developments. Kendall, defines the narrative form "in relation to life-writing". For him, "the novel-as-biography" is ultimately doomed to failure because it is almost wholly imaginary. In his understanding, the real-life picture of the past is replaced by a "wayward vision of wannabe novelists, thus disqualifying it as a legitimate biography" (Lackey 2016b:1).

Life-writing was the dominating intellectual influence throughout the whole period of the 20th century as the collected essays in Lackey's *Reader* testifies. In most of the cases scholars have foregrounded the biographical into the study of biofiction. Carl Bode's 1955 groundbreaking essay "The Buxom Biographies" (In Lackey 2016b:269-274) disqualifies any writing as a biography if it is bad or stylized. Bode claims that biography stands for "unadorned truth" while an embellished truth makes the novel. Ina Schabert's "In Quest of the Other Person: Fiction as Biography" (In Lackey 2016b:284-298), examines the ability of fictional biographies and biographical fictions to give readers knowledge of the real person. On the other hand, Alain Buisine's essay "Biofictions" from 1991 (In Lackey 2016b:161-166), examines the genre of the biofiction as a new type of biography where an accurate presentation of the biographical subject is no longer possible because it has taken the form of fiction. More recently, Monica Latham's definition of biofiction from 2012 is that of a "hybrid narrative form that straddles two separate worlds, but ultimately suggests that the genre seeks to picture the biographical subject's 'life story', thus subordinating the fictional to the biographical" (Lackey 2016a:18). In contrast to these scholarly propositions, some of the authors of biofictions included in Lackey's *Reader* claim that they do not write biography or history but works of fiction. Such authors include Bruce Duffy, Joyce Carol Oates, Anne Enright, Jay Parini, Margaret Atwood, Madison Smart Bell, Joanna Scott, Ilya Troyanov, Anita Diamant, Jerome Charyn, Hilary Mantel, David Lodge, Laurent Binet, Colm Toibin, David Ebershoff.

Biofiction is distinct in how the genre play reworks the traits of either biography or fiction. The formal distinction is visible in the naming of the new form. Thomas

Mallon (In Lackey 2016b:60-63) states that word order and the subordination of the adjective and the noun when referring to something reveals the nature of the genre. When talking about writing historical fiction, an author writes fiction and not historiography or biography. He further claims that because of this word relation, it would be wrong to refer to biographical novels as fictionalized biographies and vice versa. Consequently, the word order can be considered as a valuable tool in determining the subgenres' distinct characteristics and make a difference between a biography, fictional biography and biographical fiction (In Lackey 2016b: :60-63).

Another example of the distinctions between these terms is Russell Banks' claim that he is really writing about a historical figure but strategically setting off his work from biography by writing a narrative employing dramatic shape and intent. Julia Alvarez also gives her reasons for genre distinction and discusses the wish of so many authors to call their work fiction rather than biography. According to her, the end result of portraying one's life lies in the author's talent, inclinations and abilities. Some are more inclined to become straight biographers, while others turn to different methods, approaches and objectives and thus write fiction (In Lackey 2016b:203-216).

In examining the bio in biofiction and looking into the demands of the genre biography (representation) and fiction (creation) of the life story, the "fiction" is what modifies the "bio" in biofiction. Cora Kaplan's understanding that the 'bio' in biofiction also refers to a more essentialized element of identity implies that there is something insoluble separating the two genres and preventing them from being invisibly stitched; in her understanding, the connection will always show (Kaplan 2007:65). Parini contrasts this idea by subordinating the biographical to the fictional. He claims that novels about lives and fiction have been made up with half believable discourse. In Parini's case all accent is put on the author's vision (In Lackey 2016a:22).

The cluster of illustrating the biographical and the fictional in the genre may be best summarized by Lackey's claim that the biographical novelists differ from biographers because, while authors of traditional and factual biographies seek to represent the life (or a dimension of a life) of an actual historical figure as clearly and accurately as possible, biographical novelists forego the desire to get the "biographical subject's life "right" and rather use the biographical subject in order to protect their own vision of life and the world" (Lackey 2016a:22).

Overall, in most of his publications, in trying to define the distinctive characteristics of biographical fiction, Lackey defines what he calls "literary symbolism". While past authors altered the names of their protagonists based on real persons and gave them fictional names creating literary symbols, authors of biographical fiction do this by using the real name of the real-life protagonist making the literary symbol more emphatic. One of the reasons for the rise of the need for a "historically specific and empirically based literary symbol" is the postmodern claim that all systems of knowledge are limited, flawed and untrustworthy. When it

comes to the protagonists of the biographical novels who are then turned into literary symbols, Lackey claims that the “historical-social type” of characters Lukacs talks about are different from the protagonists of the biographical novel because instead of being invented to function as symbols, the biofictional protagonists are idealized by their authors and do not represent the struggles and tensions of the historical social type (Lackey 2016a:89).

Conclusion

Our understanding, therefore, is very much in line with Lackey’s answer to Lukacs’ claim that the biographical novel cannot answer major questions because of its exaggerated and often embarrassing characters. He says that the biographical novel can “invert the historical novel” and offer a “new way of thinking about some historical moments,” giving examples from Olsen’s *Nietzsche’s Kisses*. Thus, Lackey touches upon the hybridized form of biofiction convincingly illustrating the differences between biographical fiction and life-writing and the relation between fact and fiction. He claims that the authors of biofiction and life-writing make a different contract than biographers and historians of not altering the truth and representing their subject’s life as accurately as possible. The biographer may have a biased ideological approach but that differs from a “purposeful and strategic alteration of fact” (Lackey 2016b: 9). What they do, in fact, is to make a connection between the time of their subject’s life and their own time in order to strategically convey bi-temporal truths. What is more, as Lackey believes, that turns them into literary symbols.

This transformation is a clear illustration of how fact and fiction combine in biofictional writing. Furthermore, the purpose of the author in turning a person or event into a literary symbol is made possible by the metafictional nature of the genre. The metafictionality further confirms that biofictions do open the possibility of multiple truths and plurality of meanings.

As noted above, before beginning his work, the literary biographer sets a clear goal, that of concocting a writer’s biographical story. He becomes the genre’s “puppet master”. He recognizes the commonalities between the genres and how the genre play can masterfully counterfeit important story elements. Yet, he seems to approach his task earnestly and anxiously.

In this respect, the task of the biographer is very complex. His success depends on the creative design of the stories.

Unlike their counterparts in political and military fields, they sail in uniquely dangerous waters. To one side they face the hard rocks of historical data which they ignore at their peril; to the other, a whirlpool of imaginative literature which, for biographical purposes, is of uncertain depth and relevance. (Benton 2009: 265)

The literary biographer has multiple focal strands to deal with: the biographee's life material, their existing image in the world and the bibliography of previously published biographies. All of these starting points lead to ways that may intersect with or drift apart from the construction of the biofiction. The metafictional self-reflexivity is inevitable in this process.

Literary biography as a postmodern literary structure combines document facts with strong narrative impulse. It is a narrative product that inclines and declines from its historical necessities and its narrative characteristics leaving open the question of biographical 'truth'. Narrative, in other words is a discourse that may be generated in history or fiction – even in the blending of the two genres – in which the crucial element is the time. Literary biographies comprise life histories that are, by definition, incomplete and open to discussion. This puts the authors of the literary biography in an ambivalent position. They are charged with the responsibility to present and account for the spectrum of the life from cradle to grave, yet equally expected to give point, significance and interest to that life through narrative modes of representation which are often more readily associated with fiction and which, in the biographer's interpolations and gap-filling, are constantly edging in that direction. In the writing process, the literary biographer is continuously moving between a conception of events that have occurred 'prior to entextualisation' and their representation as created by and with the text. (Benton 2009:18)

As the above supposition suggests, the life-writing genre play opens up a broad field of theoretical discussion and analysis. In order to critically approach such texts, it is important to examine the existing scholarship and theoretical reviews on the ongoing creative process of mixing genres. As a result a much clearer perspective is provided that enables better understanding on the newly developed genres on rise.

Nevertheless, this literature review also suggests the need for a particular theory dealing on the textual and structural construction of the mixed genres which is yet to be developed. Once such theory is present a wider analytical account can be provided on such texts.

Bibliography:

1. Hutcheon, Linda. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. Routledge, Taylor and Francis Group, 1988. New York and London.
2. Benton, Michael. *Literary Biography, An Introduction*. Wiley, 2009. UK.
3. Lackey, Michael. (2016a) *The American Biographical Novel*. New York: Bloomsbury Academic.
4. Lackey, Michael (2016b): *Biographical Fiction. A Reader*. New York: Bloomsbury Academic.
5. Lackey, Michael. (2016c). *Locating and Defining the Bio in Biofiction*, a/b: Auto/ Biography Studies, 31:1, (3-10). <<https://doi.org/10.1080/08989575.2016.1095583>> Retrieved on 14.07.2021

6. Bruhn, J. Mark. Wehrs R. Donald. *Cognition, Literature and History*. Routledge, 2014. New York.

BLOOD AND SEXUALITY IN STOKER'S *DRACULA*Natalija Pop Zarieva¹, Kristina Kostova², Marija Krsteva³¹Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk²Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
kristina.kostova@ugd.edu.mk³Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
marija.krsteva@ugd.edu.mk

Abstract: This paper analysis Bram Stoker's *Dracula* with respect to the use of the images of blood which are profound in the work. It focuses on the various meanings and usages of this motif and draws on the implications on the overall meaning of the novel. We consider the work within the frame of the advancing scientific and quasi-scientific theories that marked the era, and can be seen as reflected in Stoker's eponymous novel. Another aspect addressed in this paper is the unique representation of sexuality as part of the vampiric nature. The attraction of the vampire since its folkloric origins has been developed in Stoker to covert but persuasive erotic scenes, some of which can be read as disguised perverted sexual acts. Furthermore, the exchange of blood through the transfusions as a symbol of exchange of bodily induces the idea of indirect male to male blood mixing revealing the idea of veiled homosexuality.

Keywords: *blood, eroticism, bodily fluids, seductresses, bloodthirsty, homosexuality*

Introduction

The vampire figure of the nineteenth century literature has been shaped into a supple metaphor malleable to the impacts of the era's developments and discoveries such as Darwinian theories, Freudian discoveries as well as some quasi-scientific theories such as Cesare Lombroso's criminology. *Dracula* represents a narrative written from different perspectives or 'points of view', encompassing an array of fields—medicine, ethnography, imperialist ideologies, criminal theory, theories of degeneration and evolution, physiognomy, ideas of feminism and so on. There is a sudden change in the nature of the vampire from folklore during the Late Victorian period due to these scientific advancements when the vampire ceased to be merely an impulsive folkloric construction and resulted in, after the publication of Bram Stoker's *Dracula*, a significant product of the entertainment industry of the centuries that followed.

At the end of the nineteenth century, theories related to degeneration and negative evolution began to be gradually accepted. Max Nordau's *Degeneration* was translated in 1895 by William Heinemann, who was also Bram Stoker's publisher (Hoeveler, 2006). In *Dracula* there is an explicit reference to Nordau and Cesare Lombroso when Mina claims that "[t]he Count is a criminal and of criminal type. Nordau and Lombroso would so classify him" (Stoker, p. 363). There may not be another novel that has invited so many various topics for critical discussion, ranging from its decadence and reverse colonialism themes (Arata, 1990; Boone, 1993; Hughes, 2003), capital and economy (Moretti, 1988; Halberstam, 1995; Houston, 2005), and gender and sexuality (Senf, 1982; Schaffer, 1994; Phyllis, 1988).

Cultural Context

Considered in the broader historical and literary context, Stoker's novel belongs to the "romance revival" of the 1880s and 1890s. It was written during the Late-Victorian period of imperialism, surrounded besides the aforementioned theories of degeneracy also by the emergence of the New Woman movement, scientific and medicine advancement, as well as the practice of psychology, on the one hand and occultism and Spiritualism on the other hand. Stoker also shows his awareness of the relationship between danger and sexuality, which may help to explain why he often represents figures of danger, such as vampires, in forms which are also sexually appealing. In the case of *Dracula*, the sexualized figures are women; the male vampire figure has acquired other forms and representations.

Stoker was probably familiar with some psychoanalytic texts, such as Krafft-Ebing's *Psychopathia Sexualis* (1886), which was published eleven years before Stoker wrote his masterwork. There is also evidence that Stoker had studied contemporary sciences, among them psychoanalysis (Glover, 1996). David Glover remarks that Stoker shows knowledge of physiognomy in his novels, but also that "by the turn of the century, physiognomy was becoming a far less secure discipline than it once had been, psychology was becoming an increasingly well-established specialism, and selected ideas were beginning to filter into ordinary, educated discourse" (1996, p.76). Stoker's familiarity with psychoanalysis and Freud's ongoing work, and its influence on his work was also affirmed by Nina Auerbach (*Woman and the Demon: The Life of a Victorian Myth*, 1982, p. 24). Furthermore, Ken Gelder states, "the doctors in this novel are themselves psychoanalysts of a kind, doctors of the brain or mind" rather than merely of the body (1994, p.66). Joseph Andriano has noticed the influence of contemporary sciences on Stoker's novel claiming, "*Dracula* reflects anxieties about Darwin's discovery of the intrinsic link between men and beasts, and anticipates Freud's discovery of the id by only a few years" (1993, p.106).

Another important aspect revealed in Stoker's novel is the nineteenth-century attitude toward women. Lisa Hopkins observes, "Women are constantly represented

throughout Bram Stoker's fiction as sites of strangeness, uncertainty and dangerous, unpredictable sexuality" (1998, p.134). The reason for such depictions of women was often seen in the way women were treated in a society, which was generally a masculine one.

The conflict arose, as women were simultaneously perceived as nurturing beings and inciters of dangerous sexuality. As sexual sin was condemned with death, Dijkstra accounts for the literary and artistic representations of dead or dying women. He explains that women "whose 'animal energies' made them threatening, active forces while alive could be brought back into the realm of passive erotic appeal by [artists] who chose to depict them safely dead" (1986, p. 56). The depiction of the dead woman who sacrifices herself for the sin of the man's flesh did not obliterate the notion of the women as source of sexual danger. From a male perspective, as Dijkstra proposes a woman possesses the ability to be "an 'unconscious siren' even when on the verge of death" (1986, p.58).

In addition, medical advancements at that time discovered an intimidating side of women—they had a "generally anemic constitution—women's blood was thinner, more watery than men's . . . —and their inevitable periodic blood loss" led medical experts to suspect that women had "a constitutional yearning for this tonic" (1986, p. 336). This could easily lead to the assumption that women, in a given situation, could turn into bloodthirsty creatures, "that for woman to taste blood was to taste the milk of desire, and that such a taste might turn an innocent, inexperienced woman into an insatiable nymphomaniac" (1986, p. 347). Therefore, it was easy to arrive at the link between women and vampires, and "as a daughter of the moon, woman could hence easily become an actual vampire" (1986, p. 337).

Dracula's creation was engulfed by two conspicuous anxieties of the period: women as sexually alluring seductresses and bloodthirsty creatures. This is what directs Auerbach to conclude, "It is fashionable to perceive and portray *Dracula* as an emanation of Victorian sexual repression" (1982, p. 24). According to Robert Tracy the vampire figure offers "a metaphoric vocabulary to represent certain obsessions and anxieties not otherwise admissible into literature" (1990, p. 35). Phyllis Roth defines the novel as "a disguise for greatly desired and equally strongly feared fantasies" (1988, p. 59). In addition, Bentley states, "what is rejected or repressed on a conscious level appears in a covert and perverted form" (1988, p.26). So, "the traditional view of vampirism as a species of demonic possession to be cured by spiritual means survives in the novel, but it has been partly displaced by a more modern attitude which sees vampirism as a disease and a perversion" (1988, p.31). He further claims, "the apparatus of the vampire superstition, described in almost obsessional detail in *Dracula*," can be seen as "the means for a symbolic presentation of human sexual relationships" (1988, p.26).

The symbolism of blood

The significance of blood not only as a symbol of nobility, life and the blood that Christ shed for salvation, is evident in the novel as it is centered around the idea of blood as a substance. It entails several functions, though: food, disease and marriage. There is blood on Mina's lips, cheeks and chin, and smeared on her nightdress, on Harker's white night-robe and his chin when he cuts himself while shaving; the Transylvanian women smell of blood; we can see blood on Dracula's breast and dripping from his mouth. Lucy receives blood transfusions, whereas, Renfield licks the blood from the floor, which had fallen from, Van Helsing's wounded wrist. Van Helsing is perplexed into laughter when Arthur tells him that he has actually been married to Lucy by the transfusion of blood. As the basic function of marriage is creating progeny by exchange of bodily fluids, metaphorically referred to as mixing of blood, so does this medical mixing of blood symbolically represent marriage. What troubles Van Helsing is whether this kind of blood transfer from one body to another is holy or unholy, and what properties it entails, whether it heals or pollutes. Although it seems to have a healing effect in the text, the end of the novel uncovers the idea of blood transfusions as a means of polluting the blood in terms of Little Quincey having all their blood, including Dracula's, flow through his veins. The idea that blood exchange through transfusion symbolizes marriage may sound pleasant to Arthur as he was Lucy's fiancé, but when Lucy as a vampire addresses him as "husband" in the churchyard (Stoker, p. 211) the significance of marriage as a life-creating union is perverted into the possibility of death through the vampire's draining away of blood. The issue of blood shedding in the novel is profoundly ambiguous; it both gives life, through the transfusions, but also contaminates it. From the perspective of medical science, blood is the means of life, preserving Lucy's physical existence; from the zoophagous Renfield's perspective from the Old Testament, "the blood is the life" (p. 141, 234); to the vampire, blood is the substance that perpetuates his undead existence and strengthens his power. Blood is the means by which the three men, Van Helsing, Seward and Lord Godalming show their love for Lucy by giving her blood transfusions. The three vampire women in Dracula's castle offer a different kind of love to Jonathan Harker, whose kisses would drain his blood and lead to pollution and death. And most repulsively, Dracula himself cuts his breast and forces Mina to drink his blood as a parodic ritual which Van Helsing pronounces as "baptism of blood" (Stoker, p. 322). The point is that even when blood seems to have a beneficial purpose, such as saving Lucy's life, it actually simultaneously contaminates it. As Lucy has previously been contaminated by the Count's blood sucking, the blood of Van Helsing, Seward and Lord Godalming is mixed with Lucy's through the blood transfusions and with Dracula's second vampirising of Lucy, he passes his mixed blood to Mina's through the forceful act of sucking from his torn breast. This mixed blood in turn is passed to Harker in their marriage union and in the blood of their son

Little Quincey. We arrive at the ambiguous threshold of the role of blood in the novel. Whereas, the band fights for preserving pure English blood by defeating Dracula, the novel overtly ends with the reaffirmation of the triumph of good over evil, but covertly conveys the idea of perpetuation of “bad” blood through the character of Little Quincey.

It is evident that there is no male character essentially transformed into a vampire in the course of the book. One must conceive that by attacking only female characters, Dracula did not favour other male competition, and enjoyed a status of vampire Lord. We may as well suppose that Dracula's intended legion of vampires is to be entirely female. Vampirism in *Dracula* articulates great sexual energy generally directed from male to female characters and vice versa, but also essentially distorts it. As Dracula drinks from Lucy's veins not only her blood, but a mixture of blood from the transfusions of the men of the Crew of Light: “even we four who gave our strength to Lucy it also is all to him” (Stoker, p. 244). These blood transfusions enable the transfer of blood from Dracula to the male characters and from the male characters to Dracula, although, none of the male characters has been bitten by a vampire in the text. This male to male fluid exchange invites for a reading of elusive homosexuality. Although sexual desire in *Dracula* is always presented under the guise of monstrous heterosexuality, there is a hint of latent homosexuality. The distortion of vampiric heterosexuality into human homosexuality in *Dracula* generally serves two purposes: first, it veils the anxiety of representation of homoeroticism; and second, by reversed portrayal of a sexually aggressive female as penetrator, it reverses the natural order and demonstrates the anxieties about female sexuality. Dracula's invasion of England is by the creation of a race of vampiric women, who are feminine demons, but are armed with fangs as masculine devices for penetration. Lucy's fangs threaten to challenge the function of penetration biologically reserved for males. Not only is the female sexual role inverted, but the role of the woman as a mother, whose basic role is to nurture and feed children is also displaced. The vampire ladies feed themselves on small children. Lucy's feeding practice induces deep repulsion of the Crew of Light:

With a careless motion, she flung to the ground, callous as a devil, the child that up to now she had clutched strenuously to her breast, growling over it as a dog growls over a bone. The child gave a sharp cry, and lay there moaning. There was a cold-bloodedness in the act which wrung a groan from Arthur; when she advanced to him with outstretched arms and a wanton smile, he fell back and hid his face in his hands. She still advanced, however, and with a languorous, voluptuous grace, said: “Come to me Arthur. Leave those others and come to me. My arms are hungry for you. Come, and we can rest together. Come, my husband, come!

(Stoker, p. 253-254)

Here, Stoker demonstrates apparent reversal of the female role as a mother. The passage reminds of Lady Macbeth expressing her coldblooded preparedness to kill her own child and the devastating extent of her cruelty:

I have given suck, and know
How tender 'tis to love the babe that milks me:
I would, while it was smiling in my face,
Have pluck'd my nipple from his boneless gums,
And dash'd the brains out, (Shakespeare, 1.7.61-65)

In Stoker, the scene reminds of a female nourishing a child, but the child is not being fed: the child Lucy holds “strenuously to her breast” is being fed upon. Stoker provides inversion of the natural mother instinct by perverting it from a creator and nourisher into a fatal destroyer of Lady Macbeth’s merciless caliber. Moreover, by eliminating the child and stretching out for the husband, as Lucy “callous as a devil” invites Arthur, “My arms are hungry for you” (Stoker, p. 302), Stoker subtly points to the woman’s satanic nature. Lucy’s demonic phallicism is indeed punished with her death by staking, again a phallic act, and order is restored, but the novel essentially bears the idea that maternity and sexuality be separated. This termination of Lucy’s monstrosity has a twofold effect in the novel: it efficiently expels the threat of a hideous feminine sexuality, and it balances the concealed homoeroticism in the vampiric threat.

Dracula and his legion of vampires are foreign invaders who have assaulted the English nation by transmitting degeneracy, moral and physical, and blood lust. If the vampires of folklore and their representations in Romantic texts were endowed with the characteristic of bloodthirstiness, in its original meaning—bringing death, but were hardly ever portrayed directly as sucking blood, Dracula and his vampire women crave for blood. Stoker offers a vivid example of the Count’s bloodthirstiness in the scene when Harker cuts himself while shaving.

When the Count saw my face, his eyes blazed with a sort of demoniac fury, and he suddenly made a grab at my throat. I drew away and his hand touched the string of beads which held the crucifix. It made an instant change in him, for the fury passed so quickly that I could hardly believe that it was ever there. ‘Take care,’ he said, ‘take care how you cut yourself. It is more dangerous that you think in this country.

(Stoker, p. 38)

The bloodthirstiness of the vampires in Stoker not only satisfies a sexual appetite, but simultaneously literally denotes satisfying hunger. Sexuality and food as two basic human urges have been fused in a single instinct. If the folkloric vampire

exposed only hidden erotic charge, which the male vampires of Coleridge and Byron have utterly been robbed of, Stoker's vampires are not only highly eroticized, but have conflated the two urges—sexuality and food into one. Dracula's parasitic feeding habits draw health of the English women, in the novel represented with Lucy and Mina. Jonathan Harker depicts the horrible sight of seeing the vampire gorged in his coffin after a night's feed:

The cheeks were fuller, and the white skin seemed ruby-red underneath. The mouth was redder than ever, for on the lips were gouts of fresh blood, which trickled from the corners of the mouth and ran down over the chin and neck. Even the deep, burning eyes seemed set amongst swollen flesh, for the lids and pouches underneath were bloated. It seemed as if the whole awful creature were simply gorged with blood. He lay like a filthy leech, exhausted with his repletion. (Stoker, p. 54)

The health and strength of the vampire, his appearance with round cheeks and blushing skin, very much akin to the folkloric vampire, comes with the sacrifice of the women and children he has victimized. What repulses Harker even more is the thought that when he moves to England, he intends to “sate his lust for blood, and create a new and ever-widening circle of semi-demons to batten on the helpless” (Stoker, p. 54). Dracula's feeding habits are transmitters of vampirism as a disease which serves his colonizing intentions for the new land he is about to conquer. Hence, Dracula represents an invisible, infectious colonizing force which poses a threat on a larger scale—the extinction of a whole nation. With knowledge of British history at that time, the fear of a possible reverse colonization seems a likely suggestion by Stoker. Dracula's ability to corrupt is symbolically presented in Dracula's smell—he emits an awful odour of decay, as Harker remarks, “corruption had become itself corrupt” (Stoker, p. 265). Even when the band of vampire hunters enter his London home, they are exposed to a “smell composed of all the ills of mortality and with the pungent, acrid smell of blood” (Stoker, p. 265). The vampire survives on the blood of humankind and the ingestion of mortality. He brings pollution and decadence, and becomes himself an epitome of degradation and corruption, symbolically represented through the sense of smell.

The band of “good” men led by Van Helsing have undertaken the task to defeat “the father or furtherer of a new order of beings, whose road must lead through death, not life,” (Stoker, p. 299) as Dracula's vampirism is contagious. It is transmitted as a disease through his eating habits—drinking human blood. And, the victims he has vampirised turn into vampires themselves, who in turn vampirise new victims. Vampirism spreads like a contagious disease through the exchange of blood, and is likely to become epidemic if the Crew of Light do not prevent it. They finally achieve this, after tracking him down to Transylvania. His quick death by stabbing, however,

seems rather inconclusive. There is even a suggestion in the final scene of Dracula's dissolution that all may not be ended for Dracula.

With the destruction of the vampire, some extremely unsettling elements in society have been symbolically destroyed and the fluid boundaries between vital categories have been reestablished, such as life and death, male and female, human and non-human, positive evolution and degeneracy, which Dracula has distorted and desecrated. With his power to possess the victims' willpower, Dracula has violated an even more vital boundary, that of self and the other.

Conclusion

Stoker utilizes the vampire figures to blur vital categories and distinctions of gender—male and female, basic human physiological needs—hunger and sexual desire, superstition and religion, good and evil. The author operates on the principle of inversion to undermine basic ideas: what is male is often passive, whereas the female is active, assertive with a 'man's brain'; the female, on the other hand, is robbed of the characteristics of a mother and infused with sexual energy and violence. Food, as a basic physiological need, is not only for nourishment but satisfies erotic and sexual urges, and is based on the need for blood. Blood satisfies both, hunger and sexual desire. Superstition rituals and religious paraphernalia tread on a thin line and tend to be conflated into one idea. Whatever is overtly presented as good, the Crew of Light versus Dracula opposition is subverted by the unreliable text of the novel because of its multiple-point view and lack of documentation. Human gender, sexuality, beliefs and ethical thinking is subverted and degraded. The vampire figure in Stoker collapses normal gender roles, inverts sexual roles and questions our moral judgment of good and bad. But, this is all concealed and submerged in the novel, as it seems to tell a traditional story of a group of good men fighting against a bad vampire; good and chaste women versus child-devouring voluptuous vampire women; and of the victory of good versus evil. However, what is revealed turns to be unreliable and what is concealed tends to subvert the objectivity of presentation. This is Stoker's way to critique Victorian society with reference to gender norms, sexuality and morality.

Bibliography:

1. Andriano, J. (1993). *Our Ladies of Darkness: Feminine Daemonology in Male Gothic Fiction*. University Park, Penn: Pennsylvania State UP.
2. Arata, S.D (1990) *The Occidental Tourist: "Dracula" and the Anxiety of Reverse Colonization*. Vol. 33, No. 4 (Summer, 1990), pp. 621-645.
3. Auerbach, N. (1982). *Woman and the Demon: The Life of a Victorian Myth*. Cambridge, Ma: Harvard UP. Bentley, C. (1988). "The Monster in the Bedroom: Sexual Symbolism in Bram Stoker's *Dracula*." In *Dracula: The Vampire and the Critics*. Ed. Margaret L. Carter. Ann Arbor: UMI Research Press, pp. 25-34.

4. Boone, T. (1993). "Vampirism as a Shadow in Bram Stoker's *Dracula*." *Studies in the Novel*, 25 (1), 76-91.
5. Dijkstra, B. (1986). *Idols of Perversity: Fantasies of Feminine Evil in Fin-de-Siècle Culture*. New York: Oxford UP.
6. Dijkstra, B. (1996). *Evil Sisters: The Threat of Female Sexuality in Twentieth-Century Culture*. New York: Henry Holt and Company.
7. Gelder, K. (1994). *Reading the Vampire*. London: Routledge.
8. Glover, D. (1996). *Vampires, Mummies, and Liberals: Bram Stoker and the Politics of Popular Fiction*. Durham: Duke UP.
9. Halberstam, J. (1995). *Skin Shows: Gothic Horror and the Technology of Monsters*, Durham, NC, Duke University Press.
10. Hoeveler, D. L. (2010). *Gothic Riffs Secularizing the Uncanny in the European Imaginary, 1780–1820*. Columbus, Ohio: Ohio State University Press.
11. Hopkins L. (1998) *Crowning the King, Mourning his Mother: The Jewel of Seven Stars and The Lady of the Shroud*. In: Hughes W., Smith A. (eds) *Bram Stoker*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26838-2_9
12. Houston, G. T. (2005). *From Dickens to Dracula: Gothic, Economics, and Victorian Fiction*. Cambridge University Press.
13. Hughes, W. (2003). "A Singular Invasion: Revisiting the Postcoloniality of Bram Stoker's *Dracula*." In *Empire and the Gothic*. Eds. Smith, A., Hughes, W.(pp.88-102).
14. Moretti, F. (1988). *Signs Taken for Wonders: Essays in the Sociology of Literary Forms*, trans. Susan Fischer, David Forgacs, and David Miller, London: Verso.
15. Phyllis A. R. (1988). "Suddenly Sexual Women in Bram Stoker's *Dracula*". In *Dracula: The Vampire and the Critics* ed. Margaret L. Carter. Ann Arbor: UMI Research Press, p.59.
16. Schaffer, T. (1997). "'A Wilde Desire Took Me': The Homoerotic History of *Dracula*." In *Dracula*. Ed. Nina Auerbach and David J. Skal. New York: Norton.
17. Senf, C. (1982). "Dracula: Stoker's Response to the New Woman". *Victorian Studies*, 26 (1982): 33–49.
18. Shakespeare, W. (1985). *Macbeth*. UK: Barrons Educational Series.
19. Stoker, B. (2003). "Introduction". *Dracula*. In (Ed.) Hindle, M. London: Penguin Books.
20. Tracy, R. (1990). "Loving You All Ways: Vamps, Vampires, Necrophiles, and Necrofilles in Nineteenth Century Fiction." In *Sex and Death in Victorian Literature*. Ed. Regina Barreca. Bloomington: Indiana UP. pp. 32-59.

*Методика на
наставата по
странски јазик*

INTERCULTURAL COMMUNICATION COGNITION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA AND BULGARIA

Natka Jankova Alagjozovska, Saska Jovanovska²

Faculty of Philology, University "Goce Delcev" – Stip
Natka.alagozovska@ugd.edu.mk
Faculty of Philology, University "Goce Delcev" – Stip
Saska.jovanovska@ugd.edu.mk

Abstract This study focuses on intercultural communication competence (ICC) of English language teachers in the Republic of North Macedonia and Bulgaria. Recently, English language teaching has been brought into relation with intercultural communication competence especially in countries where English language is not a native language. The globalization of the world, the immigration of people to Europe and overseas, and the diverse nature of many societies have caused the ICC to become a trend not only in the field of ELT, but also in other disciplines such as: business and economy, communication, art, marketing etc.

Keywords: *intercultural communication, teaching, globalization, diversity, culture, foreign language*

1. Introduction

Recently, English language teaching has been brought into relation with intercultural communication competence especially in countries where English language is not a native language. The purpose of this study is to see the level of intercultural communication competence among teachers and students in two neighboring countries. It is believed that ICC is a crucial component in education in general. For the purposes of this study the focus will be on English language teachers because it is believed that learning a foreign language is no longer about knowing how to use language for the purpose of speaking and reading, but about knowing how to communicate with people who have different cultural identities. Hence, the English language classes can be a great platform for developing ICC among students but they must be tailored by the teachers themselves. The biggest benefit of studying intercultural communication is to help people appreciate cultural differences

by seeing the value in the different worldviews and the way other people live. Intercultural competence is a powerful tool in the fight against intolerance, xenophobia and ethnocentrism (Mrnjaus, 2013,p.11). When people from different cultural backgrounds start a conversation and see themselves as representatives of their own country, cultural barriers to communication are likely to happen due to the differences in their patterns of life, social style, customs, world view, religion, and philosophy. From one hand this accent of national identity leaves a possibility for them to rely on stereotypes and thus decrease the person to be taken as a representative stereotypical example of their country and culture. On the other hand, there are arguments that very often when students are taught a foreign language they are not introduced with the cultural dimension. Bennett (2004) claims that people often tend to overestimate their intercultural sensitivity and people do this “more than others, which means that they rate themselves relatively high in ethnorelativism while still having a high profile in ethnocentrism“ (p.7). Finally, learning the language without the cultural dimension takes certain risks such as relying on stereotypes. It has been widely recognized in the language teaching profession that learners need not just knowledge and skill in the grammar of a language but also the ability to use the language in socially and culturally appropriate ways. (Byram, Gribkova & Starkey, 2002).

A distinction between “learning” and “acquisition” is being made in recent studies of learning a foreign language and the final outcome. The evidence of success in foreign language learning is in favor of linguistic learning, which gives a better final result, language learners should be in a natural linguistic environment. This puts aside the artificially controlled learning process in the classroom. To achieve this ultimate positive outcome in teaching and learning in intercultural competence, methods such as: role-playing games, research and description of participants in intercultural interaction, problem solving situations should be used. In order to carry out this competence, it is also necessary to have at least one of the conditions listed in the learning environment:

- Presence of native speaker
- The trainer to be familiar with the foreign culture
- To have teaching materials that represent culture in a high and low context;
- To participate in active intercultural interaction: meetings, exchanges, excursions, summer institutes, etc. Achieving unproblematic communication of a foreign language with a foreign culture is so far essential, whether communication is personal or professional. Studying the foreign culture is important because language remains the most important communication tool, although there are others. Scarino & Liddicoat (2009) assert that “understanding the nature of the relationship between language and culture is central to the process of learning another language. In actual language use, it is not the case that it is only the forms of language that convey meaning. It is language in its cultural context that creates meaning: creating and interpreting meaning is done within a cultural

framework” (p.18). The prerequisites for successful intercultural communication are not only associated with the accumulation of certain grammatically correct expressions and phrases, as well as accumulation of vocabulary of words, but with real knowledge of the culture and society of that language. Internationally, foreign language learning is the most successful through a communicative approach, according to which foreign language learning is primarily considered as a means of communication. The knowledge of cultural differences and overcoming them by the learner of a foreign language can also be accomplished by moving from the context of textbooks and traditional stereotypes in the schools. This can also be done by introducing materials and didactic approaches that open minds to cultures in the world as a whole under a careful guidance of the teacher. But in order to do this, wider strategies for such training should be developed and implemented.

2. Background of the study

The school is a specific place for meeting and learning about different cultures and this happens on different levels whereas two particularly important aspects can be distinguished - content and functional. The educational content, along with the cognitive components consists of certain values, norms and rules which are decisive for the culture of the ethnic group that has a dominant role in the social structure and therefore can define the educational goals and tasks facing the growing generations of the nation. The main normative documents defining the content of the education are the state educational requirements, the curricula and the textbooks. Within the dissertation, analysis of the English language curricula for state secondary schools in Republic of Macedonia will be done along with a review of the textbooks used in the English language lessons. More precisely, this dissertation will deal with intercultural communication competence of English language teachers in the Republic of Macedonia which will be measured through qualitative and quantitative research methods. The prime aim of this dissertation would be to increase teachers' awareness in terms of intercultural communication in order to achieve better results in teaching English as a foreign language. The research questions of this study are based upon the assumption that teachers in English language lack the needed prerequisites for developing intercultural awareness i.e. intercultural communication awareness and intercultural communication sensitivity. In order to prove that, the following research question is to be answered:

- What is the level of intercultural communication awareness of English language teachers towards students from different ethnic backgrounds?

Developing the intercultural dimension of students in teaching in general, and in language teaching more specifically, revolves around the following aims: to give learners intercultural competence as well as linguistic competence; to prepare

them for interaction with people of other cultures; to enable them to understand and accept people from other cultures as individuals with other distinctive perspectives, values and behaviors; and to help them to see that such interaction is an enriching experience (Byram, 2002). Thus, English language teaching should focus on improving intercultural communication competence as a needed component. Many studies and projects conducted in the Republic of Macedonia are mainly oriented towards improving the intercultural communication competence of students and this dissertation will include a research focused on assessing the intercultural communication competence of English language teachers in the country. Within this study, English language teachers were chosen as a focus of a research due to the opportunities of discussing cultural topics during the English language lessons. However, integrating culture in other lessons is also very important. The reason for that are the multicultural classrooms and today's overseas exchange opportunities in different fields (not only in English language as a subjects at school) and European projects which require intercultural competence in order to be able to participate and knowledge in English language too.

3. Research methodology

This research aims to analyze intercultural communication cognition among English language teachers and students in the area of the city of Strumica compared to a school in Ruse, Bulgaria. Up to now, not many studies have been done in terms of intercultural communication cognition and cultural competence of English language teachers. Most of the projects for interethnic integration are oriented towards the students only and that is the reason why the central phenomenon in this case study is the intercultural communication cognition of English language teachers towards students from different ethnic backgrounds. This study starts from the following research question:

- What is the level of intercultural communication awareness of English language teachers towards students from different ethnic backgrounds?

Furthermore, the study aims to measure the intercultural competence among English language teachers using a questionnaire, which is to be distributed to the teachers from the state municipal high-schools in Strumica. The variables that this research is going to investigate are intercultural communication awareness and ethnocentrism. The questionnaire is divided into three sections including demographic information, investigating teacher's perception of ICC and investigating intercultural communication awareness.

4. Findings

In order to give a more precise presentation and interpretation of the data within the research the results from the questionnaires will be analyzed using SPSS. The aim of this research is to find out what is the level of intercultural awareness of English language teachers in the state secondary schools in Strumica and Bulgaria. The participants of this study are students and teachers from the state municipal schools in the municipality of Strumica. The three high-schools in Strumica (“Nikola Karev”, “Jane Sandanski” and “Dimitar Vlahov” have students from different ethnic backgrounds and very often these students show lower results at school. In this research, surveys were conducted among the students and teachers in the above mentioned schools.

4.1 Demographic parameters of the sample - teachers

In table 1 below are shown the frequencies of the sample - teachers who had taken the survey in terms of place of living i.e. Macedonia or Bulgaria. From the results it can be seen that 19 surveys are filled in by teachers in Macedonia, whereas in Bulgaria 8 teachers were surveyed and the total number of teachers who have participated in this research is 27.

Table 1. Responded by country

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Macedonia	19	70.4	70.4	70.4
	Bulgaria	8	29.6	29.6	100.0
	Total	27	100.0	100.0	

In terms of gender 25 teachers are women and 2 teachers are men which is very often a mere fact in the sphere of education in the recent years.

Table 2. Responses by Gender

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Male	2	7.4	7.4	7.4
	Female	25	92.6	92.6	100.0
	Total	27	100.0	100.0	

In table 3 below are shown the frequencies of the surveyed teachers according to age whereas the most frequent group of teachers is 30-39 if compared to the other age groups:

Table 3. Responses by country and age

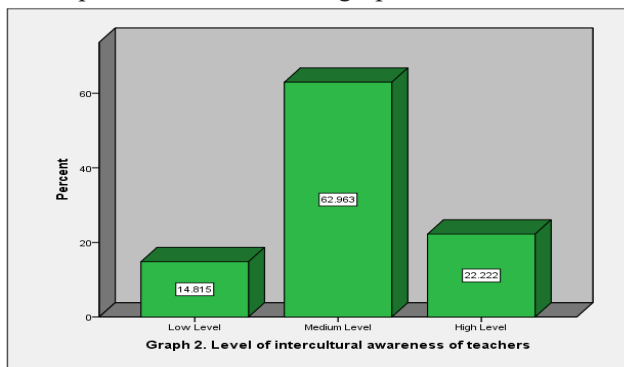
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 22-29	2	7.4	7.4	7.4
30-39	13	48.1	48.1	55.6
40-49	8	29.6	29.6	85.2
50-59	2	7.4	7.4	92.6
60 and above	2	7.4	7.4	100.0
Total	27	100.0	100.0	

In addition, the higher percentage of the surveyed teachers is 93% and shows that they are familiar with the term intercultural communication.

Table 7. Are you familiar with the term Intercultural Communication?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid No	1	3.7	3.7	3.7
Other	1	3.7	3.7	7.4
Yes	25	92.6	92.6	100.0
Total	27	100.0	100.0	

In order to summarize the answers from the teachers' questionnaires, the results will be divided on three needed levels when the general frequencies occur and the level of intercultural awareness of teachers is as follows: 63% from the participants - the teachers have enough or medium level of intercultural awareness, 22% show higher level of intercultural awareness and 15% show lower level of intercultural awareness. These frequencies are shown in graph 2 below:

4.2 Interpretation of HYPOTHESIS - conclusive statistics of teachers

In terms of the demographic information from the participants in this case the teachers, for the aim of this research the main question is raised, if there are differences in the level of intercultural awareness of the teachers from the two cities or countries. Another important question to be answered is if there is a big difference between the level of intercultural awareness among teachers in terms of gender, age and of course taking the main aim of the research if there is a difference taking into account if the teachers have experience with students from different ethnic backgrounds. For the purpose of this research and according to the main hypothesis, t-test (independent and ANOVA) is going to be used as a statistical method.

In table 10 in the fourth column are shown the mean differences of the intercultural awareness level of teachers according to the country of living and table 11 shows the coefficient of significant differences:

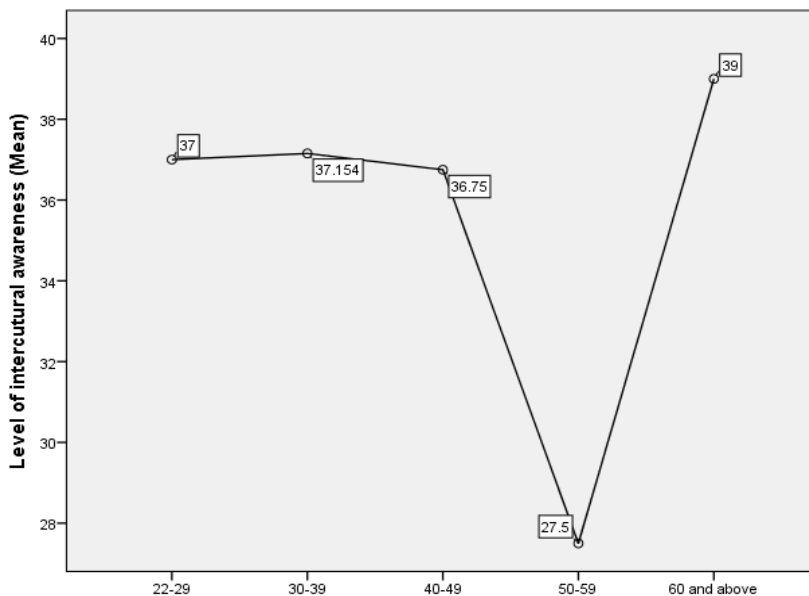
Table10. Difference between mean according to country

	Place	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Points Total	Macedonia	19	36.26	4.318	.991
Teachers	Bulgaria	8	36.88	3.182	1.125

According to the coefficient of significance which is bigger from the second limit of possibility ($0.722 > 0.05$), it can be stated that there is no significant difference of the level of intercultural awareness in the two countries i.e. the level of intercultural awareness is not related with the country of living of the teachers in this research. But it looks like the students of the two countries differed in their intercultural awareness. The reason for that might be the explanation that the students from Bulgaria who were part of this research were at their final stage of high-school studies i.e. mainly about 17 and 18 years old and this a time when they prepare for university enrollment and do not pay too much attention to the school duties and consider themselves as adults. Another interesting explanation could be as mentioned before that some of them are still self-centered and ethnocentric and have to move from the phases of ethnocentrism such as: denial of existence of cultural differences, feeling superior towards other ethnicities, minimize the existence of different cultures in order to protect their culture towards the phases of ethnorelativism of acceptance, adaptation and integration i.e. to start interact comfortably with students from different cultures instead of denying that they are part of the education system.

On the other side, using t-test with ANOVA, the two coefficients of significance are pointed out and according to them there is a significant difference only in Macedonia ($0.014 < 0.05$) significant for the second limit of possibility by 0.05 or in

order words 95% of the sample shows statistical difference of the level of intercultural awareness particularly in Macedonia i.e. the group aged 60 and above and after this group follows behind the group aged 30-39 etc. In Bulgaria, the situation is different because of the different coefficient of significance which is ($0.567 > 0.05$), and this means that there is a big difference between the teachers in the two countries when speaking about the level of intercultural awareness in this research. There is a proof for the statistical difference in terms of age i.e. it means that the first age category 20-29 there is no statistical difference whereas in the second category 30-39 there is statistical difference if compared to the fourth category where as the 50-59 category has a statistical difference of 0.006. The most important statistical differences are shown in the graph 3 below:

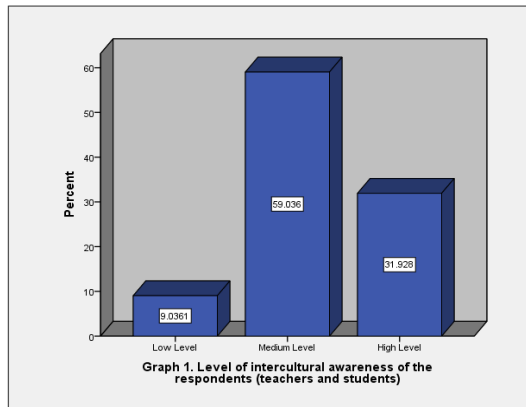

Graph 3. Level of intercultural awareness of teachers according to age

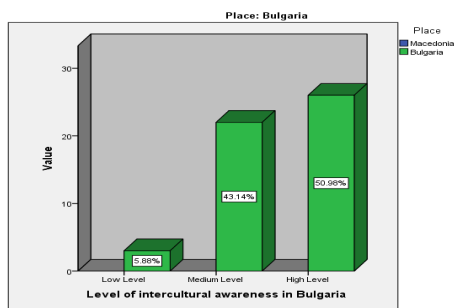
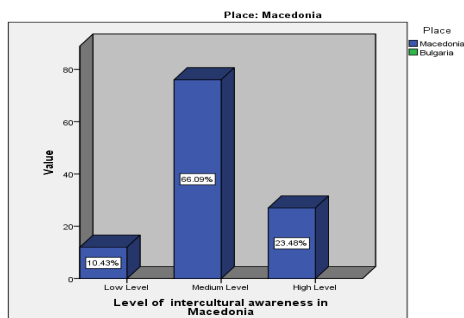
5. All Respondents

After the summarized and analyzed data, the total number of responds from the participants of this research (students and teachers), the survey shows and points out the level of intercultural communication awareness in general and according to the statistical parameters the intercultural awareness level will be divided into three needed levels thus general frequencies occur speaking about the intercultural awareness of the participants. So, the research points out that 59% (98) participants show medium level of intercultural awareness, 31.9% (53) participants show high level of intercultural awareness, and 9% (15) participants show low level of

intercultural awareness in the two countries. These frequencies are shown graphically in the graph 1 below:

If the two countries are compared in terms of intercultural awareness, the differences can be seen:

If the t-test is used to provide the significance of these differences (speaking about the total number of teachers and students) than it can be underlined that there is statistical difference ($0.001 < 0.01$) of the intercultural awareness level of the two countries as shown in table 3 and 4 below:

Table 3. Difference between mean by country

	Place	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Points Total All	Macedonia	115	34.23	3.707	.346
	Bulgaria	51	36.43	3.838	.537

Table 4. Significance for mean difference - Independent Samples Test

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Points Total All	-3.484	164	.001	-2.197	.630	-3.441	-.952
	-3.438	92.955	.001	-2.197	.639	-3.466	-.928

Speaking in general, the intercultural level is higher in Republic of Bulgaria if compared with Republic of Macedonia in this research in which teachers and students participated and the results show that the participants from Ruse - R. Bulgaria show a higher intercultural awareness in this research. The results can be confirmed by the data mentioned before considering the curricula and the number of lessons in English language per week which is much bigger than in Macedonia. Macedonian students have 3 lessons per week whereas students in Bulgaria have 8 to 11 lessons per week and the number varies in accordance to the branch of high-school but still the number is much bigger then what we have in Macedonia. In the recent reforms in the curricula for construction technician in the state vocational schools in R.Macedonia, the number of lessons in English was cut to 2 lessons per week. Another change which was made was that students were not allowed to use the students' books as the rest of the branches of high-school but the teacher had to develop their own teaching materials starting with the English alphabet. This does not correspond to the level of studying English language considering the age and what had the student learned up to that point because learning English language for specific purposes requires upper-intermediate level in order to be able to follow the curricula. To sum up, I would add that our educational system in English as a foreign language must undergo reforms but they should be in accordance to the Common European Framework of Reference for Languages and mainly towards the needs of the students in order to be more competitive within the workforce.

6. Conclusion

Intercultural communication is becoming essential part of the education system nowadays because of globalization, immigration and the multicultural work environments. The need for training, knowledge and research in this field is increasing because of the recent trends in education. The prime aim of this dissertation is to increase teacher's awareness in terms of intercultural communication in order to achieve better results in teaching English as a foreign language. Another purpose of this research would be to prove that students from different backgrounds can achieve very good results in English as a foreign language if they are appreciated, not discriminated or stereotyped.

The hypothesis and aims were proved through questionnaires with students and teachers, involved in the education system of students from different ethnic backgrounds. My prediction that teachers need support and professional development related to intercultural communication is confirmed with this research. The fact that the teachers from Bulgaria show higher intercultural awareness compared to the teachers in Macedonia confirms this premise. The fact that R. Bulgaria is part of the European Union gives more opportunities to teachers to be part of European projects such as Erasmus+. These projects are also available in Republic of Macedonia, but still the institutions in the surrounding of Strumica have not participated a lot. The reason for that is the lack of information and knowledge considering the application process of these projects. A very interesting study by Young and Sachdev (2011) investigated the intercultural communicative competence views of language teachers from the US, UK, and France in terms of [Byram's 1997] ICC [intercultural communicative competence] model" (p. 86). It was identified that there is a connection between intercultural communicative competence and the attributes of both successful language learners and language teachers. More precisely, they found a discrepancy between instructors' who expressed intercultural communicative competence beliefs and attitudes and their classroom priorities. Finally it was still obvious that they are somehow ill equipped or somewhat unwilling to implement an intercultural approach in their own classrooms. They cited a lack of learner interest, curricular support, suitable textbook material, intercultural communicative competence testing materials, and confidence in addressing difficult topics which applies for the situation in the Republic of Macedonia and the city of Strumica.

Bibliography:

1. Bennet, M.J. (1993). Towards Ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R.M. Paige (Ed.) Education for the intercultural experience. Yoarmouth, ME: Intercultural Press.
2. Bennett, J. M., & Bennett, M. J. (2004). Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity. In D. Landis, J. Bennett

- & M. Bennett (Eds.), *Handbook of intercultural training* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage
3. Byram, M. (1997). Language learners' perceptions of a foreign culture: The teacher's role Online Submission for ERIC, 1-7
 4. Byram, Michael, Bella Gribkova, and Hugh Starkey. (2002). *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching*. Strasbourg: Council of Europe
 5. Byram, Michael. (2008). *From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship: Essays and Reflections*. Clevedon: Multilingual Matters
 6. Mrnjajus, K. Et al. (2013). *Intercultural dimension in education*. Faculty of Humanities and Social Sciences Rijeka
 7. Young, T. J., & Sachdev, I. (2011). Intercultural communicative competence: Exploring English language teachers' beliefs and practices. *Language Awareness*, 20(2), 81-98.

LANGUAGE LEARNING STRATEGIES TO LEARNERS OF ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN HIGHER EDUCATION

Vesna Prodanovska-Poposka¹

¹Faculty of Biotechnical Science, St. Kliment Ohridski University-Bitola
vesnaprof@gmail.com

Abstract: In foreign language teaching methodology, the learning strategies are still a subject of debate and their significance is emphasized from the viewpoint of many scientists on the field along with the recommendation of different classifications. This paper demonstrates the results of the SILL survey conducted to higher education students at the Faculty of Biotechnical Sciences – St Kliment Ohridski University-Bitola, N. Macedonia. In administering Rebecca Oxford's Strategy Inventory for Language Learning survey, the author aims to examine the language learning strategies focusing not only to English as a Foreign Language but English for Specific Purposes among higher education students with B1 to B2 proficiency level.

Keywords: *Strategy Inventory for Language Learning, English for Specific Purposes, Language learning strategies, English as a Foreign Language*

СТРАТЕГИИ ЗА ИЗУЧУВАЊЕ НА СТРАНСКИ ЈАЗИК КАЈ ИЗУЧУВАЧИТЕ ПО АНГЛИСКИ ЗА СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ ВО ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Весна Продановска-Попоска¹

¹Факултет за биотехнички науки -
Универзитет „Св. Климент Охридски“-Битола
vesnaprof@gmail.com

Апстракт: Стратегиите за изучување на странски јазик во рамките на наставата за странските јазици сè уште се предмет на расправа меѓу научниците така што нивното значење е актуелно од аспект на многу истражувачи од оваа област, а притоа постојат и доста препораки за различни класификации на истите. Овој труд ги прикажува резултатите од анкета во која се користи Стратегиски инвентар за изучување на странски јазик, а која беше спроведена кај студенти од високо образование, поточно на Факултетот за биотехнички науки-Универзитет Свети Климент Охридски-Битола,

Република Северна Македонија. Во спроведувањето на анкетата со помош на прашалникот креиран од Ребека Оксфорд, авторот има за цел да ги испита стратегиите за учење на странски јазик фокусирајќи се не само на изучувањето на англискиот како странски јазик, туку на англискиот за специфични цели во високото образование кај студенти со ниво на владеење Б1 до Б2.

Keywords: *Стратегиски инвентар за изучување на странски јазик, англиски за специфични цели, стратегии за изучување на странски јазик, англиски како странски јазик*

Introduction

The second half of the last century was marked as the beginning of the research on foreign language learning strategies. From that period onwards, the number of studies and research dedicated to defining the actual concept of strategy learning is constantly increasing, yet still searching for a complete and a single definition. We encounter many denominations in an attempt to explain the concept of learning strategy, such as skill, or skills, tactics, technique etc., therefore the definitions are quite numerous as well. While working on research of students who have successfully mastered a foreign language Rubin (Rubin, 1975: 43) mentions strategies as techniques or tools that students use to acquire knowledge. According to Tarone (Tarone, 1981: 287) strategies represent a means by which foreign language learners acquire the ability to adapt to different social contexts in the target language. On the subject of strategies Weinstein and Mayer (Weinstein & Mayer, 1986: 316) imply on learner's behavior and thoughts during learning that aim to influence the learner's coding process. O'Malley and Chamot (1990) consider strategies to be special modes for processing information that promote understanding, learning, and retention of information. Rod Ellis (Ellis, 1994: 532–533) believes that strategies promote the efficient use of available language input. Rebecca Oxford (Oxford, 1990: 8–14) attempted to redefine the concept of strategies arguing that strategies in the context of acquisition of the target language should be considered as activities that students use during the learning process, not only aiming towards mere storage of information and their use, but also to acquire more effective skills in an appropriate manner, thus being able to adapt to various situations (Oxford, 1990: 8). In terms of strategies Cohen (1998) refers to the moves that a student makes partially consciously to improve the learning process. According to Professor Shopov, learning strategies aim to determine the characteristics of a good student (Shopov, 2014: 261).

It is believed that Rebecca Oxford (1990: 18–21) established the most complete division of strategies, separated into two basic categories - indirect and direct strategies, which are further divided into six subcategories, considering that the indirect include social, affective and metacognitive strategies, while memory, cognitive and compensation strategies are considered to be direct. Even though that most of the strategies present in Oxford's taxonomy were already demonstrated in

previous attempts to establish categorization, one of the important advances is the introduction of *compensatory strategies*, aimed to overcoming problems caused by lack of skills necessary to solve tasks (Oxford, 1990: 47). There are conflicting and inconsistent opinions as well as many questions about the classification of language learning strategies, to which the author Oxford tries to answer by emphasizing that the classification may be imperfect, but offers a comprehensive framework for a good understanding of strategies. This view is confirmed by the Strategic Inventory for Language Learning (SILL) questionnaire, which is the most commonly used tool for assessing the implementation of foreign language learning strategies, authored by Oxford (Oxford, 1990).

Methodology

The aim of this research was to investigate the Language learning strategies among university students- learners of English for Specific Purposes- English for Biotechnology. The respondents were given a Strategic Inventory for Language Learning questionnaire, to be filled online, adapted in Google Forms -due to the fact that their lessons and practical classes were solely done online as of the Covid-19 pandemic. The respondents were asked to evaluate how frequently they employ a certain language learning style by responding to the 1-5 Likert scale. Higher numbers correspond with higher self-reported use of the particular strategy described in each item. The respondents of the study were 42 Macedonian-speaking undergraduates, 21 females and 21 males, aged 18 to 50, at a public university in Macedonia. English as a foreign language is a mandatory subject in elementary and secondary school in Macedonia, therefore their proficiency level is ranged between B1 to B2. The respondents were students from the Faculty of Biotechnical Sciences – St. Kliment Ohridski University – Bitola, R. of Macedonia, who completed their first year of study, attended and passed English for Specific Purposes – English for Biotechnology as a compulsory course in both semesters. The survey was conducted at the end of the spring semester, whereas the participants were asked to complete it honestly and in a timely manner, therefore it was completed consensually from all respondents. The samples were timely submitted, fully summarized and properly analyzed. Furthermore, survey questionnaires were analyzed, and the results of the survey are presented and discussed in details below.

Instrument

This research explored language learning strategies based on Oxford's (1990) Strategy Inventory for Language Learning (SILL). The instrument specifies six learning strategies represented by a number of statements each with a corresponding Likert scale. This scale has proven to be successful and valid for objective research, therefore it has been widely used by many researchers on the field. The Likert scale format is consisted of item from 1 to 5 as follows:

1. Never or almost never true of me
2. Usually not true of me
3. Somewhat true of me
4. Usually true of me
5. Always or almost always true of me.

The SILL (Strategy Inventory for Language Learning), version 7.0 (ESL/EFL) by R. Oxford aimed for non-native speakers is comprised of 50 items which are divided into direct and indirect strategies. Direct strategies are further divided into Memory strategies (item 1 to 9 and total of 9), Cognitive strategies (item 10 to 23 and total of 14 items), and Compensatory strategies (item 24 to 29 and total of 6 items). The indirect strategies are divided into Metacognitive strategies (item 30 to 38 and total of 9 items), Affective strategies (item 39 to 44 and total of 6 items), and Social strategies (item 45 to 50 and total of 6 items). According to R. Oxford (Oxford, 2003:12-15) the general description of the strategies is given as follows:

- Memory strategies are used for inserting new information into memory storage and for retrieving it via sounds, images, pictures, combination of all above-said and body movement, when needed for communication.
- Cognitive strategies help learners to handle the learning material including reasoning, analyzing and reorganizing information with existing schemas practicing formal structures and sounds in naturalistic settings as well as classifying it.
- Compensatory strategies include as guessing and using gestures. Such strategies are needed to fill any gaps in the knowledge of the language through usage of synonyms and “talking around”.
- Metacognitive strategies are techniques used for organizing, planning, focusing and evaluating the success of any type of learning strategy, including monitoring mistakes and identifying one’s own learning style.
- Affective strategies are used for identifying one’s mood and anxiety level, moreover handling and talking about feelings, discussing attitudes and motivations.
- Social strategies are used for asking questions and clarifications of confusing points, getting help, conversing with a native speakers and raising cultural awareness and social norms.

Results and Discussion

In order to demonstrate the results clearly, the author provides a PrTSc of Rebecca Oxford’s (1990) classification that indicates the strategy user’s frequency ordering them as low, medium and high, ranging from 1.0 to 1.4; 1.5 to 2.4 - low; 2.5 to 3.4- medium and 3.5 to 4.4 and 4.5 to 5.0 as high.

Table 2 Key to determine high, medium, and low frequency of LLS use (adapted from Oxford, 1990 with permission)

		Range of means per strategy category or overall
High	Always or almost always used	4.5 to 5.0
	Usually used	3.5 to 4.4
Medium	Sometimes used	2.5 to 3.4
Low	Generally not used	1.5 to 2.4
	Never or almost never used	1.0 to 1.4

*Adapted by Carmen M. Amerstorfer, *Past its expiry date? The SILL in modern mixed-methods strategy research* https://www.researchgate.net/publication/322520343_Past_its_expiry_date_The_SILL_in_modern_mixed-methods_strategy_research

Table 1. Mean value of the Total Strategy Use according to Oxford's Strategy subcategories

Strategy subcategory	\tilde{x} (mean)
Memory Strategies	2.19
Cognitive Strategies	2.75
Compensation Strategies	3.19
Metacognitive Strategies	4.36
Affective Strategies	2.3
Social Strategies	4.18
Overall strategy use	3.44

According to the results of the descriptive statistics and as of Table 1 regarding the classification of the six LLS, it is shown that the mean value of the strategy use by the participants was 3.44 indicating that they are *medium users of LLS*.

Table 2 further on expresses the results in percentage ranging from most used, often used and least used strategy, as the most used are the first two highest with the percentage according to type of strategy, often used would be the middle percentage according to type of strategy and the least used would be the final ones with the lowest percentage, indicating the least used strategy.

Table 2. Classification of Rebecca Oxford's Language Learning Strategies types according to frequency of use per strategy

	Type of Strategy	Strategy Categories	Percentage by sub-category	Global percent %
1.	Type D Metacognitive Strategies	Centering learning	61.5%	65.8%
		Evaluating learning	76.1%	
		Planning learning	59.8%	
2.	Type F Social Strategies	Asking Questions	48.5%	61.9%
		Cooperating with others	40.2%	
		Cultural Awareness	48.5%	
3.	Type C Compensation Strategies	Paraphrasing	56.1%	57.8%
		Using gestures	45.4%	
		Guessing	40.7%	
		Coining words	21.4%	
4.	Type B Cognitive Strategies	Skimming & Scanning	53.8%	40.95%
		Practicing	20.4%	
		Analyzing & Reasoning	15.8%	
		Summarizing	53.8%	
5.	Type E Affective Strategies	Reducing Anxiety	57.8%	36.23%
		Encouraging oneself	30.2%	
		Emotional state	20.7%	

6.	Type A Memory Strategies	Visual	49.6%	32.48%
		Auditory	15.95%	
		Perception	31.9%	

As shown in Table 2 the findings of this study present the following learning strategy ranking:

**Metacognitive,
Social Strategies,
Compensation Strategies,
Cognitive Strategies,
Affective Strategies and
Memory Strategies.**

The higher the mean score, the higher would be the tendency for the respondents to use the strategy. Therefore, the most used strategy is the Meta-cognitive (65.8%) which refers to the fact that the respondents are the best in organizing, planning, focusing and evaluating the success, including monitoring mistakes and identifying one's own learning style. However, the least used strategy is the Memory strategy (32.48%), which indicates that the respondents are the poorest in inserting new information into memory storage and for retrieving it via sounds, images, pictures, combination of all above-said and body movement, when needed for communication.

It is also remarkable to note that the respondents tend to use the indirect strategies (considering the results with the highest percentage shown for the meta-cognitive and the social strategies), however, this is not confirmed in full, because the affective strategy, as the third in the category of indirect is shown to be almost half less in percentage than the other two in the group of indirect ones. The same applies for the direct strategies- Memory and Affective appear as quite poor among the respondents, however, the Cognitive strategy appears to be quite close to the Compensatory which is listed in the third best position according the calculation of most used strategy as well as with the mean value, which indicates that the respondents are not fully inclined to use the indirect strategies only, and at the same time having the direct ones on their lowest level of usage. This actually refers to the fact that all of given strategies are considerably important and above all necessary in order to result in proficient language learner, regardless of their frequency of use and preference.

Conclusion

The present research was aimed to provide a closer look to the language learning strategies used by a group of participants- learners of English for specific purposes- English for Biotechnology with a proficiency in English, students at a public university in N. Macedonia. As of the results it is well shown that all of them

are users of the Language learning strategies, however with differences regarding the type, the category and the frequency. The most used type of strategy appeared to be the Meta-cognitive and the Social strategy, both belonging to the group of Indirect strategies, however, the third place by frequency of usage belongs to the Compensatory, which on the other hand is a sub-category of the group of Direct strategies. As claimed by Pupura, (in Oxford,2003:12)” ... metacognitive strategies had “a significant, positive, direct effect on cognitive strategy use, providing clear evidence that metacognitive strategy use has an executive function over cognitive strategy use in task completion”. Oxford (2003:13-14) as well adds up that the social strategies “...help the learner work with others and understand the target culture as well as the language.”, which is one inevitable factor for the good learner; and finally the Compensatory strategies “...help the learner make up for missing knowledge”. However, the absence of the usage of Cognitive strategies or handling learning material including reasoning, analyzing and reorganizing information and practicing formal structures and sounds, the Affective or identifying one’s mood and anxiety level, talking about feelings, discussing attitudes and motivations, and the Memory strategies or storing and retrieving information via sounds, images, pictures, combination of all above-said and body movement, when needed for communication, can negatively affect learners from effectively following and acquiring new content, especially if the memory strategies are at a poor level, along with the other two range at a low level. Therefore, instructors need to identify the weaknesses and reflect on them with suitable solutions, also being cautious not to induce discouragement among the learners. To sum up, as of the findings it can be concluded that implementing language learning strategies facilitates and improve language learning as well as contribute the language learner in different manners.

Bibliography:

1. Amerstorfer C. M. (2018) Past its expiry date? The SILL in modern mixed-methods strategy research. Studies in Second Language Learning and Teaching [file:///C:/Users/Prodanovska/Downloads/Past its expiry date The SILL in modern mixed-meth%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Prodanovska/Downloads/Past%20its%20expiry%20date%20The%20SILL%20in%20modern%20mixed-meth%20(2).pdf)
2. Chamot, A. U. & O’Malley, J. M. (1990). Learning strategies in second language acquisition. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Cohen, A.D. (1998) Strategies in Learning and Using a Second Language. London, New York: Longman
4. Ellis, R. (1994). The Study of Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press
5. Oxford. R. (1989) Strategic Inventory for Language Learning (SILL), Version 7.0 (ESL/EFL), <https://richarddpetty.files.wordpress.com/2010/03/sill-english.pdf>
6. Oxford, R. L. (1990). Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. Boston: Heinle & Heinle.

7. Oxford, R. (2003). LANGUAGE LEARNING STYLES AND STRATEGIES: AN OVERVIEW , Learning Styles & Strategies/Oxford, GALA 2003
8. Purpura, J., (1999). Learner characteristics and L2 test performance. In R. L. Oxford (Ed.), Language Learning Strategies in the Context of Autonomy, Synthesis of Findings from the International Invitational Conference on Learning Strategy Research (pp. 61-63),
9. Teachers College, Columbia University, New York, NY.
10. Rubin, J. (1975). What the „good language learner“ can teach us. TESOL quarterly, 9 (1), 41–51.
11. Tarone, E. (1981). Some thoughts on the notion of communication strategy. TESOL Quarterly, 15 (3), 285–295
12. Weinstein, C. E. & Mayer, R. E. (1986). The Teaching of Learning Strategies. In: Wittrock, M. (Ed.). Hand-book of Research on Teaching (315-327). New York: Macmillan.
13. Шопов, Т. (2014). Педагогика на езика. Наръчник по комуникативно преподаване и учене на английски език. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“,

СТРАТЕГИИ ПРИ УСВОЈУВАЊЕ НА ШПАНСКИ ЈАЗИК (J3) КАЈ СТУДЕНТИ СО АНГЛИСКИ ЈАЗИК (J2)

Марија Тодорова¹, Весна Продановска-Попоска²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija.todorova@ugd.edu.mk

²Факултет за биотехнички науки,
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
vesnaprof@gmail.com

Апстракт: Процесот на усвојување на неколку јазици, т.е. многујазичното усвојување или процесот на изучување на трети јазици претставува многу комплексен процес кој ги вклучува стилските и стратегиите за учење, како и влијанието на мајчиниот јазик и на првиот странски јазик при изучувањето на втор странски јазик. Во овој труд се прави анализа на стратегиите коишто студентите со англиски како прв странски јазик, ги користат при усвојувањето на шпански како втор странски јазик. За потребите на истражувањето беше спроведена анкета како метод за утврдување на стратегиите кои ги користат студентите од Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип, Република С Македонија.

Клучни зборови: *прв странски јазик (J2), втор странски јазик (J3), шпански, англиски, стратегии за учење*

LANGUAGE LEARNING STRATEGIES FOR ACQUISITION OF SPANISH AS L3 TO STUDENTS- LEARNERS OF ENGLISH AS L2

Marija, Todorova¹, Vesna Prodanovska-Poposka²

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija.todorova@ugd.edu.mk

²Faculty of Biotechnical Science, St. Kliment Ohridski University- Bitola
vesnaprof@gmail.com

Abstract: The process of multiple language acquisition i.e. multilingual acquisition or the process of learning a third language is quite complex and involves learning styles and strategies in addition of the influence of the mother tongue and the first foreign language over the acquisition of a second foreign language This paper analyzes the strategies that students- proficient in English, use in the acquisition of Spanish as their second foreign language. For

the needs of the research, a survey was conducted as a method for determining the strategies used by the students from the Faculty of Philology at the University “Goce Delchev” - Stip, Republic of S. Macedonia.

Keywords: *L2, L3, Spanish, English; Language learning strategies*

Вовед

Усвојувањето на повеќе, т.е. трети јазици, често се смета како варијанта на билингвизмот и на усвојувањето на втор јазик, но многујазичноста и многујазичното усвојување се сложени феномени кои ги опфаќаат сите фактори и процеси поврзани не само со усвојувањето на втор јазик, туку и со можното заемно дејство помеѓу изучуваните јазици. Трети јазици се странските јазици кои се изучуваат во временска последователност по првиот странски јазик (J2) и уште се нарекуваат следни јазици (Hufeisen, цит. од Стојчева, 2010: 609). Овој поим се користи за секој следен јазик којшто се изучува по првиот. За однесувањето и активностите на учениците и студентите за полесно, поефикасно, поуспешно, посамостојно и попријатно изучување на странските јазици се употребуваат различни термини како: однесување, тактики, техники и стратегии за учење. За разлика од наставата по мајчин јазик, при изучување на нов јазик се активираат нови техники на учење и се користат стратегии кои имаат значајна улога и во процесот на изучување на следните јазици.

Според Ребека Оксфорд (Oxford, 2003: 12–15), стратегиите за изучување на странски јазик се класифицираат во две основни категории: индиректни и директни стратегии, кои пак, понатаму се делат уште на три подгрупи и тоа на следниот начин:

Индиректни стратегии:

- *социјални* – кои се однесуваат на начините на кои учениците комуницираат со другите луѓе на странскиот јазик (J2). Се користат за поставување прашања и појаснување на евентуални дилеми и нејаснотии, барање помош, разговор со роден говорител и подигање на културната свест и социјалните норми;
- *афективни* – кои се користат за идентификување на расположението и нивото на вознемиреност, исто така и за справување со чувствата и разговор и дискутирање за разни ставови и мотивации. На пример, стратегии и техники за справување со фрустрација или за зголемување на мотивацијата итн.;
- *метакогнитивни* – техники и стратегии што се користат за планирање, набљудување и евалуација на сопственото учење и на примената на јазикот вклучително и фокусирање и оценување на успехот како и следење на грешките и идентификување на сопствениот начин на учење;

Директни стратегии:

- *мемориски* – стратегии и техники кои се користат за складирање на нови информации во меморијата и за нивно идентификување преку примена на звуци, слики, преку нивна комбинација и доколку е потребно, преку движења на телото за комуникација. Се користат за меморирање на зборови или граматички правила;
- *когнитивни* – вклучуваат анализа, реализација или синтеза на наставните материјали. Им помагаат на студентите да го совладаат материјалот вклучувајќи расудување, анализирање и реорганизирање на информации со постоечки шеми преку кои практикуваат формални структури и звуци во природно опкружување, како и нивно класифицирање;
- *компензациски* – стратегии кои се користат за да се пополнат празнини, т.е. за да се надомести некое знаење што недостасува преку употреба на синоними и неформални разговори.

Наидувајќи на многу неусогласувања и поделени мислења за голем дел од прашањата во врска со класификацијата на стратегиите за изучување на странски јазик, авторката Р. Оксфорд се обидува да објасни и истакнува дека „... класификацијата можеби е несовершена, но нуди една сеопфатна рамка за добро разбирање на стратегиите...“ (Продановска-Попоска; Коцева, 2018: 1362). Ваквиот став е потврден со прашалникот *Стратегиски инвентар за учење на странски јазик* (SILL) кој е најкористен инструмент за проценка на примената на стратегиите за учење на странски јазик, а чијшто автор е токму Оксфорд (Oxford, 1990).

Многу е важно да се утврдат стратегиите коишто ќе доведат до поуспешно учење на јазикот, меѓутоа, исто така, треба постојано да се има предвид дека конкретни стратегии кои најдобро одговараат за едни ученици, т.е. студенти, не мора да значи дека ќе одговараат и за други. Многу е важно дали едно лице владее само еден или повеќе јазици, пред да започне со учењето на следниот јазик, бидејќи сите веќе научени јазици, различни од првиот, влијаат врз изучување на следните јазици. Фактори кои влијаат на изборот и употребата на стратегиите за учење се: возраста на учениците, полот, стилот на учење, културната и социјалната средина, претходното искуство во изучување на странски јазици, средината во која се спроведува наставата итн.

Многу студии покажале дека во раните фази на усвојување на јазик, при усвојување на J2, најмногу се користат стратегиите од J1. Сепак, во подоцнежните фази и при изучување на следни јазици (J3), стратегиите од J2 стануваат доминантни и преовладуваат во процесот на усвојување на јазикот во однос на стратегиите од J1 (Тодорова; Коцева, 2018: 663). При усвојување на трет јазик (J3) многу често среќаваме пренос на претходно знаење, т.е. новите информации и идеи ги осознаваме преку нивно поврзување со нашите претходни знаења. Во праксата се сретнуваат многу случаи во кои се

комбинираат претходните знаења по мајчин јазик и претходните знаења по втор јазик. Тоа во голема мера зависи од јазичната блискост меѓу вклучените јазици во однос на фонетска структура, лексика и синтакса. Целта на овој труд е да се утврди дали и колку студентите ги пренесуваат и поврзуваат своите претходни знаења од англиски како прв странски јазик (J2) при усвојувањето на шпански како втор странски јазик (J3) и кои стратегии за учење ги применуваат.

Методологија: учесници, метод на истражување, анализа, резултати и дискусија

Учесници

Во истражувањето учествуваа вкупно 16 студенти на додипломски студии, поконкретно студенти од прва и втора година на Катедрата за англиски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Учесници во ова истражување се 8 студенти од прва година кои учеле два семестри шпански јазик и 8 студенти од втора година кои го учеле четири семестри. Бројот на учесници од двете групи е ист, со цел споредбата која ќе се направи, да биде реална. Студентите беа одбрани по случаен избор, а нивото на познавање на англиски и шпански јазик не беше претходно проверено, но треба да се напомене дека поголемиот дел од студентите или можеби сите студенти, учеле англиски јазик најмалку осум години во училиште (четири години во основно и четири години во средно училиште), додека со шпанскиот јазик се среќаваат за прв пат, односно почнуваат од почетно А1 ниво. Истражувањето беше спроведено по завршувањето на парниот семестар во учебната 2020/2021 год.

Метод на истражување

Поради пандемијата на корона вирусот, класичната настава беше целосно прекината и заменета со онлајн настава. Затоа, за потребите на ова истражување беше креирана и спроведена онлајн анкета во Google Docs, со цел да се утврди дали и колку студентите ги пренесуваат и поврзуваат своите претходни знаења од англиски како прв странски јазик (J2) при усвојувањето на шпански како втор странски јазик (J3) и кои стратегии за учење ги применуваат. Се користи прашалникот за утврдување на стратегии „*Strategy Inventory for Language Learning (SILL), version 7.0 (ESL/EFL)*“ развиен од Р. Оксфорд (Oxford, 1989). Прашањата и одговорите се дадени на англиски јазик, т.е. прашалникот се користи во својата оригинална форма. И покрај тоа, студентите успешно се справија и самостојно ги пополнија прашалниците. Прашалникот е наменет за изучувачи на странски јазици и составен е од 50 прашања во кои се опфатени шест стратегии поделени на директни и индиректни. Понатаму директните стратегии се поделени на стратегии за меморирање (од 1 до 9 прашање),

когнитивни стратегии на кои се посветени вкупно 14 прашања (од 10 до 23 прашање) и компензаторни стратегии (од 24 до 29 прашање). Индиректните стратегии пак, се поделени на метакогнитивни стратегии, за кои се наменети вкупно 9 прашања (од 30 до 38), афективни стратегии (од 39 до 44 прашање, вкупно 6 прашања) и социјални стратегии (од 45 до 50 прашање). Анкетата е стандардизирана, односно прашањата и нивната последователност се дадени однапред и содржи скалирани одговори на сите 50 прашања. Одговорите на прашањата се подредени според Ликертовата скала од 1 (никогаш или речиси никогаш не важи за мене) до 5 (секогаш или скоро секогаш важи за мене). Оваа скала се докажала како успешна за валидно и објективно истражување, поради што нашироко се употребува од страна на многу истражувачи кои се занимаваат со оваа проблематика. Анкетирањето на студентите беше спроведено по завршувањето на парниот семестар. Анкетата им беше презентирана како задолжителна активност со цел искрено и навремено да ја пополнат и затоа не беше побарана претходна согласност од студентите за учество во истражувањето. За пополнување на анкетата им беше дадена временска рамка од 1 седмица. Сите примероци беа навремено доставени, целосно сумирани и соодветно анализирани со цел да се зголеми објективноста и валидноста на резултатите, а со тоа и на самото истражување. Во продолжение ги анализираме анкетните прашалници, а резултатите од анкетирањето ќе бидат прикажани и детално продискутирани подолу.

Анализа на податоците и резултати од истражувањето

Со цел јасно и детално да се прикажат резултатите, авторите ја користат класификацијата на Ребека Оксфорд (1990) со која се прикажува зачестеноста на употребата на стратегиите. Според Оксфорд (Oxford, 1990), постои ниско, средно и високо ниво на употреба на стратегиите, односно од 1,0 до 1,4 и од 1,5 до 2,4 – ниско ниво на користење; од 2,5 до 3,4 – средно ниво на користење и од 3,5 до 4,4 и од 4,5 до 5,0 – високо ниво на користење на стратегиите. Во продолжение е прикажан примерок¹ за вредностите по нивоа:

KEY TO UNDERSTAND AVERAGES ACCORDING TO OXFORD, 1990.

Average	How often the Strategy Used	Mean
High	Always or almost always used	4.5 to 5.0
	Usually used	3.5 to 4.4
Medium	Sometimes used	2.5 to 3.4
Low	Generally not used	1.5 to 2.4
	Never or almost never used	1.0 to 1.4

¹ Примерок за вредностите по нивоа: https://www.researchgate.net/figure/KEY-TO-UNDERSTAND-AVERAGES-ACCORDING-TO-OXFORD-1990-Average-How-often-the-Strategy-Used_tbl18_331448181

Статистичките резултати покажуваат дека студентите кои го изучуваат шпанскиот јазик како втор странски јазик, по англискиот, ги користат сите шест стратегии, а средната вредност на нивната употреба изнесува **4.01**. Тоа ги сврстува во групата корисници со **високо ниво на употреба на стратегиите**. Подолу, следува детален табеларен приказ на овие податоци.

Табела 1. Средна вредност на општата употреба на стратегиите распределени според поткатегиите од Р. Оксфорд

Поткатегиите на стратегиите	\bar{x} (средна вредност)
Мемориски	3,76
Когнитивни	4,52
Компензациски	4,03
Метакогнитивни	4,78
Афективни	3,09
Социјални	4,19
вкупно	4,01

Во следната табела (табела 2) се прикажани резултатите изразени во проценти, кои покажуваат кои стратегии и нивни поткатегиите се користат, и тоа рангирани како **најчесто користени, често користени и најмалку користени стратегии**, имајќи предвид дека во табелата се прикажани од највисок процент до најнизок. Согласно прикажаните резултати, најчесто користени (и со највисок процент) се стратегиите под број 1 и 2, т.е. тип Д и Б, често користени (со среден процент) се со реден број 3 и 4, а најмалку користени (со најмал процент) се стратегиите со број 5 и 6, односно тип А и Е.

Табела 2. Класификација на видовите стратегии за изучување странски јазик од Ребека Оксфорд распределени според зачестеност на употреба

	Тип на стратегија	Категорија	Процент според категорија	Вкупен процент %
1.	Тип Д Метакогнитивни	Организација на учењето	95,35 %	93,26 %
		Оценување на учењето	96,9 %	
		Планирање на учењето	87,53 %	
2.	Тип Б Когнитивни	Собирање и прелистување	89,63 %	80,05 %
		Вежбање	71,27 %	
		Анализирање и резонирање	80,1 %	
		Резимирање	79,23 %	

3.	Тип Ф Социјални	Поставување прашања	79,5 %	76,25 %
		Соработување со соговорници	78,15 %	
		Развивање културна свест	74,1 %	
4.	Тип Ц Компензациски	Парафразирање	94,9 %	68,3 %
		Гестикулирање	75,05 %	
		Измислување на зборови	43,8 %	
		Погодување	59,45 %	
5.	Тип А Мемориски	Визуелни	65,72 %	68,41 %
		Аудиторни	47%	
		Перцептивни	92,53 %	
6.	Тип Е Афективни	Редуцирање на анксиозност	53,2 %	56,31 %
		Само-охрабрување	75,05 %	
		Емотивна состојба	40,7 %	

Како што може да се забележи од табела 2, стратегиите се распоредени по следниот редослед: метакогнитивни, когнитивни, социјални, компензациски, мемориски и афективни стратегии. Колку е повисок просечниот резултат, толку е поголема тенденцијата студентите да ја користат стратегијата. Оттука, најкористена стратегија е метакогнитивната (93,26 %) што се однесува на фактот дека студентите се најдобри во организирањето, планирањето, фокусирањето и оценувањето на успехот, вклучително и следење на грешките и анализирање и утврдување на сопствениот начин на учење. Меѓутоа, најмалку користена стратегија е афективната (56,31 %), што покажува дека студентите се со низок степен на самоохрабрување или позитивна мисла, слаба контрола врз своето расположение, нивото на вознемиреност, своите емоции, ставови и мотивации, и (не)способноста да се справат со нив и да разговораат за истите. По деталната и постапна анализа на одговорите на испитаниците, т.е. на резултатите за секоја од поткатегориите на стратегиите, може да се заклучи дека во ова истражување учествувале корисници на директните и корисници на индиректните стратегии. Тоа значи дека не можеме да потврдиме дека студентите користат исклучиво директни или индиректни стратегии. Најчесто (со највисок процент на

употреба, поточно 93,26 %) се употребуваат метакогнитивните стратегии кои припаѓаат во групата на индиректни стратегии. Нешто помал процент (80,05 %) се забележува кај когнитивните, кои пак, припаѓаат на директните стратегии, додека на трето место ги забележуваме социјалните стратегии (со 76,25 %), кои повторно припаѓаат на индиректните. Според ова може да се констатира дека, при усвојувањето на странски јазици, сите стратегии се значајни и важни и пред сè неопходни за да имаме солидни резултати и одличен успех кај студентите, без разлика колку често се користат и која од нив се преферира.

Заклучок

Целта на ова истражување е да се прикаже употребата на стратегиите за изучување на странски јазик, во случајот шпански кој се изучува како втор странски јазик по англискиот. Важно е да се напомене дека самиот инструмент, т.е. прашалникот беше даден на оригиналниот јазик – англиски, што не претставуваше никаков проблем за студентите. Тие немаа никакви потешкотии или пак колебања за значењето на прашањата и затоа навремено го пополнија и доставија прашалникот, што докажува дека секој од нив го владее англискиот јазик на доволно високо ниво за да нема потреба да бара дополнително образложение. Истражувањето покажа дека студентите од Катедрата за англиски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при УГД – Штип ги користат сите стратегии, како и сите нивни поткатегории при усвојувањето на шпанскиот јазик. Во однос на видот, категоријата и зачестеноста забележавме честа примена и на директните и на индиректните стратегии. Студентите, имаат тенденција да користат индиректни стратегии со висок процент на зачестеност и тоа најмногу метакогнитивни и социјални стратегии, како и когнитивни како дел од групата на директните стратегии. Така, првото место за најчесто користена стратегија го заслужи метакогнитивната стратегија (со највисок процент на употреба, поточно 93,26 %) која спаѓа во групата на индиректни стратегии. Од истата група, т.е. од групата на индиректни стратегии, поточно од социјалната стратегија, беше „освоено“ третото место (со 76,25 %), додека пак, второто место на зачестеност (со 80,05 %) ѝ припадна на когнитивната стратегија, која всушност е поткатегорија на групата директни стратегии.

Анализата покажа дека студентите кои го изучуваат шпанскиот јазик како втор странски јазик, по англискиот, се корисници со **високо ниво на употреба на стратегиите**, со средна вредност на употреба **4,01**. И покрај високиот процент на употреба на стратегии, сепак мора да се земат предвид и стратегиите кои студентите ги користат поретко, посебно мемориските и афективните стратегии. Недоволното користење на овие две стратегии може да влијае негативно врз ефективното следење и учење на нови содржини, особено ако мемориските се на пониско ниво, или пак да доведе до целосно обесхрабрување на ученикот, а со тоа и загуба на интересот за учење и совладување на нови

наставни содржини, во случај да не се користат афективните стратегии, т.е. да не се дискутира на разни теми и лични ставови и мотивации.

Од високиот процент на употреба на когнитивните и компензациските стратегии, може да се заклучи дека студентите кои го изучуваат шпанскиот јазик (J3), ги користат овие стратегии за да „побараат помош“ од англискиот јазик (J2), поради јазичната блискост и можноста за трансфер на знаења и стратегии од еден јазик на друг, со цел полесно и поефикасно усвојување на шпанскиот јазик.

За крај, би заклучиле дека имплементирањето на стратегиите за изучување на трет, т.е. следен јазик го олеснува и подобрува процесот на учење и придонесува во успешното совладување и подобрување на изучуваниот јазик, без разлика која од стратегиите и поткатегориите преовладува.

Користена литература:

1. Продановска-Попоска, В. и Коцева, В. (2018). Преглед на стратегиите за учење на странски јазик со посебен осврт на стратегиите за совладување на правилен изговор. *Knowledge - International Journal, Scientific Papers*, 23 (5). pp. 1331–1716. ISSN 2545-4439
2. Стойчева, Д. (2010). Методика на многоезичието – съшност, цели, принципи. В сп. *Езици и култури в диалог. Традиции, приемственост, новаторство*. Софија: Св. Климент Охридски.
3. Тодорова, М. и Коцева, В. (2018). Усвојување на трет јазик (J3). ФИЛКО – Зборник на трудови од Трета меѓународна научна конференција за филологија, култура и образование, 3 (3). pp. 659–664. ISSN 978-608-244-308-9
4. Hufeisen, B., B. Lindemann (Hg.) (1998). *Tertiärsprachen – Theorien, Modelle, Methoden*. Tübingen, Stauffenburg.
5. Oxford, R. (1989). *Strategic Inventory for Language Learning (SILL)*, Version 7.0 (ESL/EFL): <https://richarddpetty.files.wordpress.com/2010/03/sill-english.pdf>.
6. Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle.
7. Oxford, R. (2003). *LANGUAGE LEARNING STYLES AND STRATEGIES: AN OVERVIEW*, Learning Styles & Strategies/Oxford, GALA.

